

T. C.

**NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**NUREDDİN MAHMUD ZENGİ VE HAÇLILAR'LA
MÜCADELESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Fatma İNCE**

2011-NİĞDE

T. C.

**NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**NUREDDİN MAHMUD ZENGİ VE HAÇLILAR'LA
MÜCADELESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Fatma İNCE**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ**

2011-NİĞDE

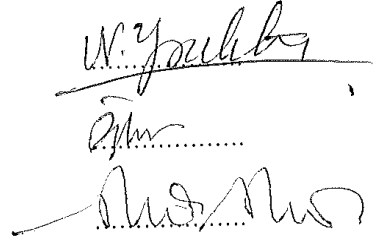
ONAY SAYFASI

Yrd.Doç.Dr. NİHAT YAZILITAŞ danışmanlığında FATMA İNCE tarafından hazırlanan “Nureddin Mahmut Zengi'nin Haçlılarla Mücadelesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TARİH Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

25.05.2011

JÜRİ :

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Nihat YAZILITAŞ
Üye : Yrd.Doç.Dr. Salih ÖZKAN
Üye : Yrd.Doç.Dr. Ahmet AKŞİT

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

/ /

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk-İslâm tarihinde büyük bir öneme sahip olan “Zengiler” ailesine mensup Nureddin Mahmud Zengi, bütün saltanatı boyunca ömrünü Haçlılar ile mücadeleye adanmıştır. Nureddin’in en büyük hayali Haçlılar’a komşu olan İslâm ülkeleri arasında tam bir işbirliği sağlayarak, onları kendi idaresi altında birleştirip, Haçlılar’a karşı sağlam bir cephe kurmaktır. Nureddin Mahmud Zengi’nin tarihteki önemi ile ilgili birçok çalışma zaten yapılmıştır. Tezimde ben, bu önemi, Nureddin Mahmud’un Haçlılarla mücadelesi noktasında belirginleştirmeye çalıştım.

Tezimiz, bir Girişten sonra beş bölümden oluşmakta ve bir sonuç bölümü ile bitmektedir. Giriş bölümünde, haçlı seferlerinin başlama sebepleriyle, I. ve II. haçlı seferleri ile ilgili tarihî bilgilere yer verilmektedir.

Tezimizin Birinci Bölümünde, Zengi ailesinin ilk dönem faaliyetleri, Urfa Haçlı Kontluğu’nun kuruluşu ve bu kontluğun İmameddin Zengi tarafından alınması anlatılmıştır..

İkinci Bölümde, Nureddin Mahmud Zengi ve II. Haçlı Seferi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü Bölümde, II. Haçlı Seferi sonrası Nureddin Mahmud Zengi’nin faaliyetleri anlatılmıştır.

Dördüncü Bölümde, bölümde ise, Nureddin Mahmud Zengi’nin şahsiyeti ile ilgili bilgilere yer verilirken, sonuç bölümünde tezimiz ile ilgili yargılar ortaya konmuştur.

Kaynakça bölümünde ise çalışmamız boyunca yararlandığımız kaynaklar tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nureddin Mahmud Zengi, I. ve II. Haçlı Seferleri, Urfa Haçlı Kontluğu.

SUMMARY

Nureddin Mahmud Zengi who belonged to Zengi family having a significant place in history, dedicated his life to struggle against the Crusaders the greast dream of Nureddin was to form a coordination among islamic countries which were neighbour of the Crusaders, to unite them under his rule and to constitute a strong front againts the crusaders. A myriad of studies were conducted about the importance of Nureddin Mahmud Zengi in history. In my thesis, I tried to clarify this importance with the point of his struggles against the Crusaders.

My thesis formed with one introduction and five main part, then finished with a result part. In introduction part, historical studies told for reasons about beginning of crusaders war and 1st&2nd crusaders wars.

In the first part of the thesis, the first term zengi family activities urfa crusader shire the establishment of the Urfa crusader shire and described in this shire taken by Zengi İmameddin.

In the second section, Mahmud Nureddin Zengi and II. crusade concerns informaitons have been given.

The third section the activities of Nureddin Mahmud Zengi after II. Crusade have been explained.

In the fourth chapter, its given informaiton about the figure of Nureddin Mahmud Zengi. in the result section, it has been revealed judgments about our thesis

In the bibliography part, the sources I utilized in my study were indicated.

Key Words: Nureddin Mahmud Zengi, First and Second Crusaders, Urfa Crusade Shire.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
SUMMARY.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
KAYNAKLAR VE TETKİKLER.....	VI
A- KAYNAKLAR.....	VI
B- ARAŞTIRMA ESERLER.....	VII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
1- HAÇLI SEFERLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ VE İLK FAALİYETLER.....	1
A- I. HAÇLI SEFERİ.....	6
B- II. HAÇLI SEFERİ.....	20
I.BÖLÜM.....	25
1- ZENGİ AİLESİNİN İLK DÖNEM FAALİYETLERİ.....	25
A- İmameddin Zengi.....	25
B- URFA HAÇLI KONTLUĞU VE BU KONTLUĞUN İMAMEDDİN ZENGİ TARAFINDAN ELE GEÇİRİLMESİ.....	32
a- 1. Baudoun De Boulogne, Ermenilerle İlk Temas ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu.....	32
1- I. Baudoun De Boulogne	32
2- Urfa Kontu II. Joscelin ve İmameddin Zengi'nin Urfa'yı Alması....	39
II. BÖLÜM.....	43
1- NUREDDİN MAHMUD ZENGİ VE II. HAÇLI SEFERİ.....	43

A- NUREDDİN MAHMUD ZENGİ.....	43
B- II. HAÇLI SEFERİ.....	45
A- Savaşın Başlaması, Gelişmesi ve Başarısızlıkla Sonuçlanması...74	
a-Alman Haçlı Ordularının Anadolu'ya Geçişi ve Türklerle Savaş.....74	
b- Dorylaion Zaferi (25 Ekim 1147).....75	
c-Fransız Ordusunun Anadolu'ya Geçmesi ve Akıbetleri.....78	
d- Fransa Kralı VII. Louis Antalya'da.....87	
e- Fransa Kralı VII. Louis'in Antakya Macerası ve Akka Toplantısı...89	
f- Dımaşk Kuşatması (24-28 Temmuz 1148).....93	
III. BÖLÜM.....	96
1- II. HAÇLI SEFERİNDEN SONRA NUREDDİN MAHMUD'UN FAALİYETLERİ.....	96
A- İnad Zaferi (1149).....	97
C- Antakya'nın Kuşatılması ve Kalesi'nin Fethi.....	98
C- I. Dımaşk Kuşatması.....	100
D- Baudouin'in Askalan'ı Ele Geçirmesi.....	102
E- II.Dımaşk Kuşatması ve Dımaşk'ın Alınması.....	103
F- Dımaşk'ın ele Geçirilmesinden Sonra Nureddin Mahmud Zengi İle Haçlı Mücadelesi.....	105
G-Mısır Mücadelesi.....	107
IV. BÖLÜM.....	116
1- NUREDDİN MAHMUD ZENGİ'NİN ŞAHSİYETİ.....	116
SONUÇ.....	126
BİBLİYOGRAFYA.....	130
ÖZGEÇMİŞ.....	134

KISALTMALAR

C.	Cilt
çev.	Çeviren
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü Edeb. Fak.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
UHSS	Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu
USES	Uluslararası Selahaddin-i Eyyubî Sempozyumu

KAYNAKLAR VE TETKİKLER HAKKINDA

A) KAYNAKLAR

Çalışmamızın ana kaynağı, İbn el-Esîr'in (1160-1233) "el-Kâmil fit-Târîh" adlı eserinin Türkçe çevirisi oldu.¹ Yazar, eserin VIII. Cildinden itibaren Haçlılar, IX. Cildinden itibaren ise, Zengi ailesi ve Nureddin Mahmud Zengi ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Yazarın eserdeki üslubundan "Musul Atabeyliği"ne bağlılığı ve muhabbeti açıkça görülmektedir.

Çalışmamızda faydalandığımız diğer bir temel kaynak da, İbn Kesir'in "Büyük İslâm Tarihi" isimli eseridir.² Çağrı yayınları tarafından 2000 yılında basılan bu eserin özellikle XII. cildinde Nureddin Mahmud Zengi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Yine çalışmamızda ana kaynak olarak kullandığımız eserlerden bir diğeri de Malatyalı Gregory Abû'l Farac'ın iki ciltten oluşan kronografya çevirisidir.³ Türkçe'ye Ömer Rıza Doğrul tarafından "Abû'l Farac Tarihi" adıyla çevrilen bu eserin II. cildinde –fazla detay bulunmasa da- ilk iki haçlı seferi hakkında bilgi verilmektedir.

Bir başka ana kaynağımız ise, adı bilinmeyen bir Süryani tarafından yazılan H.A.R. Gibb'in notları ile İngilizce'ye Vedii İlmen tarafından da Türkçeye çevrilen

¹ İbn el Esir, **İslâm Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi**, C. VII, IX, X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987,

² İbn Kesir, **Büyük İslâm Tarihi**, CXIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000, s.290.

³ Gregory Ab'û'l Farac, **Abû'l Farac Tarihi**, C.II, TTK, Ankara 1999.

“I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâynamesi”dir.⁴ Tezimizde, bu kaynaktan özellikle, Urfa Haçlı Kontluğu ile ilgili bilgi verilirken yararlanılmıştır.

“Azimi Tarihi”nden,⁵ Haçlı-Müslüman mücadelesinin kökeni hakkında verdiği bilgi bakımından çalışmamızın giriş kısmında faydalanılmıştır. Bunların dışında, “Urfalı Mateos’un Vekâynamesi”,⁶ Fulcherius Carnotensis’in eseri⁷, Ionnes Kinnamos’un “Historia”⁸ ve Anna Kommena’nın “Alexiadi”⁹ gibi eserler, tezimizin çeşitli bölümlerinde bize kaynaklık etmiştir.

B) ARAŞTIRMA ESERLER

Çalışmalarımız sırasında haçlı seferleri ve Nureddin Mahmud konusunda en çok yararlandığımız kaynaklardan bir tanesi Işın Demirkent’in “Haçlı Seferleri” isimli eseridir.¹⁰ Dünya Kitabevi tarafından 2004 yılında 3. baskısı çıkartılan bu eserde, haçlı seferleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Biz de I. Ve II. haçlı seferlerinden bahsederken, özellikle çalışmamızın giriş bölümünde, bu eserden faydalandık. I. Haçlı Seferi sonrası kurulan Urfa Haçlı Kontluğu’nu anlatırken ise, yine Işın Demirkent tarafından 1994 yılında, 2 cilt halinde hazırlanan Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi’nden yararlandık.¹¹

II. Haçlı Seferi’nden bahsederken yararlandığımız en önemli kaynaklardan bir tanesi de Ebru Altan tarafından yazılan ve TTK tarafından 2003 yılında basılan “II. Haçlı Seferi” isimli eserdir.¹²

Haçlı seferleri’nden bahsedilirken kullanılan eserlerin bir diğeri de, özellikle Batılı tarihçilerin eserlerine göndermeler yapılarak kaleme alınmış olan Raşid Erer’in “Türklere Karşı Haçlı Seferleri” isimli eseridir.¹³

⁴ **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, Notlar: H.A.R. Gibb, Çev. Vedii İlmen, Yaba yayınları, İstanbul 2005

⁵ Muhammed b. Ali Azimi, **Azimi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler** (H.430-538= 1038/39-1143/44), Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006

⁶ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)**, çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 2000

⁷ Fulcherius Carnotensis, **Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi**, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009

⁸ Ionnes Kinnamos, **Ionnes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176)**, Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001.

⁹ Anna Kommena, **lexiad (Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexios Kommenos Dönemi’nin Tarihi, Malazgirt Sonrası)**, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.

¹⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Dünya Kitapları, İstanbul 2007

¹¹ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu (1098-1118)**, C.I-II, TTK, Ankara 1994.

¹² Ebru Altan **II. Haçlı Seferi (1147-1148)**, TTK, Ankara 2003.

Haçlı seferleri kısmında başvurduğumuz bir başka önemli kaynağımız, Salim Koca tarafından 2 cilt halinde yazılan ve Karam Yayınları tarafından 2003 yılında basılan “Türkiye Selçuklu Tarihi” isimli eserin 2. cildir.¹⁴

Nureddin Mahmud Zengi'nin yapmış olduğu faaliyetler kısmında bize yol gösteren bir başka kaynak da Kazım Yaşar Koprıman tarafından Tarih Araştırmaları Dergisi, C.IV, S. VI'da yayınlanan “Nureddin'in Faaliyetleri” isimli makalesidir.¹⁵ Bunun yanı sıra; Gülay Ögün Bezer'in Türkler Ansiklopedisi, C.IV, s.803'de yayınlanan “Zengiler (1127-1233)”,¹⁶ Fazıl Bayat'ın Türkler Ansiklopedisi C.IV, s. 814'de yayınlanan “İmammeddin Zengi ve Musul Atabeyliği”,¹⁷ Mustafa Eğilmez'in Türkler Ansiklopedisi C.IV, s. 825'de yayınlanan “Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud”¹⁸ isimli makaleleri de, çalışmamız boyunca bize yol gösteren kaynaklar arasında sayılabilir.

¹³ Raşid Erer, **Türlere Karşı Haçlı Seferleri**, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002

¹⁴ Salim Koca, **Türkiye Selçuklu Tarihi**, C.II, Karam Yayınları, Çorum 2003.

¹⁵ Kazım Yaşar Koprıman, “Nureddin'in Faaliyetleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.IV, S.VI.

¹⁶ Gülay Ögün Bezer, “Zengiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,

¹⁷ Fazıl Bayat, “İmammeddin Zengi ve Musul Atabeyliği”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,

¹⁸ Mustafa Eğilmez, “Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

ÖNSÖZ

1096 yılında başlayan birinci sefer ile 1291’de Hristiyanların son merkezleri olan Akka’dan çıkarılmalarına kadar geçen yaklaşık 200 yıllık döneme tarihte “haçlı seferleri dönemi” ismi verilmektedir.

Türklerin Anadolu’daki hâkimiyetlerini güçlendirmeleri ve özellikle Bizans’ın Türklerin eline geçmesinin her an gerçekleşebileceği ihtimalinin belirmesi üzerine başta Bizans olmak üzere bütün Avrupa devletleri Türklere karşı birleşmiştir.

Yapılan ilk sefer sonrasında birçok Latin devleti kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Urfa Haçlı Kontluğu’dur. 1098 yılında kurulan bu kontluk 1144 yılında Nureddin Mahmud Zengi’nin babası Musul Atabeyi İmameddin Zengi tarafından ele geçirilmiş ve bu durum hem Avrupa’da hem de Franklar arasında büyük bir korkuya sebebiyet vermiştir. Avrupalılar, hem Türklerin bundan sonraki hedefleri olan Antakya’yı hem de I. Haçlı Seferi’nin sonuçlarını koruyabilmek için 1147 yılında yeni bir haçlı seferinin düzenlenmesine karar vermişlerdir. Tezimizin esas konusunu teşkil eden Nureddin Mahmud Zengi, gerek II. Haçlı Seferi esnasında gerekse bu sefer sonrasında, Haçlılar’a karşı başarılı mücadeleler vermiştir.

Çalışmamız Nureddin Mahmud Zengi öncesi Türk-Haçlı çatışmalarının bir özetiyle başlamış ve Nureddin Mahmud Zengi’nin tarih sahnesine çıkması ve bu mücadeleye dahil olması ile devam etmiştir.

Nureddin Mahmud Zengi ve Haçlılar ile mücadelesi isimli bu çalışmada hem Nureddin Mahmud Zengi öncesi dönemde Türk-Haçlı münasebetlerini anlatan

ana kaynaklar hem de Nureddin Mahmud Zengi dönemini anlatan ana kaynaklar taranmaya çalışıldı. Daha sonra da çalışma kapsamına giren diğer bazı eserlerden de faydalanıldı.

Özellikle çalışma konusu kapsamına giren dönemlerde yazılmış olan Gregory Abû'l Farac'ın "Abû'l Farac Tarihi", Niketas- Niketas Khoniates'in "Historia"sı, "I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi", İbnü'l Esir'in "İslâm Tarihi", İbn Kesir'in "Büyük İslâm Tarihi" gibi ana kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bunların haricinde dönemle ilgili çok ciddi çalışmalar ortaya koymuş olan Işın Demirkent, Kazım Yaşar Koprıman, Ebru Altan, Salim Koca, Bahaeddin Kök, Muharrem Kesik, Stevan Runchman, Osman Turan, Tuncer Baykara vb... birçok yazarın eserlerinden de faydalanılmıştır.

Tezimizin yazımında TDK'nin "Yazım Kılavuzu" esas alınmıştır.

Çalışmada Nureddin Mahmud Zengi'nin Haçlılar ile mücadelesinin tarihî açıdan önemini anlatmaya çalıştık. Çalışmamızda eksik veya hataların olabileceğinin farkındayım. Yapılacak her türlü eleştiri, bu eksikliklerin giderilmesine yardımcı olacaktır.

Bilimsel çalışmalarındaki rehberliği, deneyimleri ve örnek kişiliği ile her zaman yanımda olan saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ'a sabrı, yol göstericiliği ve tamamlayıcı yaklaşımları ve engin hoşgörüsü için sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bilgi ve birikimleri ile yardımlarını esirgemeyen ve özellikle birçok kaynağa ulaşmaya yardımcı olan Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet TEZCAN, Muğla Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Adnan ÇEVİK'e ve Niğde Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKŞİT'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca tezimin tashihinde bana yardımcı olan sevgili babam Okt. Yılmaz İNCE'ye de şükran ve minnet borçluyum.

Faydalı olması dileğimle

GİRİŞ

1- HAÇLI SEFERLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ VE İLK FAALİYETLER

Müslüman dünyası tarafından haç-hilal çatışması olarak genel bir kategoriye oturtularak, Hristiyan dünyasının İslâm dünyasına yönelik, gerek silahlı gerek silahsız gizli yöntemlerle, gerçekleştirdiği tüm eylemler ve planlar “haçlı seferleri” olarak tanımlanmaktadır.

Bu hareket, 1096 yılında başlayan 1. Sefer ile, 1291’de Latin Hristiyanları’nın Doğu’da son merkezleri olan Akka’dan çıkarılmalarına kadar süren yaklaşık 200 yıllık bir dönemi kapsar. Bu dönem içerisinde dokuz büyük sefer yapılmış ve bu seferler arasında bazı küçük girişimler de olmuştur.¹

Başlangıçta kutsal toprakları kurtarmak için başlatılan bu hareketin kapsamı daha sonra genişletildi ve diğer Müslüman yerleşimleri ile Hristiyanlık ve Vatikan’ın düşmanları da bu kapsama dahil edildi.²

Haçlı seferleri tarihi açısından bilim dünyasının üzerinde durduğu en önemli mesele, bu hareketin meydana çıkış sebepleridir. Bilimsel geleneğe uygun olarak, hareketi doğuran sebeplerin çeşitliliği üzerinde ısrarla durulmasına rağmen, Batı dünyası haçlı hareketinin asıl motifini dinî unsurlara mal etmektedir. Halbuki, Haçlı

¹ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler” **Türkler Ansiklopedisi**, C.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.651.

² Lütfullah Göktaş, “Katolik Kilisesinin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri”, **USES**, 23-24, Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s. 83-84.

Seferleri düşüncesinin doğuşunda Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar aslında, siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerdir.³

Batılılarca bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dinî motif ise sadece itici bir güçtür. Çünkü Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya çıkışı sırasında Avrupa’da yıllardan beri süregelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntılarının doğurduğu kargaşa yanında, ücretli askerlik anlayışı, savaşçı ve kolonizatör bir taşıma hareketi de başlamış bulunuyordu.⁴

Fulcherius Carnotensis, eserinde bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: *“Papa Urbanus, (...) Ayrıca Hristiyan dininin, gerek ruhban sınıfı ve gerekse halk olsun, herkes tarafından ayaklar altına alındığının, durmadan birbiri ile tartışan ve savaşan hükümdarlar yüzünden barışın önemsenmediğinin farkındaydı. İnsanların birbirlerinden dünyevi malları çaldığını, insanların adaletsizce esir alınıp, zalimce pis hapishanelerde tutulduklarını, kurtuluşları için büyük fidyeler istendiğini ya da kaldıkları bu hapishanelerde açlık, susuzluk ve soğuk olmak üzere üç eziyete uğradıklarını ve gizlice öldürüldüklerini, manastırlar gibi kutsal mekânların ve evlerin yakılarak kül olduğunu fani ve kutsal şeylerle ve insanların hayatları ile alay edildiğini görüyordu.”*⁵

Papa Clermont da, insanların günahlarından uzun uzun bahsetmiş ve sözlerini şöyle özetlemişti: *“(…) Eyaletlerimizin bazı kısımlarında düzen bozuldu. Birisi yolculuğa çıkarken emniyeti nedeni ile güçlüğüle karar veriyor. Gündüzleri haydutlara, geceleri içeride ya da dışarıda olsun zorla kötü niyetli esnaflara ve hırsızlara yakalanmaktan korkuyorsa bunun nedeni belki de sizin adil yönetim ile ilgili zaaflarınızdanıdır.”* Papa, bu vesile ile müminlerin Tanrı barışını tesis etmelerini istedi ve bu barışı bozanların aforoz edileceğini bildirdi.⁶

³ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Dünya Kitapları, İstanbul 2007, s.1.

⁴ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.1, Haçlı Seferi’nin vaaz edilmesi ile ortaya çıkan kolektif coşku, hareketin öncüsü Papa II. Urbanus’u bile şaşırtmıştır ve bugün bizi hâlâ şaşırtmaktadır. Yaklaşık otuz yıldır, Haçlı seferleri’nin başlangıcı sorununu ele alan pek çok araştırma, çoğunlukla, diğer sebepleri ayrı tutup incelediği şeye öncelik vererek, bu seferlerin başlıca sebeplerini ortaya koymuştur. Öncelikle, haklı olarak, XI. Yüzyılın sonundaki şu toplumsal ve ekonomik koşulların altı çizilebilir: Nüfus artışı, işlenebilir toprakların yokluğu, para ekonomisi ve mübadelelerin artışı, İtalyanlar’ın Akdeniz’e yayılmaya başlamaları. Bu koşullar, bazı Batılıları Doğu’ya iten hareketi kısmen açıklar ve olanaklı kılar. Cecile Morisson, **Haçlılar**, Dost Yayınları, Ankara 2005, s.10.

⁵ Fulcherius Carnotensis, **Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi**, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s.45-46.

⁶ Fulcherius Carnotensis, **age**, s.45-46.

Haçlı seferlerinin sosyal ve ekonomik sebeplerinin yanında siyasi olarak da bazı sebepleri bulunmaktadır. Haçlı seferlerinin siyasi sebepleri olarak ise şunları söyleyebiliriz: Haçlı seferlerinin siyasi olarak ana hedefi Türk ilerleyişinin önünü kesmektir. Anadolu'da Türk hâkimiyetinin artması ve Avrupa'nın en büyük devleti olan Bizans'ın Türklerin eline geçmesinin her an gerçekleşebileceği ihtimalinin belirmesi ve bunun gerçekleşmesi halinde Türklerin Avrupa'nın hâkimiyetini ellerine geçirmesi durumu, başta Bizans olmak üzere, bütün Avrupa ülkelerinde bir korku yaratmıştır.⁷

Bizans İmparatoru Aleksis Komnen, bir yandan Selçuklular ve Peçenekler, öte yandan, Çaka Bey tarafından sıkıştırılınca, 1095 yılında Papa II. Urbain'e müracaat ederek, yardım istedi. 1095 yılında Aleksis Komnen, Papa'ya yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: *“Türkler, Anadolu şehirlerini zaptettiler. Karadeniz, Marmara, Adalar Denizi ve Akdeniz arasındaki beldelere sahip oldular. Şayet boğazlar olmasa idi, İstanbulu da alacaklardı.”*⁸

Kilise'nin halkın durumunu düzeltmek için bütün girişimleri de başarıyla sonuçlandı. Dolayısıyla halkın içinde bulunduğu duruma çare bulamayan kilise, onları uzaklaştırma yolunu tercih etti. İlk doğan çocuğun hakkının korunduğu ortamda küçük oğullar şanslarını başka yerlerde denemek zorundaydılar. Ve bu kimseleri sefere sürüklemek daha kolay oldu.⁹

⁷ İbrahim Ethem Polat, *age*, s.55.

⁸ Necati Kotan, **Türk ve İslâm Âlemine Karşı Haçlı Seferleri**, Kemal Matbaası, Adana 1974, s. 22-23. Aslında Aleksis Komnen'den önce VII. Mikhael, Bizans'ın Anadolu'daki toprakları üzerinde gelişmekte olan Türk tehdidine karşı Avrupa'dan paralı asker isteğinde bulunan ve diplomatik ilişki kuran ilk imparator idi. Bu amaçla Norman Kontu Robert Gusicard ile anlaşma yaptığı gibi onun kızı Helena ile kendi oğullarından birini evlendirmek ve aradaki ilişkileri daha da güçlendirmek istemişti. O, Papa VII. Gregory'nin Doğu'ya haçlı seferi düzenleme planları içinde önemli bir yere sahipti. Ancak, 1078'de Nikephoros Botaneiates tarafından tahttan indirilmişti. Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1992-1998, s.51-54.

⁹ Steven Runciman, *age*, C.1, s. 72, Ayrıca bu seferlerin düzenlenmesinde senyörlerin ve şövalyelerin macera arzuları da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi Ortaçağ Avrupası'nda feodalite sistemi mevcuttu. Derebeylerin pek çoğu şövalye idi. Bunlar asil bir tabakaya mensup idiler. Bütün bir kış boyu bu şövalyeler, turnuva denilen müsabakalar ile vakit geçirirlerdi. Bu müsabakalarda her şövalye, şan ve şeref kazanmak için, daima galip gelmek isterdi. İşte bunlar, savaş arzularını tatmin etmek ve bu arada, yeni bir maceraya atılmak için, seferlere iştirak ettiler. Hatta bunlardan bazıları “ Kılıçlarımız kınlarında paslandı, bu pası ancak Türk ve Müslüman kanı temizleyebilir.” demek sureti ile, sefere hazır olduklarını belirtiyorlardı. Necati Kotan, *age*, s.23.

Papa II. Urbanus, 1095 yılı sonbaharında toplanan Clermont Konsili sırasında 27 Kasım Salı günü düzenlenen açık hava toplantısında din adamlarından ve halktan oluşan büyük bir kalabalığa hitap ederek haçlı seferi çağrısını yaptı¹⁰

Bu çağrıda Batı Hristiyanlarına Doğu'daki din kardeşlerini Türklerin baskı ve zulmünden kurtaracak bir savaşa katılmanın, dinî açıdan ne kadar şerefli bir görev olduğu mesajını verdi. Urbanus, konuşmasında Türklerin hükmü altında yaşamının korkunçluğunu vurguluyor, Türklerin İstanbul için ne derece tehlikeli olduğunu mübalağalı şekilde anlatıyor ve Doğu Hristiyanlarının Batılı kardeşlerinden yardım beklediğini söylüyordu.¹¹

Düşüncesine göre, İspanya'da Müslüman Araplara karşı sürdürülen savaş ile Doğu'da Türklere karşı yapılacak mücadele aynı değerde idi. Urbanus daha sonra bu konudaki düşüncesini "... *Hristiyanları bir yerde Müslümanlardan kurtarıp, başka bir yerde yine onlının mezalim ve baskısına maruz bırakmak fazilet değildir.*" sözleri ile ifade etmiştir. Halbuki Batı dünyasında İslâm ülkelerinde yaşayan Hristiyanlara Müslümanların hoşgörüsü pekâlâ biliniyordu. Kudüs'ün 7. yüzyılda Müslümanlarca fethinden sonra buraya yapılan hac ziyaretleri hiç kesilmemişti. Eskisi gibi, hatta artarak devam etmekteydi. Başlangıçtan itibaren Hristiyan olsun, Musevî olsun, bu toplumlar kendi dinlerinin icaplarını yerine getirebiliyorlardı. Kiliseleri açtı ve kendi mahkemeleri vardı.¹²

Urbanus, haçlı çağrısı yaparken, öte yandan bu seferin uzun bir hac yolculuğu olacağını belirtiyor, bu sefere katılacaklara günahlarından af ile hacıların şahısları ve malları için kilisenin daha önceleri hacca gidenlere vermiş olduğu koruma güvenceisini de tekrarlıyordu. Fakat bu acayip bir hac daveti idi. Çünkü Urbanus bu sefere katılmayı sadece silah taşıyan şövalyelerle, yani genç ve sağlıklı kişilerle

¹⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 5, Doğu'ya yapılacak bir sefer için ilk düşünceler Papa Urbanus'tan önce Fatimi Halifesi el-Hâkim'in Kutsal Mezar Kilisesi'ni yıkmasından sonra Papa IV. Sergius'un zihninde oluşmaya başlamıştı, Aydın Usta, **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s.39.

¹¹ Işın Demirkent, "Haçlılar", **DİA**, XVI, İstanbul 1996, s.5. Çağdaş 4 vekayinâme yazarı bize papanın sözlerini intikal ettirmişlerdir. Bunlardan birisi olan Keşiş Robert toplantıda bizzat hazır bulunduğunu iddia etmektedir. Baldricus Dolensis ve Fulcherius carnotensis, sanki orada imişler gibi yazmaktadırlar. Dördüncüleri olan Guibertus novigenti tasvirini muhtemelen ikinci elden almış olacaktır. Ancak bunlardan hiçbirisi nutku kelimesi kelimesine verdiği iddia etmemektedir. Hepsisi de kroniklerini bu tarihten birkaç yıl sonra kaleme almışlar ve tasvirlerini müteakip olayların renklerine boyamışlardır. Bu sebeptendir ki biz Urbanus'un gerçekte neler söylemiş olduğunu ancak genel çizgileri ile bilmekteyiz. Steven Runciman, **age**, C.I, s.84.

¹² Işın Demirkent, "Haçlılar", s.5.

kısıtlamaya çalışıyordu. Özellikle keşişlerin gitmesini yasaklamaktaydı. Din adamlarının dışında ihtiyarların, hastaların ve kadınların da sefere çıkmak için uygun olmadığını söylüyordu. Halbuki hac ziyaretleri geleneksel olarak günahlardan arınmak için yapılan bir görevdir. Sağlıklı insanlara haccı yasaklamak imkansızdır. Urbanus'un haçlı hareketini büyük bir hac seferi olarak tanımlaması hiç de gerçeği dile getirmiyordu.¹³

Papa bu toplantıda haçlı seferleri için kesin bir karar alamadı. Ancak kısa bir müddet sonra yapılacak olan ikinci bir toplantıda, Bizans'a yardıma karar verilecekti. Bundan Papa iki fayda sağlamış olacaktı: Birincisi, din adamları vasıtası ile halkı galeyana getirmek; ikincisi, Fransızların cengaverlik ruhlarından istifade edip, neye mal olursa olsun, onları sefere iştirak ettirebilmek.¹⁴

Bu olaydan sonra keşiş Piyer Lermite, yalın ayak - başı kabak , üstü başı yırtık, elinde bir haç ve altında bir katır olduğu halde, bütün Fransa'yı dolaşarak, halka ateşli nutuklar vermeye başladı. Piyer Lermite acıklı çığlıklar atarak kâh ağlıyor, kâh ağlatıyor, kâh oruç tutuyor, kâh halka oruç tutturarak, Arz-ı Mukaddesi kurtarmak için, gayret sarf ediyordu. Hitabet kuvvetine sahip olan keşiş halka:

“ –Allahı kurtarın!...

-Allahın annesini kurtarın.

-Mübarek Kudüs şehrini kurtarın.

-Türk generali Atsız Allahın merkadini ahır olarak kullanmaktadır. Allahın merkadini kurtarın.” diyordu.¹⁵

İkinci meclis Fransa'nın Clermont d'Auvergne şehrinde, 26 Kasım 1095'de toplandı. Papa, yüksek bir kürsüye çıkıp, haçlı seferi yapılmasını söyleyince, binlerce insan hep bir ağızdan: “Allah böyle istiyor, Allah böyle istiyor.” diye haykırmaya başladılar. Cevap olarak Papa: “Allah böyle olmasını arzu ediyor. Bundan böyle harp âvâzesi, bu olsun. Bunu Rûhulkuds emretti. İsa'nın müdafilerinin gayretini tahrik edecektir.” dedi.¹⁶

¹³ Işın Demirkent, “Haçlılar”, s.5.

¹⁴ Necati Kotan, **age**, s.25.

¹⁵ Necati Kotan, **age**, s.25.

¹⁶ Raşid Erer, **Türklere Karşı Haçlı Seferleri**, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002, s.38. 26 Kasım 1095'de toplanan Clermon Konsilinde Papa'nın yapmış olduğu konuşmadan sonra Papa'yı dinleyen topluluk büsbütün heyecanlanmıştı. Allahın yeryüzündeki vekili harp istiyordu. Artık durulmazdı; içlerinde kadın-erkek, çoluk-çocuğun bulunduğu bu muazzam topluluk gene hep bir ağızdan: “-

Sefere katılacağını ilk açıklayan kişi, seferin de lideri olan Le Puy Piskoposu Adhemar oldu. Asilzâdelar arasında ise haça ilk uyan Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles idi.¹⁷

A- I. HAÇLI SEFERİ

Asıl muntazam haçlı ordusunun hazırlanması uzun sürecekti. Oysaki buna Piyer Lermitte'nin tahammülü yoktu. Zira keşiş, her gece Hz. İsa'yı rüyasında görüyordu. Derhal papa ile temasa geçti. Çok kısa bir zamanda 300.000 kişi, Piyer Lermit ile Yoksul Goty'nin idaresinde, Fransa'dan büyük tezahüratla yolcu edildiler.¹⁸

İnzibattan mahrum bu ordunun içinde, birkaç asilzadenin dışında pek çok papaz, keşiş, hırsız, katil ve fahişe vardı. Piyer Lermit'in bu arslanları, yollarda pek çok tahribat yaparak Almanya'ya geldiler. Almanya'nın Verdün, Mein, Spire ve Worms şehirlerinde ele geçirdikleri 3000 Yahudi'yi hemen öldürdüler. Fakat Almanlar da onlara aynı şekilde vahşetle mukabele ettiler. Ölmek için öldürdüler veya mallarını yanlarına alıp kendilerini Ren Nehrine atıp, Haçlılar'a hiçbir şey bırakmadılar. Almanya'daki bu vahşet aynı şekilde Bulgar, Sırp ve Macar, topraklarında da devam etti.¹⁹

Aslında Macar Kralı, Pierre'nin ordusunu hoşgörü ile karşılamış ve disiplin içinde ülkesinden geçmesine izin vermişti. Yol boyunca düzen korunmuştur. Ancak bu ordu öylesine büyüktü ki, bunlar 20 Haziran'da Semlin'e varınca endişeye kapılan vali, Haçlılar'ı göz hapsinde tutup hareketlerini sınırlamaya çalıştı. Ancak iki taraf arasında beliren gerginlik sonunda çatışmaya sebep oldu. Pierre'nin adamları şehrin kalesine saldırdılar ve 4.000 Macar'ı öldürdüler. Bundan sonra da Kral Koloman'ın kendilerinden intikam alacağı korkusu ile alelacele Sava'yı geçmeye çalıştılar.²⁰

Uğruna öleceğiz, haçı yükselteceğiz." diye bağırmağa devam etti. Manzara korkunçtu. Klermon şehrinin her tarafı siyah sakallı keşişler ile dolmuştu. Sokaklar, caddeler, pencereler haç resimleri ve levhaları ile süslenmişti. Herkesin sırtında ve göğsünde küçük kırmızı haç işaretleri vardı. Bazıları bu haçları, vücutlarına döğme yaptırarak kadar işi ileri götürmüştü. Necati Kotan, **age**, s.26.

¹⁷ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, Çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 2000, s.111-112.

¹⁸ Necati Kotan, **age**, s.26-27.

¹⁹ Necati Kotan, **age**, s.26-27. Bulgaristan'da Haçlılar'ın yaptığı tahribatı ve katliamı gören bir Bulgar Piskoposu TEOFİLART: "Frenklerin memleketimizden geçmeleri, bizi o derece meşgul ve müteessir etti ki, artık kim olduğumuzu bile idrak edemeyecek hale geldik." demektedir.

²⁰ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.13.

Bizans Valisi Niketas, Haçlılar'ı nehri geçiş sırasında kontrol altına almaya uğraştıysa da, bu büyük kitle ile baş edemeyeceğini anlayıp birlikleri ile Niş'e geri çekildi, korkuya kapılan halk da Belgrad'ı boşalttı. Haçlılar 26 Haziran'da Belgrad'a girdiler ve boş şehri yağmalayıp yaktılar. Buradan yürüyüşlerine devam edip 3 Temmuz'da Niş önüne ulaştılar ve burada da yakışksız, çapulcu davranışlarını sürdürdüler. Ama, Haçlılar işi azıtıp şehre saldırmaya kalkışınca, vali bütün askerleri ile bunların üzerine yürüdü. Pierre'nin ordusu bozguna uğradı, pek çok kişi öldü. Bizanslıların elinden kurtulanlar ertesi gün bir araya toplanıp yola koyuldular; fakat sayıları 7.000'e düşmüştü. 12 Temmuz'da Sofya'ya varan Pierre'nin ordusu buradan itibaren bir refakat birliğinin gözetiminde Edirne üzerinden ilerleyerek 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaştı.²¹

Haçlı ordusunun bu yolculuğunun en güzel özeti şudur: *“Batı Avrupa'dan Balkanlar'ı kat ederek Anadolu'ya kadar süren uzun yol boyunca Haçlıların geride bıraktığı yıkılmış köyler, ölümler ve yaralılar ‘Tanrı'nın Ordusu'nun’ bu topraklardan geçtiğine en açık delildir.”*²²

İstanbul'a ulaştıktan sonra İstanbul'u görmek istediler. Bunlara küçük gruplar halinde şehri gezme izni verildi. İstanbul'da Haçlılar'ı hayrete düşürüp hayranlıklarını çekecek pek çok şey vardı. O günün Avrupa'sında güzelliği, zenginliği, hele büyüklüğü açısından İstanbul ile ölçülebilecek hiçbir şehir yoktu. Londra, Paris, Köln ve Roma gibi tanınmış şehirler 10.000 ilâ 30.000 arasında bir nüfusa sahiptiler. İstanbul'da ise sadece sur duvarlarının içinde 250.000'e yakın insan yaşamaktaydı. Şehirde muazzam yeni bir saray kompleksi (Blakhernae Sarayı) vardı. Duvarları mozaik süslemelerle kaplı bu muhteşem saray ile içinde çeşitli egzotik hayvanların dolaştığı saray bahçesi çok etkileyiciydi.²³

İmparator Büyük Justinianus'un inşa ettirdiği ünlü Ayasofya Kilisesi'nin muazzam kubbesi sanki havada asılıymış etkisi yapıyordu. Haçlılar sadece şehri

²¹ Işın Demirkent, “Haçlılar”, s.15. Anna Kommena'ya göre Haçlılar'ın oluşturduğu tablo Bizans'ı ürkütmüştü. Kommena'nın sayıları kumsaldaki kum tanelerinden, gökteki yıldızlardan çok şekilde ifade ettiği Haçlılar, karılarını, çocuklarını, hizmetçilerini ve hatta kuşlarını da getirmişlerdi. Anna Kommena, **Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt Sonrası**), Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 302-303.

²² Kasım Abdulkasım, “Beytü'l Makdis Bölgesi'nde Eyyubiler'in Haçlılara Karşı Mücadelesi”, **USES**, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s.75.

²³ Işın Demirkent, “Haçlılar”, s.15.

gezmiyor, kiliselerde sergilenen kutsal emanetleri de ziyaret ediyorlardı. Fakat Pierre l'Ermite'in haçlı ordusunu sur dışında bile disiplin altında tutmak mümkün değildi. Bunlar her tarafı yağmalıyor, civardaki köşkleri soyuyor, kilise damlarından kurşunları söküyor ve durmadan hırsızlık yaparak sorun çıkartıyorlardı. Bu yüzden İmparator, fikrini değiştirdi ve bütün Haçlılar'ı 6 Ağustos'da gemilerle Anadolu yakasına geçirdi. Pierre'nin birliklerine daha önce İstanbul'a gelmiş bulunan Meteliksiz Gautier'nin adamları ile tam bu sırada başkente varan birçok İtalyan haçlı grubu da katıldı.²⁴

Haçlılar, Anadolu topraklarına geçirildikten sonra İmparator, kendilerine Türkler ile savaşa girmemeleri ve düzenli orduyu beklemelerini tavsiye etti; fakat Rinoldo yönetiminde İtalyan ve Almanlar, Anadolu'ya geçirdiklerinde etrafı yağmalamaya, Hristiyanlar da dahil herkesi öldürmeye başladılar.²⁵ Etrafa yapacakları akınlarda bir üs olarak kullanmayı düşündükleri Kserigordon Kalesini aldılar. Ancak Selçuklu ordusu 29 Eylül 1096 günü Kserigordon önüne geldi ve Haçlılar'ın kale dışında pusu kurarak yaptıkları saldırıyı geri püskürttükten sonra derhal kuyu ve kaynağı işgal ettiler.²⁶ Haçlılar susuzluğa ancak sekiz gün dayanabildiler ve teslim olmak mecburiyetinde kaldılar. Birçoğu kılıçtan geçirildi.²⁷

Bu haber, Kılıçarslan'ın casuslarınca haçlı karargâhına tam tersi olarak yayıldı. Haçlılar, büyük bir hırsla yola çıkarken gerçek haber de ulaşmıştı. 21 Haziran'da yola çıkan Haçlılar'ı, Kılıçarslan, Drakon Köyü yakınlarında kurduğu pusuda imha etti. Bu şekilde sona eren Halkın Seferi'nde sağ kalanlar Aleksios Kommenos'un gönderdiği gemilerle toplandı.²⁸

Halkın Seferi'nin son halkası olan Almanlar ise işe Yahudi katliamıyla başlamışlardı. Genelde ticaretle uğraşan ve borç verme müesseseleri kuran Yahudilerden, Hristiyanlar seferin ekonomik yönünü karşılamak için borç almışlardı

²⁴ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.15.

²⁵ Steven Runciman, **age**, C.I, s.100. Bu ordudan ayrılan 10.000 kadar Norman, Anna Komnena'nın kaydına göre "(...) Ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızarttılar; Yaşı ileri insanları ise her çeşit işkenceden geçirdiler." Anna Komnena, Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Kommenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt Sonrası), s.306, "Elebaşlarından ayrılınca hiçbir intizam tanımıyorlardı. Türk çocuklarını yakalayıp, pişirmek için parça parça kesiyorlar veyahut kazıklara geçiriyorlardı. Büyüklere de dehşetli işkenceler yapıyorlardı." Raşid Ezer, **age**, s.38.

²⁶ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.16.

²⁷ Steven Runciman, **age**, C. I, s.100-101.

²⁸ Steven Runciman, **age**, C I, s.101-103, Anna Komnena, **age**, s.307.

ve onlara nefret duyguları besliyorlardı. “Müslümanlar, Hristiyanların şimdiki düşmanlarıdır fakat Yahudiler İsa'nın düşmanlarıdır.” düşüncesinin arkasına sığınan Hristiyanlar Worms ve Mainz'de yaklaşık bin kadar Yahudi'yi katlettiler. Sefere katkısı olmayan Almanların zararı, Yahudilere dokundu.²⁹

Düzensiz ordunun bu şekilde yenilmesinden sonra düzenli ordu da yola çıkmıştı. Muntazam haçlı ordusunun mevcudu 100.000'i zırhlı olmak üzere, 600.000 kişi idi. Bir haçlı kroniğinin dediği gibi “Bütün denizlerin adaları, bütün yeryüzü krallıkları Allahın emri ile harekete geçti.”³⁰

Bu muazzam orduda, Avrupa'nın en asil aileleri, en cesur şövalye ve senyörleri vardı. Bu ordu Fransa'dan üç gurup halinde yola çıktı. Birinci grup Reymond Dö Tuluz idaresinde İtalya'nın kuzeyinden, Hırvatistan ve Bulgaristan'dan geçip, İstanbul'a doğru yola koyuldu. İkinci grup Tancrede ile Bohemound idaresinde İtalya Normanları, Birindisi Limanından gemilere bindirilip, Arnavutluk'a çıkarıldılar. Üçüncü grup Gödofroi Dö Buyon idaresinde, Flandre'den hareket edip, Almanya'ya doğru yola koyuldu.³¹

Her üç grup ileride İstanbul önünde birleşecekti. Haçlı orduları Gödofroi Dö Buyon idaresinde Macar topraklarına gelince, Macar Kralı Şarl, daha evvel geçenlerin yaptıkları çapulculuğu ileri sürüp, Haçlılar'ı topraklarından geçirmek istemediler. Bunun üzerine Gödofroi, Macar kralına elçileri gönderip, teminat verdi. Ayrıca İncil üzerine de yemin ederek, Haçlılar'ın Macar topraklarında çapulculuk yapmalarına izin vermeyeceğini bildirdi. Haçlılar, hakikaten Macar topraklarında bir şey yapmadılar. Belki bu İncil'e olan saygıdan, belki de kendilerini Bulgar topraklarına kadar uzaktan takip eden Macar süvarilerinin korkularından olacaktı.³²

Fakat haçlı ordusu Bulgar topraklarına girince, tekrar eski çapulculuklarına başladılar ve buna Gödofroi de mani olamadı. Her üç grup yollarda pek çok rezalet, çapulculuk, yağma ve katliam yaparak, İstanbul önlerine geldiler.³³ Kont ve düklerin komuta ettiği düzenli ordular, Bizans'ı daha çok tedirgin etti. İmparator, haçlı

²⁹ Steven Runciman, **age**, C.1 s.104-107, Aydın Usta, **age**, s.46, P.M. Holt, **Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu**, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003, s.19.

³⁰ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s.99.

³¹ Necati Kotan, **age**, s.29

³² Necati Kotan, **age**, s.29.

³³ Necati Kotan, **age**, s.30.

liderlerinden vasallık yemini etme yoluna gitti. Bu yemin konusunda Gödofoi ve Aleksios arasında anlaşmazlıklar çıktı ve kont, yemin edip Anadolu'ya geçmeyi reddetti. Fakat kontu sindirmek ve yemin ettirmek Bizans için zor olmadı.³⁴

Anlaşmaya göre, “(...) vaktiyle Rum Devletine ait olup da şimdi kendisinin (bugünkü işgalcilerinden) ele geçireceği tüm kentleri, ülkeleri ya da kaleleri, imparatorun bu iş için göndereceği yüksek rütbeli subaya teslim edecekti.”³⁵

Bu anlaşmaya rağmen Anna Komnene'nin, Haçlılar'a bakışı son derece güvenilmezdir. Pierre l'Ermitte'in girişimleri ile Doğu'ya sefer yapan Bohemund gibilerin amacı, Doğu'da bağımsız devletler kurmak hatta, Bizans'ı zaptetmekti.³⁶ Aslında bu bağlılık yemini, Bizans'ın Avrupa'dan beklentisinin bir tezahürüdür. Haçlılar, Bizans'ın ücretli askerleri olacaklar ve Bizans'ın fetihlerine aracı olacaklardı. Fakat haçlı liderlerini, Bizans'ın vasalı haline getirmek, mevcut çatışmayı daha da belirgin hale getirdi. Doğu'da hâkimiyet kurma fikri ile yola çıkan kontlara bu dayatmanın yapılması haçlı bakış açısından aldatıcı idi.³⁷

Müslümanlığı yeryüzünden kaldırmak maksadı ile Asya'ya ayak basan yüz bin kişilik vahşet alayının ilk hücum hedefi felekzede Anadolu Türkleri oldu. Karadeniz sahillerinden akan Haçlılar, Danişmend Türklerinin mâmur beldelerini yakıp yıkmak suretiyle Amasya'ya kadar gelmişlerdi. Ahmet Han'ın oğlu ve halefi İsmail Han ile kıymetli kumandanı İl-tigin Gazi'nin Allah'ın övgüsüne layık kahramanlıkları bu ilk kafiye durdurabilmişti. Bu esnada, Türkler'in Jan Dark'ı olan Gaziye Ayşe, dinini, vatanını ve istiklalini kurtarmak azmiyle ordunun başına

³⁴ Bizans Gödofoi'ye yepılan yiyecek yardımını kesince kontun kardeşi Baudouin, Bizans'a saldırdı ve çıkan çatışmada Gödofoi, yenilip yemin etmek zorunda kaldı. Işın Demirkent, “Haçlılar”, **DİA**, XVI, s.23-24, Aynı Yazar, **Urfa Haçlı Kontluğu I (1098-1118)**, TTK Yayınları, Ankara 1994, s.4, Bizans yardımı Haçlılar için hayatidir. Fransa Kralı'nın kardeşi Hugue, Gödofoi'ye yemin etmesini söylerken bunun bilincindeydi. Anna Kommena age s.317, Fulcherius da “Şu bir gerçektir ki onlar (liderler), İmparator ile dostluk kurup yardımını almamış olsalardı bizler için bu yolculuğu yapmak bu kadar kolay olmazdı. İmparator, kumandanlara ipekli kumaşlar sunmuş, ayrıca yolculuklarına devam etmeleri için gerekli olan para ve atları sağlayarak onları memnun etmişti.” diyerek bunu vurgular. Fulcherius Carnotensis, **age**, s.64-65.

³⁵ Muhammed b. Ali Azimi, **Azimi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538= 1038/39-1143/44)**, Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006, s.36, İznik'in alındıktan sonra İmparator'a teslim edilmesini zikretmez ve “İlk ele geçirecekleri müstahkem mevki, kendisine teslim edecekleri” konusunda imparator ile yapılan bir anlaşmadan bahseder.

³⁶ Anna Kommena, **age**, s.308.

³⁷ Şerif Baştav, “Bizans ve Haçlı Seferleri” **UHSS**, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s.61.

geçmiş, en meşhur kumandanları hayrette bırakacak şecaat ve mahâretiyle bu ilk sürüyü geri dönemeye mecbur etmiş, pek haklı olarak “Gaziye” ünvanını almıştı.³⁸

Gemlik’e çıkan Haçlılar ise Selçuk Türkleri ile karşılaşmıştı. İznik Gölü ile Pazarköyü arasında yapılan muharebede Türkler, Ehl-i Salip öncülerini bozmuşlardı. Fakat arkadan pek kuvvetli sürüler geliyordu. Papazların telkinleriyle, malikânelerini, mal ve eşyalarını satarak şövalyeleri silahlandıran dukler, kontlar, baronlar, müthiş bir kin ve intikamla Müslüman keserek cennete gitmek için Anadolu topraklarına ayak basmışlardı. Paris-Loren Dukası Kont Ferraro, Anadolu’yu al kanlara boyamak üzere 700 bin kişilik bir ordu ile Pier l’Ermitte’yi takip ediyordu. Bu güruh 491 senesi baharında Kadıköyü’nde toplanarak batıdaki Selçuklu Türklerinin merkezi olan İznik üzerine yürümeye karar verdiler.³⁹

Bizans İmparatoru’nun askerleri de bunlara katılmıştı. 700 bin barbar karşısında 100 bin Türk mücahidi iki gün kahramanca meydan muharebesi verdiler. Sonra zaruretle İznik kalesine çekildiler. Ehl-i Salip bir taraftan kaleyi kuşatmış, diğer taraftan da civardaki köylere yayılarak rastladıkları erkekleri, kadınları, çocukları, ihtiyaçları kılıçtan geçirmeye başlamışlardı. Haçlılar, kestikleri masum başları atların boyularına asarak muhasara sahasına koşuyor, bu bedbaht başları kale içine atmak suretiyle kuşatılanlara Avrupa hunharlığının numunelerini gösteriyorlardı.⁴⁰

İznik mahsurlarının insanüstü kahramanlığı, düşmanın çokluğu, erzakın azlığı, imdadın yokluğu yüzünden hiçbir semere vermiyordu.⁴¹ Bütün bu mücadelelere rağmen imdatsızlık, kuşatılanları 26 Haziranda teslim olmaya mecbur

³⁸ Filibeli Ahmet Hilmi Şehbenderzade, **İslâm Tarihi**, Ötüken Yayınları, s.52.

³⁹ Filibeli Ahmet Hilmi Şehbenderzade, **age**, s.52.

⁴⁰ Filibeli Ahmet Hilmi Şehbenderzade, **age**, s.52-53. Bu tarihte İstanbul İmparatoru olan Aleksis Komnen’in kızı Anna Komnen, babasının hayat tarihine dair yazdığı eserde Hristiyan Avrupa’nın mukaddes savaş mücahitlerini şu fıkra ile tasvir ediyor: “Haçlılar ancak, tesadüf ettikleri Türk çocuklarını boğazlıyor, parçalıyor ve etlerini kebab ederek yiyorlardı.” Müslümanlığı itham eden Avrupalıları kendi dinlerinden olan ve hareketlerine fiilen iştirak eden bir imparatorun kızı böyle tasvir etmişti.

⁴¹ Filibeli Ahmet Hilmi Şehbenderzade, **age**, s.53. Haçlılar Tarihini yazan Mişo, İznik’te kuşatma altında kalan Türklerin kahramanlığını gösteren şu olayı kaydediyor: “Kuşatılanlar arasında uzun boylu, olağanüstü kuvvetli bir Müslüman hayret verici bir cesaret harikası göstermiştir. Cesur Türk, Haçlı askerlerini birbiri arkasından kılıçtan geçiriyordu. Vücudu oklar ile delik deşik olduğu halde o yine durmadan kahramanlık gösteriyordu. En nihayet, hiçbirşeyden korkmadığını göstermek üzere, kalkanını atarak göğsü açık surette kalenin dibindeki Haçlılar üzerine gayet büyük taş parçaları fırlatıyordu. Haçlılar hiçbir şeye güç yetiremeyerek bu kahraman adamın darbeleri altında toprağa yuvarlanıyorlardı.”

bıraktı.⁴² İmparator'un esirlere (Sultan'ın eşi de vardı) güzel muamelesi ve şehri yağmalamamış olması Haçlılar'ı kızdırsa da fazla oyalanmadılar ve yola çıktılar.⁴³ 15 Haziran 1096'da İznik'ten ayrılan Haçlılar iki kol halinde yollarına devam ettiler. Bohemond'un kumandası altındaki kısım, üç gün sonra, şimdi İnönü denilen Gorgoni'ye geldi. Kılıç Arslan'ın alelacele toplayabildiği Türk kuvvetleri 1 Temmuz 1096 sabahı birdenbire Bohemond kumandasındaki Haçlılar'ın üzerine yürüdü.⁴⁴

Haçlılar bu kadar kalabalık bir Türk ordusu ile karşılaşacaklarını tahmin etmediklerinden çok şaşırdılar. Haçlılar'ın bu şaşkınlığından istifade eden Türkler, müthiş bir ok ve mızrak atışı ile, harekete geçtiler. Sonradan boru ve trampet sesleri arasında Allah, Allah diye bağırarak hücumla geçtiler. Artık savaş bütün şiddetiyle başlamıştı. Haçlılar zırhlı idi. Türklerin attıkları ok ve mızraklar tesirsiz kalıyordu. Boğaz boğaza cereyan bu savaş, akşama kadar devam etti. Her iki taraftan da zayıflık çok oluyor ve oluk gibi kan akıyordu.⁴⁵

Kılıç Arslan kahramanca savaşmasına rağmen, Haçlılar'ı yenecek güçte değildi. Aksine Haçlılar tarafından sarılmak, yok edilmek tehlikesi ile de karşı karşıya idi. Bu yüzden Sultan geri çekilmeye karar verdi. Geride pek çok ölü, ordu hazinesi ile birlikte büyük mikyasta at, deve, öküz, katır ve koyun da bırakmıştı.⁴⁶

Bu çekilme olurken 10.000 Türkmen yardıma gelmişti. Türkmen reisi, Türk ordusunun geri çekildiğini görünce, Kılıç Arslan'a: "*Ey talihsiz! Neden korkuyorsun? Senin baban hiçbir savaştan kaçmamış idi; cesur ol, senin yardımına geldik.*" dedi. Bu sözlere karşı Kılıç Arslan, içini çekerek şöyle cevap veriyordu: "*Siz deli misiniz? Siz henüz Frankların kuvvet ve cesaretini görmediniz. Biz onları mağlup ve birbirine bağlamayı düşünüyorduk. Fakat bu kadar sayısız müthiş silahlara, parıldayan mızraklara, miğfer ve zırhlara sahip ve ölümden korkmayan insanları gördükten, kana susamış hayvanlar gibi saldırışlarını, esir almadan herkesi*

⁴² Steven Runciman, **age**, C.I, s.137-138.

⁴³ Steven Runciman, **age**, C.I, s.140, Işın Demirkent, "Haçlılar", s.28.

⁴⁴ Raşid Ezer, **age**, s.43.

⁴⁵ Necati Kotan, **age**, s. 32-33, Eskişehir Savaşının içinde bulunan bir haçlı yazarı: "Türkler; Arapları, Ermenileri, Süryanileri ve Rumları korkuttukları kadar, Frankları da korkuttular. Türklerin metanet, kahramanlık ve savaş kabiliyetlerini kim tasvir edebilir." diyor. Gene aynı yazar sözerine şöyle devam ettiler: "Franklarla Türkler aynı menşeden inmişlerdir. Franklar ile Türkler müstesna, kimse şövalye ünvanına sahip olamaz. Eğer Türkler Hristiyan olsalardı, şüphesiz kudret, cesaret ve savaş ilminde kimse onlarla müsavi olamazdı." demektedir.

⁴⁶ Necati Kotan, **age**, s.33.

öldürdüklerini, dağ, tepe ve ovaları doldurduklarını müşahade ettikten sonra, ne yapılabiliyordu? Bütün milletler bizim oklarımızdan titrer, fakat onlar zırhları içinde aldırış etmeden saflarımıza kadar sokuluyor; oklarımız onlara tesir etmiyordu. İşte pek çok ölü verdikten sonra bu kadar kaldık. Kimse onlara mukavemet edemez ve zulümlerine dayanamaz.”⁴⁷

Haçlılar’ın Anadolu’ya girmesi ile, Anadolu Selçuklu Devleti büyük bir sarsıntı geçirmiş oldu. Bu sarsıntının sonunda; Marmara ve sahil bölgeleri Türklerin elinden çıkıyordu. Artık Türkler Orta Anadolu’da toplanmak zorunda bırakılıyordu. İzmir’de Çaka Bey’in kurmuş olduğu devlet, ortadan kalkıyor, Garbi Anadolu ve Karadeniz sahilleri Rumların eline geçiyordu. Kilikya’da ise Ermeniler bir varlık olarak ortaya çıkıyordu. Bu sefer ile tarihin akışı değişiyor ve İstanbul’un işgalini üç buçuk asır geriye atıyordu.⁴⁸

Daha İznik kuşatmasında Bagrat adında bir Ermeni ile iletişim kuran ve Bizans’ın doğu sınırı ile ilgili bilgi alan Baudouin de Boulogne, ana Haçlı ordusundan ayrılarak Urfa’ya hareket etti.⁴⁹ Baudouin, Tell Bâşir’de iken Ocak 1098’de kendisini Urfa’ya davet eden bir heyet geldi. Urfa’ya giden Baudouin’i, şehrin hakimi Thoros, varis olarak tanıdı ve evlat edindi.⁵⁰

Thoros ile hâkimiyeti paylaşan Baudouin’in ilk seferi, Samsat üzerine oldu ve bu sefer sonrası Thoros’a bile suikast düzenlendi. Baudouin’in olaydaki rolü nedir bilinmez ama onun, Thoros’un hayatına karşı verdiği emniyete rağmen Thoros, halk tarafından feci bir şekilde öldürüldü. 10 Mart 1098’de tek başına idareyi ele alan

⁴⁷ Necati Kotan, **age**, s.34. Bununla beraber Kılıç Arslan, Haçlı yazarlarına göre, bu mağlubiyetten müteessir görünmemeye çalışmaktadır. Aksine geri çekilirken neşeli görünüyor ve kendini karşılayan Türkler’e zaferden dönen bir kumandan edası ile: “Kapıları açınız! Zira sizi ve topraklarınızı mahvetmek için gelen bütün Haçlıları öldürdük; tek insan kalmadı ve çoğu esir oldu.” diyordu. Bu arada Kılıç Arslan Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk’a bir mektup yazıp durumu izahla, ondan yardım istiyordu. Kılıç Arslan mektubunda: “İznik’i, karımı ve iki oğlumu esir ve bir çok memleketlerimi terk ederek Antakya’ya kadar takibe uğradım.” diyordu. Bu mektuba karşılık Sultan Berkyaruk ise: “Dünyanın hiçbir milletinin Türklere bu kadar fenalık yapamayacağını” söyleyerek hayretini gösteriyordu.

⁴⁸ Yılmaz Öztuna **Büyük Türkiye Tarihi**, C.II, Ötügen Yayınevi, İstanbul 1978, s.88.

⁴⁹ Steven Runciman, **age**, C.I, s.151, Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.37.

⁵⁰ Fulcherius Carnotensis, **age**, s.73-74, Fulcherius, “(...) Ermenilerin şehirlerinden geçerken haçlar ve bayraklarla karşılanmıştık. Bu insanlar, Tanrı’nın sevgisi için ayaklarımızı ve eteklerimizi öptüler. Bu davranışlarının sebebi, onları Türkler’den koruyacak olmamızı duymalarıydı.” diyerek, Ermenilerin beklentilerinin çok canlı bir tasvirini yapmaktadır. Fulcherius Carnotensis, **age**, s.75, Steven Runciman, **age**, C. I, s.156-157.

Baudouin bu suretle Doğu'daki ilk "Haçlı Devleti"ni kurmuş oldu.⁵¹ Ermenilere karşı pek sempati beslemeyen Baudouin, başlangıçta adam yetersizliğinden dolayı onları idarenin yüksek kademelerinde bırakmıştı. Fakat takviye alır almaz Ermenileri yerlerinden uzaklaştırdı. Bu huzursuzluk ortamında Baudouin'e suikast planı ortaya çıkınca Baudouin suikastçileri; bir kısmını öldürerek, bir kısmının el, ayak ve burunlarını keserek, bir kısmından da yüksek miktarda para alarak cezalandırdı.⁵² Vekayiname yazarına göre bu olaylar, ta başından beri Thoros'un isteği dışında gerçekleşti. Şehir halkından bazıları, Franklardan yardım istemek düşüncesindeydiler. Thoros, bu fikri beğenmemekle beraber istese de istemese de şehir halkı, Frankları davet edecekler, bu durumda kendisi de onlarla aynı fikirdeymiş gibi davranacaktır. Halk, Frankları çok sevdiğinden dolayı değil, Thoros'u sevmediğinden böyle bir işe kalkışmıştı.⁵³

Haçlıların İznik'ten sonraki hedefleri Antakya idi. Antakya şehri, Akdeniz kıyılarında, Amanos dağları eteklerinde kurulmuş ve Asi nehrinin suladığı güzel bir şehirdir. Şehrin denize olan uzaklığı bir günlük mesafedir. Yeşillikler içine gömülen Antakya şehrinin etrafında geniş bir sur vardı. Şehir 1084 yılından beri Türklerin elinde idi. Şehrin hakimi Yağısıyan adında birisiydi. Bu sıralar bütün Suriye kıyıları, 1092 yılından beri, Suriye Selçuklularının elinde bulunmaktaydı. Büyük Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'un memleketteki iç olayları bastırmaya çalıştığı bir sırada, Haçlıların Antakya'ya saldırmaları, onu büsbütün üzdü. Bununla beraber Berkıyaruk, Artuklu beyleri ile Gürbuğa'yı, Antakya'nın imdadına sevketti. Antakya önünde ordugâh kuran Haçlıların mevcudu 300.000 kişi idi.⁵⁴

Bu esnada şehrin hakimi Yağısıyan'da gelen bu Haçlı kuvvetleri için bir takım önlemler almaktaydı. Yağısıyan, şehrin etrafına hendek kazmaları için önce Müslümanları görevlendirdi. Bu görev ertesi gün Hristiyanlara verildi fakat gün

⁵¹Steven Runciman, **age**, C I, s.158, Fulcherius, Baudouin'nin, Thoros'un öldürülmesine engel olmadığını yazarken, Fulcherius Carnotensis, **age**, s.73-74, Urfalı Mateos, kesin bir ifade ile şehirdeki bazı hainlerin Baudouin ile Thoros'u öldürmek konusunda anlaşma yaptıklarını ve Thoros'un feci şekilde öldürüldüğünü kaydeder. Urfalı Mateos, **age**, s.194-195.

⁵² Steven Runciman, **age**, C.I, s.162, Işın Demirkent, "Haçlılar", s.60-61.

⁵³ **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, Notlar: H.A.R. Gibb, Çev. Vedii İlmen, Yaba yayınları, İstanbul 2005, s. 10-11.

⁵⁴ Osman Turan **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s.165.

sonunda Hristiyanlar şehre alınmadı ve Yağısıyan onların ailelerini koruma garantisi verdi.⁵⁵

Haçlılar 21 Ekim 1098 yılında Antakya'yı kuşattılar.⁵⁶ Bu sıralar Mısır Şii Fatimi Halifesi de, Haçlılar'ın Suriye'ye saldırmasından istifade edip, Kudüs'ü işgal etti. Hatta daha ileri gidip Türkler aleyhine Haçlılar ile anlaşma yapacak kadar alçaldı.⁵⁷ Haçlılar Türk ve İslâm âlemini parçalanmış olarak bulmalarına rağmen, Antakya önünde yine de sekiz ay beklemek mecburiyetinde kaldılar.⁵⁸

Yağısıyan, bütün gayreti ile Antakya'ya yapılan Haçlı hücumlarını püskürtmeye çalışıyordu. Fakat Haçlılar denizden her gün yeni kuvvetler ile takviye olurken, Antakya ise, mukadderatı ile baş başa kalmıştı. Tehlike şimdilik Antakya üzerinde idi fakat zamanla bu tehlikenin bütün Suriye kıyılarına yayılacağını anlayan komşu Türk devletleri, derhal harekete geçtiler. Zaten Musul Valisi Kürboğa Antakya önlerine gelmiş, Haçlılar ile savaşa başlamıştı bile. Bu diğer Türk beyliklerine de cesaret vermiş ve sırasıyla Artuklu Sökman, Rıdvan ve Dukak beyler de, orduları ile Antakya önlerinde görünmüşlerdi.⁵⁹

Artık Antakya önünde korkunç ve kanlı bir savaş başlamıştı. Türkler, dalga dalga Haçlılar'a hücum ediyor, etrafı yakıp yıkarak, onlara yiyecek bir şey bırakmıyorlardı. Bir ara Haçlılar'ın moralleri o kadar çok bozuldu ki, Kürboğa'ya elçi dahi gönderip, anlaşma teklifinde bulundular.⁶⁰ Durum Türklerin lehinde idi. Haçlılar aman dilemiş barış istiyorlardı, fakat Suriye Selçukluları arasında vuku

⁵⁵ İbn el Esir, **İslâm Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi**, X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987, s.229, Yağısıyan'ın zihniyetinde, Hristiyanların kentten sürülmeleri dinsel bir ayrımcılıktan çok, Antakya'nın uzun süre tabi olduğu ve burayı almaktan vazgeçmemiş düşman bir gücün, Konstantinopolis'in uyruklarına yönelik bir önlemdir. Amin Maalouf, **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Telos Yayınları, İstanbul 1998, s.41.

⁵⁶ Steven Runciman, **age**, C I, s.168.

⁵⁷ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2004, s.141.

⁵⁸ Necati Kotan, **age**, s.36.

⁵⁹ Necati Kotan, **age**, s.37.

⁶⁰ Necati Kotan, **age**, s.37. Gelen haçlı elçilerinden Kürboğa kayıtsız şartsız teslim olmalarını istiyor ve şöyle diyordu: "Tanrınız ve Hristiyanlığımız bizi ilgilendirmez; kadınlaşmış kavimlerden aldığımız bu ülkeleri istemeniz hayret edilecek bir şeydir. Efendilerinize söyleyiniz; Türk olmak ve dinlerini değiştirmek niyetinde iseler size şehirler verir, dost oluruz. Aksi taktirde hepinizi zincire vurur, Horosan'a sürer veya öldürürüz." İbn el Esir'in rivayetine göre ise Haçlılar, şehri terk etmek ve gitmek için eman dilediler fakat Kürboğa onları şehirden kılıç zoru ile çıkartacağını söyleyerek bunu reddetti. İbn el Esir, **age**, C. X, s.230.

bulan geçimsizlik, rekabetler ve emniyetsizlik; Şii Fatimi halifesinin Türklere ihanet etmesi, Antakya'ya gereken yardımların yapılmasına mani olmuştur.⁶¹

Bu arada Haçlılar da zor durumdaydılar. Çünkü kuşatma uzamıştı ve artık erzak sıkıntısı da meydana çıkmıştı.⁶² Bu durumda Haçlılar'ın en büyük umudu Bizans İmparatoru Aleksios'un kendilerine yardım etmek üzere harekete geçmesi idi. Gerçekten de Aleksios bu sırada Anadolu içinde sefer halindeydi ve kendisine Haçlılar'ca yardım ricası ulaştırılmıştı. Bu ricaya katılmayan tek haçlı reisi ise Antakya'yı kendi egemenliğine almak emeline olan Bohemund idi. Bohemund, Antakya'nın İmparator Aleksios'un yardımı ile alınması ve Kürboğa'nın onun katkısı ile püskürtülmesi halinde şehrin Bizans'a geri verilmesi gerektiğini bildiğinden, diğer resiler ile yapılan bir toplantıda Antakya'ya önce kim girerse şehrin onun emrine bırakılması kararını aldırdı.⁶³

Herhalde daha önceden, casusları aracılığı ile biraz sonra belirtilecek ihaneti hazırlamış olmalıdır. Bu buhranlı anlarda haçlı ordusundan kaçışlar da devam etmekteydi. Ordudan ayrılıp yurduna geri dönmek isteyenler kervanına nihayet 2 Haziran'da Etienne de Blois da katılmıştı. Antakya'nın zaptı gerçekten çok zordu. Yağısıyan'ın da korktuğu gibi, şehir ancak ihanet ile ele geçirilebilirdi. Emeline ulaşmak hırsı içinde Bohemund, aylardan beri türlü entrikalar çevirmekte, bir fırsat yakalamaya çalışmaktaydı. Sonunda casusları sayesinde "*İki Kızkardeş*" kulesinin muhafızı olan Firuz adında Ermeniden dönme birisiyle bağlantı kurmayı başarmıştı.⁶⁴

Firuz istifçilik⁶⁵ yaptığı için Yağısıyan tarafından cezalandırılmıştı ve bu yüzden ihanet etti.⁶⁶ İhanet planı 2 Haziran gece yarısı uygulandı: Bohemund'un

⁶¹Necati Kotan, *age*, s.37.

⁶² Raşid Erer, *age*, s.48. Kıtık ve açlık günden güne fecaat halini almakta idi. Bu sefere iştirak etmiş olan Fulcherius, ismindeki papazın ifadesine göre, haçlılar civarda yağma etmedik bir şey bırakmadıklarından ot, ağaç kabuğu ve kökü, at, eşek, deve, köpek, hatta fareleri ve atların koşumlarını ve kayışlarını bile yiyorlardı. En had bir raddeye gelen açlık, zaten ahlakı zayıf olan bu gürhün bütün insanlık hislerini yok etti. Büyük bir şevk ile, yegane imkan olarak görülen, insan eti ile karınlarını doyuruyorlardı.

⁶³ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.41.

⁶⁴ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.41.

⁶⁵ Fulcherius'un kaydına göre; bir Ermeni dönmesi olan Firuz'a, İsa görünerek şehri Haçlılara teslim etmesini söyler. Sonra ikinci kez aynı olay yaşanınca Firuz, durumu Yağısıyan'a anlatır. Yağısıyan, hayaletlere inanma demekle yetinir. İsa üçüncü kez görüldüğünde Firuz, şehri teslim etmeye karar verip, Haçlılar ile anlaşır ve rehin olarak oğlunu Bohemund'a gönderir. Sonrasında şehir işgal edilir. Fulcherius Carnotensis, *age*, s.82. Başka bir rivayete göre de karısı onu bir Türk ile aldattığı için bir

askerleri “İki Kızkardeş” kulesine dayadıkları merdivenden çabucak sura çıktılar ve diğer kulelerdeki Türk muhafızlarını öldürdükten sonra şehre inip kapıları açtılar. Haçlı ordusu kapıların dışında beklemekteydi. Bunlar şehre daldılar ve önlerine çıkan kadın, erkek bütün Türkleri öldürdüler.⁶⁷ Yağsıyan, muhafızları ile kaçtı fakat bir dağ yamacında atından düşerek yaralandı. Ölümüne terk edilen Yağsıyan’ın başı, bir Ermeni tarafından kesildi.⁶⁸

Antakya’nın zaptı, Haçlı-Bizans ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Haçlılar’ın, toprak tuttıkları ilk kez anlaşıldı. Yıllarca sürececek olan anlaşmazlığın temeli de atılmış oldu.⁶⁹ Çünkü Haçlılar, şehri, Bizans’a teslim etmediler. Bu arada, bölgedeki ilk Haçlı-Müslüman ittifakı, Haçlılar ile Fatimiler arasında oldu. Daha Haçlılar, İstanbul’da iken Aleksios, onlara Fatimiler ile anlaşmalarını tavsiye etmişti. Antakya kuşatmasında Haçlılar ile haberleşen Fatimiler, Haçlılar’ı, Aleksios’un paralı askerleri sanıyorlardı ve bunları kendi amaçlarına hizmet için kullanma düşüncesindeydiler. Fakat Haçlılar da Müslümanlar arasındaki rekabetten yararlanma düşüncesine bu sıralarda kapılmışlardı.⁷⁰ Antakya’nın Bizans’a teslim edilmeyişi üzerine Bizans’tan Fatimilere ulaşan bilgiye göre Haçlılar, kendi hesaplarına çalışıyorlardı. Bu durum üzerine Fatimiler, Kudüs’ü 1098’de zaptettiler.⁷¹

Haçlılar, 7 Haziran 1099’da Kudüs kuşatmasına başladıklarında şehrin valisi İftihârüdddevle, hakiki veya sapık inançlı tüm Hristiyanları şehirden çıkarmıştı.⁷² Birkaç başarısız taarruzun ardından 15 Temmuz 1099’da Haçlılar, şehre sahip oldular ve yapılan katliamda Süleyman Tapınağı’nda yaklaşık 10.000⁷³ Müslüman öldürdüler. Fulcherius Carnotensis; “(...) burada olsaydınız ayak bilekleriniz

kızgınlığı vardı. İbrahim Halil Er, **Cennet Doğu’da Bir Yerdedir, Haçlı Seferleri’nin Değişen Yüzü**, Elips Kitap, Ankara 2006, s.87.

⁶⁶ Steven Runciman, **age**, C. I, s.77.

⁶⁷ Işın Demirkent, “Haçlılar”, s.41.

⁶⁸ Steven Runciman, **age**, C I, s.177-180, İbn el Esir ve Abû’l Farac’ın kaydına göre Yağsıyan pişman olmuştu ve bu üzüntü nedeni ile bayıldı. Adamları onu kaldıramayınca orada bıraktılar ve orada odun kesmekte olan bir Ermeni onu öldürdü ve başını Antakya’ya getirdi. İbn el Esir, **age**, C.X, s.230, Gregory Abû’l Farac, **Abû’l Farac Tarihi**, C.II, TTK, Ankara, s.439.

⁶⁹ Cecile Marrisson, **age**, s.32, Aydın Usta, **age**, s.68. Bohemund, Tatikios’un ayrılışını ve yardıma gelmeyişi öne sürerek kendini savunurken, Raimond Saint Gilles, imparatoru savundu fakat sonuç alınmadı. Fulcherius Carnotensis, **age**, s.96.

⁷⁰ Steven Runciman, **age**, C. I, s. 176, Aydın Usta, **age**, s.63.

⁷¹ Muhammed b. Ali Azimi, **age**, s.37, İbn el Esir, **age**, X, s.235.

⁷² Steven Runciman, **age**, C. I, s.214-215, Kudüs’te gayrimüslimlerden sadece Yahudiler bırakıldı, Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.50.

⁷³ İbn el Esir, **age**, X, s.236.

katledilenlerin kanları ile lekelenebilirdi. Müslümanların hepsi, kadın çocuk ayırt edilmeden katledildi.” demektedir.⁷⁴ İnsanlar öldürülünce karınları deşildi ve yuttukları paraları ortaya çıkarmak için yığınlar halinde yakıldılar. Bu arada Tankred, Kubbet es-Sahra’ya saldırıp altın gümüş ve değerli taşları aldıysa da sonra bunları iade etmek zorunda kaldı. Haçlılar, evlere girerek yağma ettiler, ev ve evdekiler giren kişilere ait sayıldı. Katliam sırasında Dâvûd Burcu’na sığınanlar, Raimond’a teslim oldular ve şehirden çıkıp Askalan’a gitme müsadese kazandılar. Kudüs’te Haçlılar’ın elinden kurtulan yegâne insanlar bunlardır.⁷⁵ Katliamda Yahudiler, sinagoglara sığınmışlardı. Bunlar, binalar ateşe verilerek havralarda yakılmak suretiyle “Müslümanların tarafında oldukları için” öldürüldüler. Kudüs’ün, Haçlılar’ca zaptının akisleri, Avrupa’da büyük oldu. Fakat baş mimar Papa II. Urbanus, bu haberi alamadan ölmüştür.⁷⁶ Kudüs tacı, Raimond de Saint Gilles’e teklif edildi fakat o bunu reddetti. Daha sonra Godefroi de Bouillon, “Kutsal Mezarın Savunucusu” sıfatıyla Kudüs’e hakim oldu.⁷⁷

Haçlılar, Kudüs’e sahip olduktan sonra ilk olarak bir Fatimi tehdidini atlattılar. Fakat daha sonraki Askalan ve Arsuf kuşatmaları, Haçlılar arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla sonuçsuz kaldı.⁷⁸ Bu kuşatmalar gösterdi ki Haçlılar arasında da bir birlikten söz etmek zordur. Haçlılar’dan bazıları bölgeye yerleştiler, bazıları ise yurtlarına döndüler. Yani Doğu’da Haçlıların sayısı pek fazla değildi. Bu esnada Müslümanlar, çatışmaları bir kenara bırakıp birleşme yoluna gitselerdi haçlı hareketi, daha başlangıçta yok edilebilirdi.⁷⁹ Bu olay gerçekleşmediği için bölgenin karışık siyasi çatışmasına yeni bir kutup eklenmiş oldu. Haçlılar’a tepki, onlarla doğrudan sınır komşusu olan Müslümanlardan geldi. Bu tepki, çok fazla etkili olmadığı gibi, geçmişten gelen anlaşmazlıklar dolayısıyla genel olarak Müslümanlar,

⁷⁴ Fulcherius Carnotensis, **age**, s.104.

⁷⁵ Fulcherius Carnotensis, **age**, s.105-107, Steven Runciman, **age**, C. I, s.220.

⁷⁶ Steven Runciman, **age**, C. I, s.221-222.

⁷⁷ Steven Runciman, **age**, C. I, s.225-226.

⁷⁸ Kudüs katliamından kurtulanların Raimond’a teslim olanlar olduğunu bilen şehirler halkı, Raimond’a teslim olmayı teklif ettiler fakat bunu Godefroi kabul etmedi. Raimond’un çekilişi, kuşatmaları başarısız kıldı. Bu olaylardan sonra Raimond, Robert de la Normandie ve Robert de Flandre Doğu’dan ayrıldılar. Steven Runciman, **age**, C. I, s.228.230.

⁷⁹ Claude Chan, **Haçlı Seferleri Sırasında Doğu ve Batı**, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s.101.

Haçlılar'la haddinden fazla hızlı ve gereğinden fazla yakınlaştılar.⁸⁰ I. Haçlı Seferi'nin sonuçlarından ilk yararlanan Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos oldu. İmparator, Batı Anadolu kıyılarını tekrar ele geçirdi. Fakat Anadolu'daki Türk yerleşmesini ortadan kaldıracabilecek bir fırsatı yakalayamadı. Dahası Kapadokya'nın ötesi artık Bizans'ın elinden çıkmıştı ve en büyük kaygıyı, Urfa ve Antakya'nın, Haçlılar'ın eline geçmiş olması oluşturuyordu.⁸¹ Türkler, I. Haçlı Seferi'nden sonra, Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. I. Haçlı Seferi fırtınasının dinmesinden sonra Kılıç Arslan, büyük ölçüde toparlanmış, İznik'in kaybından sonra Konya'yı başkent yapmıştı.⁸² Türkler için bu seferin olumsuzluklarının yok olmaya başladığı sırada 1101 yılı Haçlı Seferleri gündeme geldi.

Haçlılar, Orta Doğu'ya geldikten sonra bölgedeki hakimler, birbirleriyle olan mücadelelerine Haçlılar'ı da ortak ettiler ya da Haçlılar, bu siyasi koşullara çok çabuk uyum sağladılar. Bunun bir örneği 1100 yılında Malatya hakimi Gabriel ile Danişmentli Gümüştekin'in mücadelesinde yaşandı. Danişmentli Gümüştekin'in taarruzlarından bunalan Malatya hakimi Gabriel, Antakya Prinkepsi Bohemund'dan yardım istedi. Bohemund, Malatya'ya yardıma giderken Gümüştekin'in pususuna düştü ve Richard de Salerne ile 1100 yılında esir düşüp Niksar'a götürüldü.⁸³ Hem Malatya civarında alınan bu yenilgi hem de Niksar'da esir bulunan haçlı büyüklerini kurtarmak amacı ile Saint Gilles'in idaresinde 100.000 kişi yola çıktı.⁸⁴ Bu ordu, 1101 baharında Anadolu yakasına geçti. Bunu işiten Kılıç Arslan, yanında az bir kuvvet olmasına rağmen, İznik civarında Haçlılar'a hücum edip, hepsini tamamen yok etti. Ancak 300 kişi kadar kurtulup, Suriye'ye varabildi. Fakat iş bununla bitmiyordu. Arkadan 300.000 kişiye varan ikinci bir ordu geliyordu. Bu orduda,

⁸⁰ İbrahim Halil Er, *age*, s.155.

⁸¹ Claude Chan, *age*, s.122.

⁸² Osman Turan, *age*, s.104-105.

⁸³ Steven Runciman, *age*, C. I s.248-249, İbn el Esir, *age*, X, s.247.

⁸⁴ Necati Kotan, *age*, s.49. 1101 yılı Haçlı Seferleri, Bohemund'u kurtarmak amacı ile düzenlenmişse de Haçlılar'ın, nüfusa olan ihtiyaçları da en az ilki kadar önemlidir. Bölgenin siyasi ortamına uyum sağlayan Haçlılar için en önemli sıkıntı insan azlığıydı. Hatta 1100 yılında ağabeyi Godefroi de Bouillon ölünce Kudüs kralı olan I. Baudouin, Suriye'deki Hristiyanları getirip Kudüs'e yerleştirmiş ve bu sayede insan gücü sıkıntısını aşmaya çalışmıştı. Bu nüfus ihtiyacı ve Kudüs'ün Haçlılar'ca zaptının Avrupa'daki sevinci, Doğu'ya olan ilgiyi artırdı ve Haçlılar, 1101 yılında yeni bir Haçlı Seferi'ne çıktılar. Ebru Altan, **Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserin XI. Ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi**, İ.Ü sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.53-54.

Lombartlar vardı.⁸⁵ Bu gurup haziranda İstanbul'a ulaşmış, ilk gurubu yakalamaya çalışmış, yakalayamayınca tehlikeye atılmak yerine Konya istikametinde ilerlemeyi daha uygun bulmuştu. Haçlılar, Konya'ya ulaşmadan 13 Ağustos'ta Kılıç Arslan ve Danişment Gümüştekin yetişmişti. Türkler, bu büyük ordu karşısında bir şey yapmadılar fakat Haçlıların Konya'ya saldırısı da sonuçsuz kaldı. Daha sonra güneye yönelen Haçlılar, Türklerin baskınına uğradılar ve bozuldular.⁸⁶

Haçlıların üçüncü ordusu Giyyom dö Puatu idaresinde olup, Klermont Piskoposu, Bavyera dukası Wolf ve Avusturyalı Kontes İda dahi beraberdiler. İstanbul'a geldiler. Fakat o zamanki müelliflerin dedikleri gibi, "*Anadolu'ya gidenler kabristana gitmiş demek olup, bir daha geri dönmediklerinden*", evvelki kafirler hakkında malumat alamadılar. Haçlılar'ın bir kısmı Anadolu'yu milletlerini "*Garp milletlerini yutan geniş bir kabristan*" diye telakki ettiklerinden, Filistin'e denizden gitmek arzusunda bulunuyorlardı. Diğer bir kısmı dahi Bizans İmparatoru'nun Haçlılar'ı denizde takib ve itlaf edeceği mütealasını ileri sürmekte idi.⁸⁷

"İçinde pek çok kadın, erkek, çocuk ve ihtiyar bulunan bu ordu orak zamanında İzmit'e geldi. İlk Haçlılar'ın yolunu takib ederek Konya Ereğlisi'ne erişince, Türkler ile karşılaştı. Dehşetli bir çarpışmadan sonra Haçlılar kaçmaya başladılar. Birkaç kont, baron ve dük dağlara sığınarak kurtulabildi. İki yerinden ok ile yaralanan Dük do Vermandua Tarsus'a kadar gidebildi ve orada öldü. Gerek muharebe esnasında gerek kaçarken Kontes İda ile pek çok maruf zâdegân karıları ve kızları kayboldu. Bazı müellifler Kontes İda'yı atların ezdiğini, bazıları da Türkler tarafından Horosan'a götürüldüğünü ifade ederler."⁸⁸

⁸⁵ Necati Kotan, **age**, s.49-50.

⁸⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.71-72. Bu savaş sonunda Haçlılar tamamen kılıçtan geçirildiler. Birçok da esir alındı. Bu arada pek az bir insan ile Etienne de Toulouse kontu kurtulup, İstanbul'a kaçabildi. Haçlı hazineleri Türkler arasında pay edildi. Artık bir daha Haçlılar, böyle cüretkar bir harekete girişemeyeceklerdi. Haçlılar, bu mağlubiyetlerini Bizanslıların ihanetlerine bağlarken, bazı alimler ise, bu mağlubiyeti Lombartların cehaletine atfederler. Malatya'nın işgal zaferinden sonra Haçlılar'ın da imhası, Türklerle kudret ve cesaret verdi. İlk Haçlı Seferi'nin intikamı da bu şekilde alınmış oldu. Necati Kotan, **age**, s.51.

⁸⁷ Raşid Erer, **age**, s.69. Müverrih Urach diyor ki: "En acıklı tereddütlerin neticesi baba kızından, kardeş kardeşinden, dost dostundan ayrılmakta ve canını kurtarmak için irtikab olunan bu ahval, ölmek hususunda duyulacak acıdan daha şiddetli idi. Kimi gemi ile gitme, kimi Rumeli'ne dönmek, bazıları da gemiye bindikten denize atılıp kaçınmak istedikleri ölüme doğru gitmek hususlarını ihtiyar ettiler.

⁸⁸ Raşid Erer, **age**, s.70.

B- II. HAÇLI SEFERİ

Haçlı devletlerinin kuruldukları yerler, öncelikle Türk-İslâm âlemini zayıflatmaya yönelik yerlerdi. Örneğin; Urfa Haçlı Kontluğu, Horasan'dan Türkmen akışına engel oluyor, buna ek olarak Haçlılar'ın, Akdeniz sahil şeridinde hâkim olmaları da Selçuklulara deniz yolunu kapatıyordu.⁸⁹ Urfa'nın fethi bu yüzden diğer haçlı devletlerinin geleceklerini de ilgilendiriyordu. Kudüs Kraliçesi Melisende ve Antakya Prinkepsi Raimond de Poitiers'in Avrupa'ya gönderdiği Cebele piskoposu Hugue ile Çukurova Ermenilerinin Bizans'a karşı destek istekleri çakışınca Papa, bir sefer çağrısı yapmak zorunda kaldı.⁹⁰ Papa III. Eugenius, Roma'daki siyasi problemlerle uğraşmasına rağmen hemen işe girişti ve dindar bir kral olan Fransa Kralı VII. Louis ve 1138'de papalığın desteğiyle tahta çıkan Alman Kralı III. Konrad ile temasa geçti.⁹¹

Papa'nın neşrettiği fermanla dikkat çeken husus; "II. Haçlı Seferi'nin, Urfa'nın kaybedilmesi üzerine düzenlenmesine rağmen bundan hiç bahsedilmemesidir." Bu fermanla özellikle Kudüs'ün savunulması vurgulanmıştır. Diyebiliriz ki; Avrupa, artık Urfa'dan ümidini kesmiş ve artan Müslüman gücü karşısında Antakya ve Kudüs'ü savunma gayretine düşmüştür.⁹²

II. Haçlı Seferi'nin vaizi Bernard de Clairvaux, günahların affı yanında bir de halka: "Eğer akıllı bir tüccarsanız, eğer bu dünya mallarına sahip olmak istiyorsanız size fevkalade pazarlar gösteriyorum, bu fırsatı kaçırmayın."⁹³ diye sesleniyor, seferi cazip hale getiriyordu.⁹⁴ Bu çağrıyı en büyük coşkuyla Fransa Kralı VII. Louis

⁸⁹ İbrahim Ethem Polat, *age*, s.68.

⁹⁰ Ebru Altan **II. Haçlı Seferi (1147-1148)**, TTK, Ankara 2003, s.10-13, Steven Runciman, *age*, C. II, s.205-206.

⁹¹ Ebru Altan, *age*, s.11-12, Steven Runciman, *age*, C. II, s.206.

⁹² Ebru Altan, *age*, s.13-14. İonnes Kinnamos'un, "(...) Bunlar (Haçlılar) Avrupa'dan Anadolu'yu geçip, yolda Türkler'le savaşmış ve Filistin'deki kiliseyi ele geçirip kutsal yerleri kurtaracakları iddiaları gibi bahaneleri ileri sürüyorlardı. Fakat gerçekte niyetleri Romalıların topraklarına saldırıp almak ve önelerindeki her şeyi ezmektir. (...)" şeklindeki kaydı seferin niteliği hakkında bilgi veriyor. İnsanların fazla tanımadığı Urfa yerine Kudüs vurgusu yapmak, insanları sefere ikna etmek için daha etkili bir yoldu. İonnes Kinnamos, **İonnes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001, s.55.

⁹³ Ebru Altan, *age*, s.18-19. Sefere yine Yahudi kıyımı ile başlandı. Köln, Mainz, Syeper, Strasburg ve civarında birçok Yahudi katledildi.

⁹⁴ Ebru Altan, *age*, s.25.

destekledi. Ardından Almanya İmparatoru III. Konrad da ikna edildi. Böylece Avrupa'nın iki büyük kralının idaresinde II. Haçlı Seferi harekâtı başlamış oldu.⁹⁵

II. Haçlı seferi sırasında Hristiyanların tek mücadele sahası Doğu olmadı. Haçlı orduları, bir yandan da Elbe'nin ötesindeki putperest Slavlara, İspanya ve Portekiz'deki Faslı Müslümanlara karşı haçlı seferi düzenlediler.⁹⁶

Diğer taraftan Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, bu sıralarda Batı'nın yardımına ihtiyacı olmadığından yeni bir haçlı seferini tasvip etmiyordu. Bu sebeple Anadolu Selçuklu Sultanı ile bir barış yapma gereği duydu. Türkler ile yaptığı bu anlaşma yüzünden Manuel, Batılılarca Hristiyanlığa ihanet etmekle suçlandı. Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud ise, II. Haçlı Seferi hareketini duyunca Doğu'da bulunan Müslüman hükümdarlar ve emirlere durumu bildirip yardımcı kuvvetler istedi.⁹⁷

Hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkan ilk haçlı grubu Almanlar'dan oluşmaktaydı. III. Konrad'ın ordusu 1147 Mayıs'ında İstanbul'a ulaştı. Büyükbabası gibi tüm haçlı ordularını şehirde tutmak istemeyen Bizans İmparatoru Manuel hızlı bir şekilde Fransız ordusu gelmeden Almanları Anadolu tarafına geçirdi. Konrad'a Türkler ile savaşa girmeden Bizans arazisi üzerinden geçerek Antalya'ya gitmesini öğütlemeyi de ihmal etmedi.⁹⁸

İmparator Manuel'in uyarısını dikkate almayan III. Konrad, İzmit'i geçip İznik'e varınca ordusunu ikiye ayırarak ordunun savaşçı olmayan kısmını birçok asille beraber Denizli üzerinden Antalya'ya gönderdi ve bu gurup, sahil yolundan ilerledi. Bu arada Sultan Mesut, Haçlılar'ın Anadolu'da ilerleyişlerini yakından takip ediyor ve saldırmak için uygun anı bekliyordu.⁹⁹

Türkler, ilk olarak Haçlılar'ın artçılarına saldırıp üzerlerine çektikten sonra ağır kayıplar verdirdiler. Alman haçlı ordusu, 26 Ekim 1147'de Eskişehir

⁹⁵ İbrahim Ethem Polat, **age**, s.82.

⁹⁶ Ebru Altan, **age**, s.25,28. Fakat Haçlılar tüm cephelerde başarısız oldular. Lizbon'un zaptı, tek başarıdır fakat bunun da seferle bir ilgisi bulunmamaktadır.

⁹⁷ Ali Öngül, **Selçuklu Tarihi**, C.II, Emek Matbaası, Manisa 2007, s.58.

⁹⁸ İbrahim Ethem Polat, **age**, s.83.

⁹⁹ Bizans İmparatoru'nun Haçlılar'a verdiği rehberler Sûr'lu Willermus'a göre Haçlılar'a ihanet ettiler ve Türkler Haçlılar'a zarar verdiler. Ergin Ayan, **Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizâsırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı eserinin XVI. XVII. Ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi**, İ.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994 s.42-43.

yakınındaki Sarısu Irmağı'na ulaştı. Yorgun ordu, dinlenirken Türk ordusunun hücumuna uğradı. Böylece yarım yüzyıl önce I. Kılıçarslan'ın burada uğradığı mağlubiyetin intikamını, oğlu Mesut almış oldu.¹⁰⁰

Denizli yönünde ilerleyen grubun da çoğunluğu imha edildi. Bu bozgunun sonra Kral Konrad, İznik'e çekilip bir müddet sonra Fransızlarla birleşti ve iki ordu beraberce ilerlediler.¹⁰¹ Nihayet 20 Ocak 1148'de Antalya'ya ulaştılar.¹⁰² Antalya'da gemi bulununcaya kadar beklendi, tedarik edilen az miktardaki gemi ile kontlar yakınları ile birlikte yola çıktılar ve korumasız yayalar kaderleriyle baş başa bırakıldılar. Bunların bazıları açlıktan öldü, bazıları Bizans'ın hizmetine girdi, bazıları da Antakya'ya doğru yola çıktıklarında Türklerce esir edildi ve öldürüldü.¹⁰³

İkinci Haçlı ordularının mücadelesi aslında bunlarla sınırlıdır. Çünkü, Filistin'de tam bir taktik hatası olan Dımaşk'a¹⁰⁴ sefer kararının alınması, bu kararın alındığı meşhur bir "*Kralların Âkkâ Toplantısı*" ve de Dımaşk önünden çekilirken bütün prestijlerini kaybeden krallar, II. Haçlı Seferi'nde en önemli kareleri oluştururlar.¹⁰⁵

Bu başarısızlığın ardından Alman Kralı Konrad, hemen Filistin'den ayrıldı. Akkâ'dan deniz yoluyla Selanik'e gitti ve orada İmparator Manuel ile buluştu. 1148 yılı Noel'ini İstanbul'da kutladı. Aylarca bu güzel şehirde kalıp keyif sürdü. Bu arada iki hükümdar müşterek düşmanları Sicilya kralına karşı beraberce İtalya üzerine sefer yapmak konusunda anlaştilar. Ayrıca, bir yıl önce verilen karara uyularak Kral Konrad'ın kardeşi Avusturya Dükü Heinrich Jasomirgott ile İmparator Manuel'in yeğeni Prenses Theodora'nın eğlenceler ve ziyafetlerle kutlanan düğün

¹⁰⁰ Ebru Altan, **age**, s.64-65, Gregory Abu'l Farac, **age**, C.II, s.384.

¹⁰¹ İonnes Kinnomos, **age**, s.66.

¹⁰² Ebru Altan, **age**, s.86-90, Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.109. Haçlılar Honaz Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçidi'ni aşarken ordunun öncülerini ile irtibat kesildi ve bu durumdan yararlanan Türkler'in saldırısında Louis, bir kayalığa tırmanarak hayatını kurtardı. Haçlılar için tam bir bozgun olan bu saldırıda savaşçı öncülerle irtibatın kurulması orduyu imhadan kurtardı.

¹⁰³ Ebru Altan, **age**, s.96-97.

¹⁰⁴ Ergin Ayan, **agt**, s.59-61. Kudüs Haçlı Kralı, III. Baudouin, krallığın bütün asiller, Fransız ve Alman kralları, patrik ve piskoposlar Kudüs'te bir toplantı düzenlediler. Bu toplantı sonucunda Dımaşk'ın ele geçirilmesine karar verildi. Bu esnada Dımaşk emiri Muineddin Üner, Haçlılar'la ittifak halindeydi. Stratejik öneme haiz olan bu şehri, Nureddin de Haçlılara karşı mücadelede bir ayak bağı olarak görmekteydi. 24 Temmuz 1148'de Haçlılar Dımaşk'ı kuşatınca aralarındaki ittifakın bir aldatmaca olduğunu iyice anlamış olan Üner, Nureddin'den yardım talep etti. Nureddin'in de desteği ile Haçlılar Dımaşk muhasarasından bir sonuç elde edemedi ve geri çekilmek zorunda kaldılar. İbrahim Ethem Polat, **age**, s.85.

¹⁰⁵ Ergin Ayan, **agt**, s.59-61.

törenleri de yapıldı. Ancak saray halkı bu evliliği hiç de gönülden onaylamamıştı. Bizanslı şair Prodromos'un belirttiği gibi, herkes genç ve güzel prenseslerinin Batı'dan gelen bir canavara kurban edilmesine çok üzülmüştü.¹⁰⁶

Fransa Kralı Louis ise 1149 yılı yaz başına kadar Kudüs'de kaldı. Sonra, başarısızlığın suçunu yüklediği İmparator Manuel'e karşı duyduğu düşmanlık hislei içinde ülkesine doğru yola çıktı ve Güney-İtalya'da Sicilya Kralı Roger ile buluştu. İki kral intikam almak üzere derhal Bizans'a karşı bir Haçlı seferi yapmayı planladılar. Ama bu planı uygulamak imkânını bulamadılar. Böylece Batılıların İstanbul'u ele geçirmek düşünceleri, hiç değilse yarım yüzyıl ertelenmiş oldu.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.115.

¹⁰⁷ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.115.

I. BÖLÜM

1- ZENGİ AİLESİNİN İLK DÖNEM FAALİYETLERİ

A- İmameddin Zengi

Zengiler, Halep ve Musul merkez olmak üzere el Cezira, Doğu Anadolu ve Suriye’de hüküm sürmüş olan bir atabeyliktir. Kurulduğu yer olan Musul’a nisbetle “Musul Atabeyliği” olarak adlandırılır.

Atabeyliğin kurucusu olan İmameddin Zengi’nin babası Kasımüddeve Aksungur, Sultan Alparslan zamanında Selçuklu Devleti’nin hizmetine girmiş, Melikşah tarafından Halep valiliğine tayin edilmiştir. Melikşah’ın ölümünden sonra bir ara Suriye Meliki olan Tutuş’un hizmetine giren Aksungur, saltanat mücadelesinde onu terk edip Berkyaruk tarafına geçti. Ancak bunun için Tutuş ile savaşmak zorunda kalan Aksungur, bu savaşı ve hayatını kaybetti.¹⁰⁸

Aksungur öldüğü zaman o sırada yedi yaşında¹⁰⁹ bulunan tek oğlu İmameddin Zengi, Halep kalesinde bulunuyordu.¹¹⁰ Babasının valiliği sırasında 1087’de Haleb’de doğup orada büyüyen İmameddin Zengi, babasının mevkiinden dolayı, gerek Selçuklu Sultanlarının, gerekse babasından sonra gelen emirlerinin ilgisine mazhar olmuş ve bu emirlerin nezdinde yetişmiştir. 1096’da Selçuklu Sultanı

¹⁰⁸ Gülay Ögün Bezer, “Zengiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 103. Aksungur’un öldürülme olayı şöyle gelişti: Sultan Tacü’d Devle Tutuş tarafından öldürüldü. Sultan Tacü’d Devle Tutuş, kardeşinin oğlu Berkyaruk ile savaşmak için Atabeg Aksungur’dan ve Harran ile Urfa valisinden yardım istemişti. Ancak Atabeg Aksungur ve Harran ile Urfa’nın valisi onu bırakıp kaçmışlardı. Tacü’d-Devle Tutuş da yalnız kalınca Dımaşk’a kaçtı. Bilahare gücünü topladığında bu ikisi yanına döndüler. Ancak bu defa Tacü’d-Devle Tutuş, Halep kapısında bunlarla savaştı. İkisini de öldürüp Halep dışında ellerinde bulunan bütün beldeleri zaptetti. Sadece Halep şehri Aksungur Zengi’nin oğlunun elinde kaldı. Bu hadise hicretin 523. senesinde vuku buldu. İbn Kesir, **Büyük İslâm Tarihi**, CXII, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000, s.290.

¹⁰⁹ Gülay Ögün Bezer, **agm**, s.103. İbnü’l Esir’e göre İmameddin Zengi, babası Aksungur’un vefatı anında 10 yaşında bulunuyordu. İbn el Esir, **age**, C.X, s.147.

¹¹⁰ Gülay Ögün Bezer, **agm**, s.103.

Berkyaruk adına Musul'a el koyan Kerboğa, Zengiye babasının gulamları ile birlikte bu şehre getirerek kendisine iktalar ayırmıştır. Böylece Zengi gençlik çağlarını burada geçirmiş ve Musul'a atanan Selçuklu valilerinin himayesine nail olmuştur. Zengi, Musul valisi Mevdud'un ve daha sonraki valilerin Haçlılar'a karşı yaptıkları bütün seferlerine katılarak büyük bir şöhret kazanmıştır.¹¹¹

Böylece Zengi, gösterdiği bu önemli faaliyetlerden sonra büyük bir mevkiye sahip olmuştur. O, 1122'ye kadar Musul'da kalmıştır. Bu yılda Sultan Mahmud, Musul valisi olan Porsuki'ye Irak Şihneliğini verince Zengi de kendisine katılmıştır. Porsuki, Hile Emiri Dubeyş ile yaptığı savaşta yenilince Zengi'ye daha çok güvendiğinden onu Vasıt Şihneliğine atamıştır. Basra şehrinin çöl Araplarının saldırı ve akınlarına uğraması üzerine Porsuki, Zengi'ye Vasıt'a ilaveten Basrayı da vermiştir. Zengi, buralarda asayiş mükemmel bir şekilde tesis etmiştir.¹¹²

Musul'un Selçuklu valisi Aksungur Porsuki'nin 26 Kasım 1126'da Cuma namazı için gittiği caminin avlusunda Batınîler tarafından öldürülmesi üzerine, yerine oğlu İzzettin Mesud geçti. Fakat Mesud'un kısa bir süre sonra vefatı ve onun oğlunun çok küçük yaşta olması, Musul valiliğinde bir boşluğa sebep oldu. Emirlerden Çavlı, Bağdat'a bir heyet yollayarak Sultan Mahmud'dan Mesud'un oğlu adına şehrin idaresinin kendisine verilmesini istedi. Giden heyet, Çavlı'nın yerine Zengi'yi tercih ettiklerini sultana arz edince Sultan Mahmud, oğlu Alparslan'ın atabeyliği vazifesini de Zengi'ye vererek onun Musul valiliğine tayin etti.

Bağdat'dan¹¹³ ayrılan Zengi, Musul şehrine varır varmaz oranın işlerini düzene sokmaya başladı. Nasıruddin Çakar'ı Musul Kalesine ve Musul'a bağlı

¹¹¹ Fazıl Bayat, "İmameddin Zengi ve Musul Atabeyliği", **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.815.

¹¹² Fazıl Bayat, **agm**, s.815.

¹¹³ Fazıl Bayat, **agm**, s.815. Abbasi Halifesi el-Müsterşid Billah'ın dünyevi hâkimiyet tesis etmek için asker toplaması karşısında Halife ile Bağdat'taki Selçuklu şahnesi Barankuş Zekevi arasında anlaşmazlık çıktı. Durumu öğrenen Büyük Sultan Sencer, yeğeni olan Irak Selçuklu Sultanı Mahmud'a haber göndererek Bağdat'a gitmesini istedi. Sultan Mahmud, Halife'ye adamlarını yollayarak kışı Bağdat'ta geçireceğini bildirdi. Esasında Selçuklu sultanarı, halifelerin uhrevi işler ile uğraşmasını, dünyevi işleri kendilerine bırakmalarını istemekte ve halifelerin asker beslemelerine mani olmak niyetinde idiler. Fakat Halife el-Müsterşid Billah uhrevi hâkimiyet ile yetinmek istememiş, Afif ve Nazar adlı adamlarını bir ordu tesis etmeye memur kılmıştı. Halife henüz hazır görmediği ordusuna vakit kazandırmak maksadı ile Sultan Mahmud'dan ertesi yıl gelmesini istedi. Halife'nin ileri sürdüğü kıtlık mazeretine aldırış etmeyen Sultan Mahmud, Bağdat üzerine yürüdü. Selçuklu ordusu dıştaki mukavemeti kırdıktan sonra şehir içine girdi. Bağdat sokaklarında cereyan eden çarpışmalar, Selçuklu ordusunu epey zaiyata uğrattı. Vasıt ve Basra'dan temin ettiği kayıklarla Dicle üzerinden asker getiren Zengi, şehir içindeki mücadelenin de Sultan Mahmud lehine

bölgelerin yönetimine Calahud-din Yağsıyani'yi devlet hacılığına, Bahauddin Şehrinari'yi vilayetin ve ileride fethedilecek ülkelerin kadı'l kudatlığına tayin etti.¹¹⁴

Bu arada Çavlı da, Musul'a gelen Zengi'te itaat etmek zorunda kaldı.¹¹⁵

Zengi, Musul vilayetinde kaldığı sürede (1127-1146) kendisine ve ailesine özgü denilebilecek bir devlet kurmuş, bu devleti gittikçe genişletmiş, kendisini bölgede büyük bir hükümdar durumuna getirmiştir.¹¹⁶

İmameddin Zengi'nin durumu, Halife ve Sultan'la ilişkileri bakımından devamlı değişiyordu. Ancak bu değişiklikler, onun Musul, Cezire ve Şam vilayetlerindeki konumunu sarsmadı. Şöyle ki: Sultan Mahmud, aralarındaki eski ihtilafları ortadan kaldırmak maksadı ile, Selçuklu saltanatında son söz sahibi, Selçuklu hanedanının en büyüğü olan amcası Sultan Sencer'e gitmişti. O sırada, Hile Emiri Dubeys b. Sadaka, Sencer'in yanında bulunuyordu. Dubeys, Sultan Mahmut'tan kendisi ile Halife arasındaki ilişkileri düzeltmesini ve kendisini İmameddin Zengi'nin yerine Musul, Cezire ve Şam valiliğine tayin etmesini istedi.¹¹⁷

Bu buluşmadan dönen Sultan Mahmut, Bağdat'a ulaşınca Dubeys'in Sencer tarafından desteklenen isteklerini Halife'ye ulaştırdı. Diğer taraftan ise İmameddin Zengi, kendisi için hazırlanmakta olan tertipten haberdar olmuştu. Acele Bağdat'a gelerek, makamında bırakılması için hem Sultan Mahmut'a hem de Halife'ye bol miktarda para ve mal verdi. Halife ve Sultan da, imameddin Zengi'nin bu isteğini yerine getirdiler.¹¹⁸

1131 yılında İmameddin Zengi, Humus yolunda iken Selçuklu Sultanı Mahmut'un ölüm haberini aldı. Bu haber üzerine Müsterşid'e elçi göndererek, ondan hutbeyi Mahmut'un oğlu Alparslan'ın adına okutmasını istedi. Alparslan ve kardeşi

neticelenmesini sağladı. Zengi'nin askeri kabiliyetini takdir eden Sultan, onu Bağdat Şahneliği'ne tayin etti. Coşkun Alpтеkin, "Musul Atabeyliği (Zengiler)", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. VII, Çağ Yayınları, İstanbul 1998, s.534.

¹¹⁴ Fazıl Bayat, **agm**, s.815.

¹¹⁵ Coşkun Alpтеkin, **agm**, s.535.

¹¹⁶ Fazıl Bayat, **agm**, s. 815.

¹¹⁷ Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, C.IV Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1984, s.94.

¹¹⁸ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.95. Gerek halife gerekse Sultan Mahmut, bir çok sebepten İmameddin Zengi'nin isteğini kabul etmişlerdi. Çünkü Halife Müsterşid, önceden kendisine karşı düşmanca bir politika izleyerek Bağdat üzerine saldırılar düzenlemiş ve Haçlılar ile birlikte Müslümanların karşısında savaşmış olan Dubeys b. Sadaka'ya düşmanlık besliyordu. Sultan Mahmut ise, Dubeys'in Musul valiliğine getirilmesini kendisi için hazırlanmış bir tuzak olarak görüyordu. Amcası Sencer'in bu yolla, Irak'taki nüfuzunu sarsmasından ve Irak saltanatını elinden almasından korkmuştu. İbn Kesir, **age**, C. XII, s.199.

Ferruḫşah zaten İmameddin Zengi'nin gözetimi altında bulunuyorlardı. Zengi'nin Alparslan'ı sultan seçtirmekteki maksadı, bu küçük emirin ismiyle otoriteyi bizzat kendi ellerine almaktı. Fakat halife Müsterşid, Alparslan'ın henüz küçük bir çocuk olup, sultanlığa uygun olmadığı gerekçesi ile Zengi'nin teklifini kabulden kaçındı. Zengi'ye, Sultan Mahmut'un, ölmeden önce oğlu Davud'u Isfahan'da kendisine veliyaht tayin etmiş olduğunu, eyalet valilerinin de yeni sultan, Davud adına hutbe okumaya başladıklarını bildirdi. Bunlara ilaveten, Selçuklu hanedanının büyüğü, Horasan ve Maveraünnehir'in Sultanı, Sencer'in görüşünü beklemekte olduğunu yazdı.¹¹⁹

1132 yılında, Azerbaycan emiri Mesud, İmameddin Zengi ile dostluk kurdu ve Irak Selçukluları tahtını ele geçirmek mücadelesinde ondan yardım istedi. Bunun karşılığında, kendisine tabi olan Erbil şehrinin valiliğini teklif etti. Neticede, Mesud ile Zengi, Halife'nin hutbeyi Mesud adına okumasını sağlamak ve onu Irak Sultanı olarak tanınmasını istemek için Bağdat üzerine yürümeye karar verdiler.¹²⁰

Ne var ki, kardeşi Mesud'dan acele davranan Selçukşah, büyük bir ordunun başında Bağdat üzerine yürümüştü. Ancak o, Bağdat yolunda iken, İmameddin Zengi'nin geçisini engellemek için Tekrit tarafına yöneldi.¹²¹

Tekrit civarında yapılan savaş, İmameddin'in mağlubiyeti ile sona erdi. Mağlubiyete uğrayan İmameddin, Tekrit'e çekildi ve orada Necmeddin Eyyub tarafından çok iyi karşılandı. Ona ve beraberindekilere ikramlarda bulunan Necmeddin, Musul'a dönmesinde de yardımcı oldu.¹²²

Mesud ve Selçukşah'a gelince, bunlar aralarındaki mücadelenin, amcaları Sencer'e, planlarını boşa çıkartmak için müdahale fırsatı verdiğini anlamışlardı. Gerçekten de öyle oldu; İmameddin Zengi ve Dubeys b. Sadaka'nın desteğini sağlayan Sencer, onlara birlikte Bağdat üzerine giderek şehri ele geçirmelerini ve hutbede kendi adından sonra Muhammed Tapar'ın torunu, Mahmut'un oğlu Tuğrul'un adını okutmalarını emretti. Sencer, bu işi başarmaları karşılığında,

¹¹⁹ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.96.

¹²⁰ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.96.

¹²¹ İbn el Esir, **age**, C.X, s.257.

¹²² Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.96. Bu olaydan sonra Zengiler ile Eyyubiler ailesi arasında bir yakınlık doğdu ki, bu yakınlık, Nureddin Mahmut b. İmameddin Zengi ile Haçlı Seferleri'nin büyük kahramanı Selahaddin Eyyubi ikilisinin temayüz ettiği tarihi olaylar üzerinde son derece etkili olmuştur.

İmameddin'e önceki görevlerine ilave olarak Bağdat şihneliğini, Dubeys b. Sadaka'ya da Hile emirliğini vaat etmişti. Sencer, neticede Mesud ve Selçukşah'ın ordularına karşı zafer kazanarak Tuğrul'u Irak Selçuklu Devleti tahtına oturttu. Bir süre sonra ise, İmameddin Zengi ve Dubeys yenildiler. Onları yenen Mesut, amcası Sencer'in muvafakatı ile Irak ve İran sultanlığına oturmaya muvaffak oldu.¹²³

Bu savaşlar sonunda, İmameddin Zengi'nin hem Halife ile hem de Mesud ile arası açılmıştı. Nitekim, 1133 yılında Halife Müsterşid, mevcudu 30.000'e ulaştığı söylenen bir ordunun başında Musul üzerine yürüdü ve şehri muhasara altına aldı. Seksen gün kuşatmayı devam ettirdi. Öte yandan, Sultan Mesud, Halife'nin Musul muhasarası ile meşguliyetini Bağdat'ı istila için fırsat bildi ve Dubeys b. Sadaka'nın da yardımı ile harekete geçti. Bu durumu haber alan Halife, Bağdat'a dönmek mecburiyetinde kaldığından, muhasarayı kaldırarak İmameddin Zengi ile bir sulh anlaşması yaptı. İki taraf arasında hediyeleşmeler oldu. İmameddin Zengi, Halife'ye itaatini pekiştirmek ve dostluğunu göstermek için Seyfeddin Gazi'yi onunla birlikte gönderdi.¹²⁴

Halife Müsterşid, 1135 yılında Sultan Mesut ile yaptığı mücadeleye katılması için İmameddin Zengi'yi Bağdat'a çağırmişti. O sırada meşgul olduğu Dımaşk muhasarasını kaldıran Zengi, Halife'ye yardım için Bağdat'a hareket etti. Ancak onun Bağdat'a ulaşmasından önce yapılan savaşta Mesud'un eline esir düşen Halife, Batıniler tarafından çadırında öldürülmüş, onun yerine halifelige Raşid geçirilmişti.¹²⁵

Halife Müsterşid'in ve dolayısıyla onu destekleyen İmameddin Zengi'nin hezimet neticesinde, İmameddin'in himayesinde olan küçük yaştaki Alparslan'ı Irak Selçuklu Sultanlığına getirme imkânı ortadan kalktı. Bu durum gerçekleşebilseydi, Halife ve Zengi için küçük sultanın ismiyle Irak yönetimini ellerine geçirmek fırsatı doğacaktı. Bu hezimetin diğer bir neticesi de, İmameddin Zengi ile onu ortadan kaldırmak için planlar hazırlayan Sultan Mesud arasındaki düşmanlığı iyice arttırmasıdır.¹²⁶

¹²³ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.96-97.

¹²⁴ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.2.

¹²⁵ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.15-17.

¹²⁶ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.15-17.

Nitekim Mesud, yakalayıp ortadan kaldırmak için, İmameddin'i İsfahan'a çağırmişti. Ancak Dubeys b. Sadaka, İmameddin Zengi'ye, Sultan Mesud'un kendisi hakkında iyilik düşünmediğini ve bir suikaste kurban gidebileceğini haber verdi. Bunun üzerine İmameddin, İsfahan'a gitmekten vazgeçti. Diğer taraftan Dubeys'in yaptıklarını öğrenen Mesud, onun öldürülmesini emretti ve emri yerine getirildi.¹²⁷

Yeni halife Raşid babasının intikamını almak istiyordu. Bu sebeple, onun ölümü ile sonuçlanan komployu hazırlamakla itham edilen Sultan Mesud aleyhine harekete geçti. Emirleri ona karşı kışkırttı ve bu arada İmameddin Zengi'den de yardım istedi. Bağdat'ta hutbe, Davut b. Mahmut adına okutuldu. Bir süre sonra, Halife Raşid ve onu Mesud ile savaşa teşvik eden emirler Bağdat üzerine gelen Mesud ile savaşa girdiler. İmameddin Zengi, başlangıçta Mesud'un kuvvetlerini püskürtmeye muvaffak olduysa da, sonunda Halife Raşid'i de yanına alarak Musul'a çekilmek zorunda kaldı. Mesud ise, Bağdat'a girdi ve Raşid'i halifelikten azlederek Muktefi'yi halifeliğe getirdi.¹²⁸

Yeni Halife Muktefi için, sadece Irak'ın bazı bölgelerinde hutbe okunurken, diğer bölgelerde hutbe, Musul'da ikamet eden ve İmameddin Zengi'nin himayesinde olan azledilmiş halife Raşid adına okutuluyordu. Bir süre sonra, yeni halife Muktefi'nin yakınları, İmameddin Zengi'yi Muktefi'ye biat hususunda ikna etmeye muvaffak oldular. Muktefi, onu, özel emlakından bazı arazileri ikta olarak vermek ve ünvanlarını artırmakla mükâfatlandırdı.¹²⁹

Yeni halife ile İmameddin Zengi, anlaşma yaparak, anlaşmanın şartlarına bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Halife Raşid'in azli ve Muktefi'nin halifeliğe getirildiğine dair kaleme alınan fetva, Musul camilerinde halka okundu. Kadı'l-kudat, vezir ve İmameddin Zengi, bu fetvayı onayladıklarını açıkladılar. Bu sıralarda, Raşid, Azerbaycan'ın Merağa şehrine gitti, oradan da İsfahan'a geçti. İsfahan'da babası Müsterşid gibi o da, Batıniler tarafından öldürüldü.¹³⁰

¹²⁷ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.15-17. Dubeys'in öldürülmesini haber alan İmameddin buna çok üzüldü ve onun için şöyle dedi: "Biz onun için malımızı feda ettik; o ise bizim için canını verdi."

¹²⁸ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.15-17.

¹²⁹ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.18-19.

¹³⁰ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.98. İbnü'l Cevzi, İmameddin Zengi'nin tutumunu değiştirmesini, Sultan Mesud'a karşı yaptığı savaşlarda zayıf düşmesine, idaresindeki bölgenin Mesud'un askerlerinin hücumuna maruz kalışına ve Sultan Sencer'in harekete geçmesinden korkmasına bağlamıştır.

İmameddin, siyasetini gerçekleştirmek için çaba harcıyordu. Onun hedefi, Haçlılar'a karşı koyacak birleşik İslâmi bir cephe oluşturmak için, Musul, Cezire ve Suriye bölgelerini birleştirmekten ibaretti. İmameddin Zengi'nin tutumu, Sultan Mesud ile aralarının düzelmesini de sağlamıştı. 1137 yılı Rebiulevvel ayında Sultan Mesud, İmameddin'e hil'atler götüren elçisini Musul'a gönderdi. İmameddin, Kuzey Suriye'ye yönelen tehlikenin büyüklüğünü sezmişti. Haçlılar, Halep şehrini tehdit ediyordu. Bu durum karşısında, söz konusu tehlikeyi savmak için yardım istemek maksadı ile kadısını sultan Mesud'a göndermek istedi. Ancak kadı, yardıma gönderilecek kuvvetlerin, İmameddin'e karşı kullanılabileceğinden korktuğunu belirterek ona şöyle dedi: *"Vallahi, ülkenizin elinden alınmasından korkarım. Sultan bunu bahane ederek kuvvetlerini gönderir, sözde yardıma gelen bu kuvvetler, ülkemizi elimizden alırlar."*¹³¹

Ancak, İmameddin Zengi, İslâmiyetin menfaatini şahsi menfaatine tercih etti. Kadısını, şu yüce İslâmi ruhu canlandıran cevabıyla reddederek şöyle dedi: *"Haçlılar, ülkemize göz koymuşlardır. Halep şehrini ele geçirecek olurlarsa, Suriye ve dolaylarında İslâm yok olur. Her halûkârda Müslümanlar, kafirlerden daha hayırlıdır."*¹³²

1138 yılı Ramazan ayı içinde, Sultan Mesud'un elçisi, Humus şehri civarında olan İmameddin Zengi'ye ulaştı. Haçlılar'a karşı kazanmış olduğu zaferden dolayı onu Sultan adına tebrik etti. Sultan tarafından gönderilen hil'atleri ve hediyeleri takdim etti.¹³³

Sultan Mesud'un, İmameddin Zengi'nin idaresinde olan toprakları 1143 yılında istilaya teşebbüs etmesi bu ikili arasındaki ilişkilerin tekrar bozulmasına sebebiyet vermiştir. Sultan'ın bu işe teşebbüsünün sebebi, İmameddin'in emirliği altındaki toprakları genişletmiş, ülkesinin servetini ve savaş gücünü artırmış olmasıydı.¹³⁴

İmameddin ise, civar eyaletlerin emirlerini Sultan Mesud'a karşı kışkırtarak, onun kendisi ile uğraşmasına fırsat vermemek politikasını takip ediyordu. Bu politika sayesinde, bir yandan Musul'da nüfuzunu kuvvetlendirmeye, öbür taraftan komşu

¹³¹ Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.99.

¹³² Hasan İbrahim Hasan, **age**, C.IV, s.99.

¹³³ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.23.

¹³⁴ İbn el Esir, **age**, C.XI, s.38.

Müslüman hanedanlar aleyhine ülkesini zenginleştirmeye, üçüncü olarak da Haçlılar ile savaşmaya muvaffak oldu.¹³⁵

İmameddin'in Haçlılar'a karşı kazandığı zaferler, Sultan Mesud'un ona karşı takip ettiği siyaseti değiştirmesini sağlamıştır. Artık Sultan'ın ona karşı siyaseti, haçlı tehlikesini uzaklaştırmada oynadığı büyük rol sebebi ile, sulh zemini üzerine oturuyordu. Çünkü, İmameddin'in devleti gerçekte, Sultan Mesud'un ülkesine dahi ulaşabilecek Haçlı tehlikesine karşı sağlam bir set oluşturuyordu.¹³⁶

B- URFA HAÇLI KONTLUĞU VE BU KONTLUĞUN İMAMEDDİN ZENGİ TARAFINDAN ELE GEÇİRİLMESİ

a- 1. Baudouin De Boulogne, Ermenilerle İlk Temas Ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu

1- I. Baudouin De Boulogne

Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusu. Haçlı müelliflerince adı Baldevinus, Baldiunus, Baldiynus, İslâm kaynaklarında da buna uygun olarak Boğdvin şeklinde telaffuz edilen Baudouin, sadece Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusu olarak kalmamış aynı zamanda, Kudüs Haçlı Devleti'nin resmi ilk kralı olarak 1118 yılına kadar yaşamış ve idari, siyasi ve askeri icraatıyla Doğu Frank Devleti'nin resmi anlamda kurucusu olmuştur. Haçlı seferlerinin başlangıcında, Baudouin De Boulogne'nin henüz diğer büyük haçlı reisleri arasında sayılabilecek bir hüviyete sahip olmadığını görmekteyiz. Baudouin De Boulogne'nin babası Boulogne Kontu II. Eustache, annesi ise Aşağı Lotharingia Dükü II. Gottfried'in kızı ve vârisesi Ida'dır. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1061-1070 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.¹³⁷

Boulogne Kontluğu'nun Manş Kanalı'nın iki sahilinde bulunan arazisi büyük ağabeyisi III. Eustache'nin idaresindeydi. Anne tarafından tevarüs edilen, Aşağı Lotharingia ise Alman İmparatoru IV. Heinrich tarafından oğlu Konrad'a tevcih edilmek üzere geriye alınmıştı. Sadece Andernes bölgesindeki Bouillon Şatosu ile

¹³⁵ Hasan İbrahim Hasan, *age*, C.IV, s.100, İmameddin Zengi bu politika sayesinde, 1164 yılında Ruha'yı Haçlılar'ın elinden almak başarısını gösterdi ki, Haçlılar, Ruha'yı kaybetmelerini, Şam bölgesindeki nüfuzlarının sona ermesi ve Irak yolunun kendilerine tamamen kapanması için bir delil saymışlardır.

¹³⁶ Hasan İbrahim Hasan, *age*, C.IV, s.100.

¹³⁷ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu(1098-1118)*, C.I, s.1-4.

civarındaki araziden müteşekkil kalmış bulunan düklük bölgesine ise ailenin ikinci çocuğu olan Godefroi hakimdi. Bu sebeple Baudouin herhangi bir mülke sahip değildi. Ailesi tarafından ruhani mesleğe intisabı kararlaştırılmış, o da Reims, Cambraive Liege'deki ruhban okullarında tahsil etmişti. Ancak, Baudouin De Boulogne yaratılışı itibariyle ruhani mesleğe pek uygun değildi. Nitekim, bir müddet sonra tahsilini yarıda bırakarak ağabeyisi Godefroi de Bouillon'un hizmetine girmiştir.¹³⁸

Görüldüğü üzere, Baudouin De Boulogne'nin ailevi durumu, kendisinin yurdundan büyük ümitler beslemesine müsait değildi. Bu yüzden Papa II. Urbanus'un çağrısını büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. I. Haçlı Seferi esnasında, seferin Macaristan'da geçen kısmını Macar Kralı Kalman'ın yanında rehin olarak geçirmiş, ordu Belgrad'a varınca iade olunmuştu. 23 Aralık 1096'da İstanbul önüne gelen Godefroi, Bizans İmparatoru Aleksios'un kendisine vasallık yemini etmesi teklifini reddedince, Haçlılar'ın iaşesi Bizanslılarca kesilmiştir. Godefroi de Bauillon bundan telaşa kapılarak tereddüt içine düşmüşken, Baudouin derhal İstanbul varoşlarını yağmalamaya başlamıştı. Onun takındığı bu kesin tavır İmparator'un da tavrını değiştirmesini sağlamıştır. Ancak Baudouin, 5 Nisan 1097'de diğer haçlı gruplarının gecikmesi üzerine bu vasallık yeminini etmiştir. Ancak bu yemini ederken samimi olmadığı daha sonraki hareketlerinden görülecektir.¹³⁹

Baudouin De Boulogne, daha İznik önündeki mücadele sırasında Bizans İmparatorluğu ve bu devletin doğu sınırlarındaki durumu ile yakından ilgilenmeye ve bu hususlarda kendisini aydınlatacak kimselerle tanışmaya başlamış görünmektedir. Baudouin De Boulogne bu esnada Bizans İmparatorluğunun zindanlarından kaçarak İznik'te haçlı ordusuna katıldığı bildirilen Bagrat adında bir Ermeni sergerdesi ile tanışıp onu maiyetine almıştır. Baudouin De Boulogne'de, Bagrat ile tanıştıktan sonra, haçlı seferinin yolu üzerinde bulunan Ermeniler ile bağlantı kurmak ve mümkün olduğu takdirde Türkler tarafından büyük bir taziyik altında tutulduğunu öğrendiği bu kavmin oturduğu topraklar üzerinde kendisine bir hâkimiyet sahası bulmak fikrinin geliştiği kolayca anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁸ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu(1098-118)**, C.I, s.1-4.

¹³⁹ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu(1098-118)**, C.I, s.1-4.

¹⁴⁰ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu(1098-118)**, C.I, s.6-7.

Baudouin De Boulogne, ilk önce Kilikya Bölgesi'nde faaliyet göstermiş ancak daha sonradan Bagrat'ın kendisini ikna etmesi ve Fırat Bölgesi Ermenilerinden kendisini bölgeye davet eden mesajlar alması üzerine Kilikya'dan ayrılarak Maraş'a gelmiştir. Birleşik haçlı ordusu, 17 Ekim 1097 tarihinde, güneye, Antakya üzerine hareket ederken Baudouin De Boulogne bu ordudan ayrılmış ve Urfa'ya doğru harekete geçmiştir.¹⁴¹

Baudouin De Boulogne, ilk önce yolu üzerindeki Râvendân ve Tell-Bâşir kalelerini Türkler'in elinden aldı ve sonra Hristiyan halkın sevinç gösterileriyle karşıladığı Urfa'ya gitti. Fakat, Baudouin De Boulogne'nin sevgiye değil kendisi için bağımsız bir hâkimiyet kuracak ortama ihtiyacı vardı. Bir ay içerisinde bu ortamı yakaladı ve kendisini manevi oğul olarak kabul etmiş olan şehrin Ermeni hâkimi Thoros'u bertaraf ederek plânını gerçekleştirdi. Böylece, hem de bir Hristiyan'ın elinden alınmak suretiyle Doğu'da ilk haçlı devleti kuruldu. (10 Mart 1098)¹⁴²

Urfa'nın yeni efendisi Kont Baudouin'in hâkimiyeti iki ay sonra Antakya'yı haçlı kuşatmasından kurtarmak amacıyla Musul'dan yola çıkmış bulunan Kürboğa'nın ordusu tarafından şehrin üç hafta kuşatılmasıyla tehdit edildi. Ancak, şehrin sağlam surları bu kuşatmaya dayandı ve tehlike atlatıldı.¹⁴³

İbnü'l Esir'in bu savaşla ilgili olarak anlattıklarına göre Türkler savaşıma istekli davranmamaktadırlar. Öyle ki, İbnü'l Esir "*Hiçbir Müslüman ne kılıç çekti, ne mızrak ve ne de bir ok attı.*" demektedir. Antakya önlerinde Kürboğa'nın ordusunun yenilmesinden sonra bölgedeki güçleri zayıf gören Baudouin De Boulogne, Artukoğlu Sökmen'in yeğeni, Belek'in elinde bulunan Seruç'u işgal etti (1101). 1101 yılında Artukoğlu Sökmen, Seruç'u almak için harekete geçti. Önce bir başarı elde ettiyse de sonra, Baudouin De Bourg'un (II. Baudouin) büyük kuvvetler ile üzerine gelmesiyle geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁴⁴

Baudouin De Boulogne, Seruç'un yanı sıra Samsat'ı da ele geçirmiştir. Böylece sınırları kesin olarak belli olmasa da, kontluğunun topraklarını genişletmiş oldu. Bu arada, Tophnuz adında zengin bir Ermeni beyinin tek vârisesi olan kızıyla evlendi. Antakya'nın alınışından sonra kendi yanına gelen birçok haçlı şövalyesi

¹⁴¹ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu(1098-1118)**, C.I, s.7.

¹⁴² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.73.

¹⁴³ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.73.

¹⁴⁴ Günay Kırpık, **agt**, s. 106.

sayesinde askeri gücü arttıkça, Ermenilere sırt çevirdi; Ermenileri buldukları mevkilerden uzaklaştırdığı gibi bunlara ait olan toprakları da kendi adamlarına verdi.¹⁴⁵

Ermenilerin ödemek zorunda bırakıldıkları vergiler de eskisinden az değildi. Bu durum onları yeni efendilerinden kurtulmak çabasına itti. Fakat suikast planı öğrenildi. Baudouin, suikastçileri yakalatıp hapse attırdı. Elebaşlarının gözlerini oydu. Birçoklarının burunları, el ve ayakları kesilerek şehirden kovuldu. Olayla ilgisinden şüphe duyularak zindana atılan birçok Ermeni canlarının bağışlanması için yalvarıp yakardılar ve ancak 20.000, 30.000 hatta 60.000 altın ödemek suretiyle canlarını kurtarabildiler. Baudouin De Boulogne'nin bu acımasız davranışı Ermenileri sindirdi. Artık, Batılı dindaşlarının kendilerine yardımının ne anlama geldiğini öğreniyorlardı. Ancak, Baudouin De Boulogne'nin Urfa'daki hâkimiyeti 2,5 yıl sürdü. Kudüs'ün zaptından sonra burasının yönetimine seçilmiş olan ağabeyi Godefroi'nin 18 Temmuz 1100'de ölümünden sonra aldığı davetle onun yerine geçmek üzere Kudüs'e çağrıldı. Bu sebeple Baudouin, Urfa Kontluğu'nun idaresini kuzeni Baudouin du Bourg'a bırakarak Kudüs'e gidip kral ünvanı ile idarenin başına geçti.¹⁴⁶

Yeni Urfa Kontu, Mardin'in doğu taraflarına kadar bir sefer yaparak civarı yağmaladı ve döndü. Irak'taki ve Suriye'deki Selçuklu beylerinin birbirine düşmesi, Baudouin de Bourg'a sınırlarını genişletme imkânı veriyordu. Baudouin, Musul ile Kudüs arasında bulunan Müslümanların birbirleri ile bağlantılarını kesmeyi düşünmekteydi. Özellikle Musul-Halep bağlantısı bu noktada önemli idi. Baudouin ve Joscelin (teyzesinin oğlu) ile Bohemond ve Tancred'in de yardımı ile Türkler'e saldıran Haçlılar'a karşı Musul Emiri Çökürmüş ve Artukoğlu Emir Sökmen harekete geçtiler. İki ordu Habur Irmağı kenarında Re'su'l Ayn mevkiinde karşılaştı.¹⁴⁷

Harran Bölgesi'nin hâkimiyeti, Musul ve Meyyafarikin bölgelerinin ele geçirilmesi hususunda Haçlılar birlikte hareket etmekteydiler. Ancak zaman zaman Haçlılar'ın ihtilafa düşmesi onların Irak konusunda başarısız olmalarının

¹⁴⁵ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 74-75.

¹⁴⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.74-75.

¹⁴⁷ Günay Kırpık, **agt**, s. 131-132.

sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Nitekim 7 Mayıs 1104 tarihinde yapılan Harran Savaşı öncesinde Antakya Kontu Bohemond ve Tancred ile ters düşen Boudouin'in savaş sırasında yalnız kalması Türklerin başarılı olmasında etkili olmuştur. Harran Savaşı'nın sonunda Franklar kaçarken Boudouin'n atı çamura saplanmış ve Artukoğlu Emir Sökmen'in kuvvetleri onu esir almışlardır. Bohemond ile Tancred ise pusuda oldukları halde Baudouin'e destek vermeyerek kaçmayı tercih etmişlerdir. Sökmen, kaçan haçlı kuvvetlerini takip ederek onlardan birçoğunu öldürmüştür. Bu sırada Musul Emiri Çökürmüş tutsak Baudouin'i Sökmen'in çadırından aldırıştır. Çökürmüş sefere devam ederek Harran'ı almış, Urfa'yı 15 gün kuşatmış ve şehri alamayarak Baudouin ile birlikte Musul'a dönmüştür. Antakya ve Kudüs haçlı kontlarından Baudouin de Bourg'un serbest bırakılması için 35 bin dinar ve 160 Müslüman esirin serbest bırakılmasını talep etmiştir.¹⁴⁸

Baudouin 1104 tarihinden 1108 tarihine kadar Musul emirlerinin elinde esir olarak kalmıştır. Böylece haçlı kontlukları Musul'a karşı daha dikkatli hareket etmişlerdir. Baudouin de Bourg esir düşünce Urfa Kontluğu'na bir Norman prensi olan Tancred geçmiş ve Baudouin için istenilen fidye-i necatı ödemeye yanaşmamıştır. Bu gelişme ile Urfa Kontluğu, Antakya Norman Prenslğine bağlanmış olmaktadır.¹⁴⁹

Baudouin, 1108'de esaretten dönünce Tancred ve Richard Urfa'nın hâkimiyetini geri vermek istemediler. Baudouin bir hayli mücadeleden sonra Urfa'ya sahip olabildi. Bu çıkar kavgası ise Urfa ile Antakya arasındaki ilişkileri bozdu ve iki taraf arasındaki husumet kontluğun yıkılışına kadar sürüp gitti. Bu arada Ermeniler haçlı reisleri arasındaki geçimsizliği Lâtin hâkimiyetinden kurtulmak için bir fırsat saymışlardı. Ama başarılı olamadılar. Baudouin de Bourg da selefi gibi çok sert davrandı. Büyük zulüm ve işkencelerle pek çok kişinin gözlerini oydu. Ermeni Başpiskoposu Stepanus, gözlerinin oyulmasını ancak çok miktarda para ödemek suretiyle engelleyebildi. Ermeniler bir kez daha sindirilmişti. Musul Valisi Mevdud'un 1110 yılında başlayan seferi Urfa Kontluğu'nun geleceği bakımından bir dönüm noktası oldu.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Günay Kırpık, **agt**, s. 131-132.

¹⁴⁹ Günay Kırpık, **agt**, s. 131-132.

¹⁵⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 75.

Musul Valisi Emir Mevdud ve Sökmen El-Kutbî Urfa'yı kuşatmışlar ancak Kudüs Kralı I. Baudouin, Trablus Kontu Bertrand, Ermeni Gog Vasil, Ermeni Apilgarip ve Antakya Prensi Tancred birleşerek Harran Bölgesi'ne gelmişler, bu durumda Mevdud da Harran tarafına gelerek Haçlılar'a karşı savaş hazırlığı yapmıştır. Bu sırada Haçlılar'dan Tancred, müttefikleri ile anlaşmazlığa düşerek bölgeden ayrılmıştı. Başlarında Kudüs Kralı Baudouin'in bulunduğu haçlı ordusu geri çekilirken Musul Emiri Mevdud onlardan birçoğunu öldürmüştür. Bu hadise, Büyük Selçuklu Devletinin Irak ve Suriye savunmasında etkili olduğunu gösteren önemli bir hadisedir.¹⁵¹

Kontluğun Fırat'ın doğusunda kalan kısmı bu sefer sonunda tahrip edildi ve bölge halkının çoğu nehrin batı tarafına göçtü. Bu sefer sonrasında kontluğun toprak kaybindan ziyade geliri azalmıştı. Urfa'nın ilk kontu Baudouin gibi Baudouin de Bourg'un da mal ve mülke, paraya düşkünlüğü sonsuzdu. Urfa'ya geldiği ilk yıllarda onun para koparmak için kayınpederine oynadığı oyun hâlâ dillerdeydi. Baudouin, Malatya hâkimi Ermeni Gabriel'in kızı Marpha ile evlenmişti. Zengin kayınpederine adamlarına borcu olduğunu ve bu parayı ödeyemediği takdirde sakalını kesmeye yemin ettiğini söyleyerek ondan 30.000 altın istemişti. Sakalın erkeklik simgesi olduğuna inanan ve damadının bu yüzden itibarını kaybetmesini istemeyen Gabriel de kuzu kuzu altınları vermişti.¹⁵²

Baudouin, Mevdud'un seferleri yüzünden uğradığı gelir kaybını telafi etmek amacıyla kuzeni Joscelin'e kontluğun batısında vermiş olduğu zengin Tell-Başir bölgesini geri almaya karar vermişti. Baudouin de Bourg, Joscelin'i Urfa'ya çağırarak hiç beklenmedik bir şekilde hapse attırmıştı. Anonim Süryani Vekayinâmesine göre 1422 selefki yılında (Miladi 1112 yılı) Baudouin'in Joscelin'e darıldığını, onu hapsederek ıstırap çekmesine sebep olduğunu, Joscelin'in hapisten kurtulduktan sonra Kudüs'e gittiğini ve Kral I. Baudouin tarafından Galilaea prinkepsliğine getirildiğini belirtilmekte, İbn al-Kalanisi de bu bilgiyi teyit etmektedir.¹⁵³

¹⁵¹ Günay Kırpık, **agt**, s. 134.

¹⁵² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 75-76.

¹⁵³ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu**, C.I, s.154.

Baudouin de Bourg için Joscelin'den geri aldığı toprakların geliri yeterli olmadı. Kontluğun kuzeyinde Ermenilerin elindeki bölgede bulunan Rabân, Keysun, Gerger, Birecik gibi şehirleri, onların gözünün yaşına bakmadan kendi hâkimiyeti altına aldı. Birecik'in idaresini teyzesinin oğlu Galeran du Puiset'e verdi. 1118'de I. Baudouin'in ölümünden sonra Kudüs Krallığına II. Baudouin de Bourg seçilince kısa süre için de olsa Galeran bütün kontluğun idaresini eline aldı. Fakat 1119 sonbaharında Urfa Kontluğunun başına Joscelin de Caunteray getirildi.¹⁵⁴

Joscelin, 1119 sonbaharında idareyi eline alır almaz, büyük bir cüretle kontluğun Müslüman komşuları üzerine yağma akınları tertiplemeye başladı. Ona bu imkanı veren ise bütün Haçlılar'ın gözünü yıldırılmış olan büyük Türk mücahidi İlgazi'nin, Selçuklu Devleti'nin diğer bölgelerinde cereyan eden olaylarla ilgilenmek üzere, Suriye'den ayrılmış olmasıydı. 1122 yılında İlgazi batıya döndü. Yanında, haçlı döneminde Türk dünyasının yetiştirdiği en büyük kahramanlardan birisi olan yeğeni Belek de vardı. Aynı yıl içinde Haçlılar'a karşı girişilen sefer İlgazi'nin ölümü yüzünden başarılı olamadı ama Urfa Kontu Joscelin'in 100'e yakın seçkin adamı ile birlikte Belek'in pususuna düşerek esarete sürüklenmesi Haçlılar için büyük bir darbe oldu. Joscelin ve adamlarının Harput'ta hapsedildiği haberini alan Kudüs Kralı II. Baudouin onları kurtarmak için hemen koşup kuzeye geldiyse de o da Belek tarafından esir edilerek Harput'ta zindana atıldı. Bu durum Haçlılar'ın geleceği bakımından felaketti. Ancak Türk-İslâm dünyasına unutulmaz bir başarı kazandıran ve silinmez bir şöhrete ulaşan Belek'in ölümü, Haçlılar'ı, hiç olmazsa bu an için, yok olup gitmekten kurtardı.¹⁵⁵

Belek'in ölümünden sonra Joscelin ve II. Baudouin'in esaretten kurtulmaları Haçlılar'ı Türk dünyasına karşı yeni saldırılara teşvik etti. Fakat bu defa önlerine başka bir Türk kumandanı Aksungur Porsuki çıktı. İslâm dünyasını içine düştüğü bunalımdan kurtaran ve böylece İlgazi ve Belek'e kıymetli bir halef olduğunu ispat eden Aksungur, adil ve akıllı idaresiyle herkesin sevgisini kazanarak Kuzey Suriye'de bütün Müslümanları birleştiren bir otorite oldu.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s.76.

¹⁵⁵ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.79-80.

¹⁵⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.79-80.

Kısa bir hâkimiyetten sonra Aksungur'un ölümü Urfa Kontluğu bakımından sevindirici olabilirdi ama şimdi de tarih sahnesine İmameddin Zengi çıkıyordu. Joscelin'in başka sorunları da vardı. 1126 sonbaharında Antakya'ya gelerek babasının mirasını devralan II. Bohemund ile Azâz şehrinin mülkiyeti yüzünden çıkan kavga iki yıl sürdü. 1130'da II. Bohemund'un ölümü ise Antakya'nın idaresini yeniden Joscelin'in omuzlarına yükledi. Ama 1131 yılında Joscelin de öldü. O yılın sonbaharında kuşattığı Tell-Aran Kalesi önünde kazılan tünelin içindeyken tünel çökünce ağır surette yaralanmıştı. Durumu ümitsizdi. Tam bu sırada Danişmentli Emir Gazi'nin kontluk arazisine bir akın yaptığını haber almış ve Türk beyini durdurmak görevini oğlu Joscelin'e vermek istemişti. Fakat oğlunun Danişmentlilere karşı çıkmaması üzerine, bir sedye üzerinde ordusunun başına geçerek Danişmentliler'e karşı yürüdü. Ancak Dülük şehrine varıldığında öldü ve buradaki kiliseye gömüldü. Tarihçi Süryani Mikhail, Emir Gazi'nin Joscelin'in ölümünü haber alınca âlicenaplık göstererek savaşı durdurduğunu ve Franklar'a reislerinin ölümü dolayısı ile taziyede bulunduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁷

2- Urfa Kontu II. Joscelin ve İmameddin Zengi'nin Urfa'yı Alması

I. Joscelin'in ölümünden sonra yerini kendisinin adını taşıyan oğlu II. Joscelin almıştır. I. Joscelin'in, Ruben hanedanından Kilikya Ermeni Hükümdarları Thoros ve Leo'nun adı bilinmeyen bir kızkardeşi ile yapmış olduğu ilk evliliğinden 1113 yılında, babası Tiberios ve Galilaea hakimi iken doğduğunu bildiğimiz II. Joscelin, babasının ölümü sırasında henüz 18 yaşındaydı.¹⁵⁸

Saltanatının ilk yıllarında kontluğunu, Zengi'nin Suriye bölgesinden ayrılmış olması sebebiyle, oldukça rahat idare etti. Bu arada hem Artuklularla hem de Zengi'nin Haleb'deki kumandanı Savar ile mücadelelerde bulundu. 1136'da Antakya Prinkepsi olan Raymond de Poitiers ile ilişkileri başlangıçta iyiydi. Bizans İmparatoru İonnes Komnenos'un 1137/1138 yılında Suriye üzerine yaptığı seferde,

¹⁵⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 78.

¹⁵⁸ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu**, C.II, s. 101-102. Onun devrini genç yaşında idrak etmiş bulunan Willermus Tyrensis'in ifadesine göre ufak tefek fakat tıknaz, güçlü kuvvetli, siyah saçlı ve koyu esmer tenliydi. Yayvan ve çiçek bozuğu bir yüzü, fırlak gözleri ve koca bir burnu vardı. II. Joscelin'in cömert ve şövalyelik meziyetlerine sahip bir kimse olduğunu da kaydeden Lâtin müellif, tasvirine onun ziyafet ve içki âlemlerine aşırı düşkün, herkesin diline düşecek derecede sefih bir adam olduğunu, "tembelliği ve günahları yüzünde, babasının o kadar mükemmel idare etmiş olduğu" bütün ülkeyi kaybettiğini de ilave etmiştir.

İmparator'a karşı birlik olmuşlardı. Fakat zamanla ikisi arasındaki geçimsizlik gerçek bir düşmanlığa dönüştü.¹⁵⁹

Bu arada İmameddin Zengi de Urfa'yı almak için harekete geçmiş bulunuyordu. İmammeddin, birkaç defa Dımaşk şehrini egemenliği altına almaya teşebbüs etmiş; ancak haçlı ordularının Dımaşk atabeyine yardım etmeleri sebebi ile bu siyasetini gerçekleştirmeye muvaffak olamamıştır. Bütün çabalarına rağmen Dımaşk'ı ele geçiremeyen Zengi, adının hutbede okunması ile yetinerek dikkatini Haçlılar üzerine çevirmiştir. Zaten bu esnada, Urfa Kontluğu'na bağlı süvari birlikleri; Rakka, Nusaybin ve Amid'e kadar sokulmuşlar, Mardin civarı ile Harran'ı da tehdit altına almışlardır. Bunun üzerine Irak Selçuklu Sultanı Mesud, kendisine bağlı Musul Atabeyine Urfa'nın fethini emretmiştir.¹⁶⁰

Zengi, Haçlılar'ın arasındaki anlaşmazlıkları dikkatle izlemiş 1144 yılına gelindiğinde Urfa'ya taarruz için uygun fırsatı yakalamıştır.¹⁶¹

Bu dönemde kontluğun Bizans İmparatorluğu ile arası açılmıştır. Aynı zamanda Urfa ile haçlı yöneticileri de birbirlerini sevmemekte ve anlaşamamaktadırlar.¹⁶²

Kudüs Krallığı ise etkili bir yardım gönderebilecek durumda değildi. Ancak bütün bu avantajlara rağmen Urfa çok güçlü surlara sahiptir. İmameddin Zengi, II. Joscelin'in orada olmadığı bir sırada şehri kuşatmaya karar verdi. Beklediği an da pek gecikmedi. Artuklu Hükümdarı Kara Arslan'ın yardım çağrısını kabul eden Joscelin'in şehirden uzaklaştırıldığı kendisine bildirilince derhal harekete geçti.¹⁶³

İmameddin Zengi, Urfa önüne gelince İslâmî kaide ve geleneklere uygun olarak kan dökülmesini ve şehrin harap olmasını önlemek için şehre haber göndererek teslim olmalarını talep etti. Bu arada, şehirde kumandayı ele alacak yüksek rütbeli bir asker olmadığından, müdafaa işleri şehrin Lâtin Başpiskoposu II. Hugue'nin elinde bulunmaktaydı. Hugue teslim olmayı reddetti. Çünkü Urfa'dakiler,

¹⁵⁹ Işın Demirkent, "Haçlılar", s.78. Willermus bu hususta "Antakya Prinkepsi ile Kont Joscelin artık gizli kalmayıp açıkça patlak veren bir düşmanlık içindeydiler. Bu sebeple ikisinden biri, diğerine bir fenalık erişirse kılını bile kıpırdatmıyordu; aksine biri bir zarara uğrayınca, diğeri seviniyordu" diye yazmaktadır.

¹⁶⁰ Coşkun Alptekin, **agm**, C.VII, s.545.

¹⁶¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 78-79.

¹⁶² Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara 1995, s.256.

¹⁶³ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 78-79.

Antakya'ya ve Kudüs'e gönderdikleri haber üzerine süratle yardımlarına koşulacağını sanıyorlardı.¹⁶⁴

Şehrin teslimi reddetmesi üzerine Zengi, Urfa'nın bütün etrafını kuşattı. Ordusunu Urfa etrafında yerleştirdikten ve şehir halkının dış dünya ile bağlantısını tamamen kestikten sonra Zengi, şehrin ve surların dövülmesi emrini verdi. Yanında her türlü kuşatma aleti ve mancınıklar getirmişti. Bir taraftan surlar dövülür ve şehir halkı devamlı ok atışları ile canından bezdirilirken, bir taraftan da, Halep'den getirdiği anlaşılın, surların zayıf ve altı kazılmaya müsait yerlerini bilen nakkablar kuzey suru altına lağımlar kazmaya başladılar.¹⁶⁵

28 Kasım 1144'de başlayan şehrin kuşatması üç haftadan fazla sürdü. 24 Aralık 1144 günü şehre giren Türk birlikleri kısa zamanda savunmayı kırdılar. İç kaleye sığınmaya çalışan halkın çoğu, Lâtin Başpiskoposu Hugue kendi emri olmadan kapıların açılmamasını emrettiğinden bu kapıların önünde sıkıştı ve arkadan gelenlerin tazyikiyle birbirini ezip öldürdü. Urfa'nın yerli Hristiyan halkını kaderiyle baş başa bırakarak iç kaleye çekilmiş olan haçlı garnizonu da iki gün sonra teslim oldu. Böylece Urfa yeniden Türk-İslâm dünyasına kazandırılmıştı.¹⁶⁶

Büyük fetih henüz Urfa Kontluğu'nun varlığına kesin bir son vermiş değildi. ama haçlı teşekküllerine şimdiye kadar vurulan darbelerin en etkilisi ve en anlamlısı idi. Urfa'nın Hristiyanlar için taşıdığı önemi pek iyi takdir eden ve Haçlılar'ın bu şehrin üs edinerek El-Cezire ve Suriye Müslümanlarına yarım asırdan beri ne kadar zarar verdiklerini bilen Müslüman âlemi bayram etmekte ve fethin kahramanını alkışa, hediye ve ünvanlara garketmekteydi.¹⁶⁷

İmameddin Zengi, Urfa'dan Fırat'ın doğusunda ikinci büyük Frank müstahkem mevki olan Serûc üzerine yürüdü; burası ocak ayı içinde düştü. Zengi, bundan sonra nehrin esas geçit yerine hakim bulunan Birecik üzerine gitti. Ancak buradaki Frank garnizonu inatçı bir direnme gösterdi. Bir kere Joscelin çok yakındaydı. Tam bu sırada Zengi, Musul'da karışıklıklar çıktığı haberini aldı. Birecik kuşatmasını kaldırarak süratle doğuya yöneldi. Kendisi hâlâ ismen sadece Sultan Mesud'un oğlu olan Alparslan'ın emrinde Musul atabeyi idi. Zengi, Musul'a

¹⁶⁴ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 78-79.

¹⁶⁵ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu**, C II, s. 145.

¹⁶⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.79.

¹⁶⁷ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu**, C.II, s. 149.

ulaştığında Alparslan'ın kendi nüfûz ve otoritesini korumak için atabeyin buradaki vekili Sakar'ı öldürmüş olduğunu öğrendi. Bu, Alparslan bakımından böyle bir harekette bulunmak için hiç de müsait bir an sayılmazdı. Çünkü, bir Hristiyan devletinin başkentini fetheden bir kimse olarak Zengi, bütün İslâm dünyası nazarında haiz olduğu itibarın doruk noktasında bulunmaktaydı. Alparslan, tahtından indirildi, danışmanları öldürüldü. Halifeye gelince o, Zengi'ye sultan ve fatih ünvanını tevcih etmiş ve kendisine hediyeler ile yüklü bir elçi heyeti göndermişti.

İmameddin Zengi, 1146 tarihinde Caber Kalesi'nin kuşatmasında bulunurken, gulamlarından Yerenkuş tarafından öldürülmüştür. Kimi tarihçiler bunun nedeninin Zengi'nin içki içip bu gulamı tehdit etmesi olduğunu yazmışlardır.

İmameddin'in ölümü hem kurmuş olduğu atabeyliği Musul ve Halep Atabeyliği olmak üzere ikiye bölmüş hem de ordusunu ikiye bölmüştür.¹⁶⁸

İmameddin'in ölümünden sonra, oğullarından Nureddin Mahmud Halep'de, kardeşi Seyfeddin Gazi ise Musul'da hükümdar olmuşlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Fazıl Bayat, **agm**, C.IV, s.818.

¹⁶⁹ Mustafa Eğilmez, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud" , **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 826.

II. BÖLÜM

1-NUREDDİN MAHMUD ZENGİ VE II. HAÇLI SEFERİ

A-NUREDDİN MAHMUD ZENGİ

Melik El-âdil lakabı ile tanınan Nureddin Mahmud Zengi 17 Şevval 511/11 Şubat 1118'de Haleb'de dünyaya gelmiştir.¹⁷⁰

Yaptığı savaşlarda şehit olmayı çok arzu ettiğinden kendisine Eş-Şehid de denilmektedir. Onun künyesi hemen bütün kaynaklarda Ebu'l Kâsım olarak geçmektedir. Bir kaynakta, künyesinin Ebu'l Muzaffer olduğu tesbit edilmiştir. İlk olarak Kuran-ı Kerim'i okumayı öğrendi. İyi bir İslâmi eğitim aldı. Nureddin Mahmud belli bir yaştan sonra askerlik mesleğinin gerektirdiği bilgi ve becerileri kazanmak suretiyle iyi bir asker olarak yetiştirildi.¹⁷¹

Nureddin Mahmud'un gençlik dönemi ile ilgili, kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fakat babası İmameddin Zengi'nin yanında savaşlara katılmış ve atabeylik sınırları içinde bir şehrin emirliğini üstlenmiş olduğunu düşünebiliriz. Nitekim Mahmud büyük bir ihtimalle bir yandan o dönemin seçkin bilginlerinden gerekli dersleri alırken bir yandan da Esedüddin Şîrkûh ve Mecudüddin bin Ed Dâye gibi büyük emirler ile bulunarak gereken bütün savaş oyunlarını ve taktiklerini öğrenmiştir.¹⁷²

Nureddin eş Şehid, çok cesur, isabetli görüş sahibi, düşmana karşı tedbiri çok iyi bilen, harp konusunda uzman, çevgan ve ata binmekte eşsiz bir kimseydi. O, at çok süratle giderken iner ve binerdi. Muharebede çift ok taşır ve iki ok torbası kullanırdı. Şehit olmayı çok arzu ettiği halde bir türlü muradına nail olamadı.¹⁷³

Babası İmameddin Zengi, Caber Kalesi'ni muhasara ettiği zaman Nureddin de onun yanında idi.¹⁷⁴

Atabeg Zengi'nin Caber Kalesi'nde katli sırasında yanında Esedüddin Şirkuh adında büyük ve akıllı bir adam bulunuyordu. Bu adam Zengi'nin oğlu Nureddin'e

¹⁷⁰ Bahaeddin Kök, **Nureddin Mahmud Bin Zengi ve İslâm Kurumları Tarihindeki Yeri**, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, s.25.

¹⁷¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.78-79.

¹⁷² Mustafa Eğilmez, **agm**, C.IV, s. 825.

¹⁷³ Mustafa Eğilmez, **agm**, C.IV, s.825.

¹⁷⁴ Mustafa Eğilmez, **agm**, C.IV, s.825.

yaklaşarak şu sözleri söyledi: “Benim görüşüme göre, babanın veziri, Musul’a götürmek ve orada hükümdarlığını ilan etmek istediği kardeşin Seyfeddin lehine askerleri saptırmakla meşgul oluyor. Bu yüzden senin Haleb’e gitmeni, orada hüküm sürmeni ve buradan bütün Suriye’ye hâkim olmanı daha müreccah görüyorum. Bunu yaptıktan sonra, doğu yani Musul ve havalisi de sana tabi olur.”¹⁷⁵

Böylece de hareket edildi. Münadiler, Suriye orduları arasında bu hatt-ı hareketi ilan ettiler. Bunların hepsi Nureddin’e katıldılar. Bu sayede, Nureddin Haleb’i ve Haleb’in kalesini zaptederek burada hükümran oldu.¹⁷⁶

Seyfeddin Gazi ise Musul merkez olmak üzere Fırat Nehri’nin doğusunda kalan yerleri aldı.¹⁷⁷

1146 Eylülünün ortalarında Nureddin Mahmud, Halep’de babasının yerine geçtiği zaman genç, tecrübesiz ve kendini kabul ettirmek durumunda olan biri idi. Etrafı rakipler ve kuvvetli düşmanlar ile çevrili olduğu gibi emirleri arasında da kıskançlıklar hüküm sürüyordu. Zengi’nin beyliğinin bölünüşü ile Urfa’nın zaptı müstesna son yirmi yılda elde edilen bütün kazançlar kaybolmuş gibi görünüyordu. Dımaşk’ta Unur, Hama’daki el Yağisiyanın hâkimiyetini ele geçirmek ve Humus’u Halep’den ayırmak suretiyle Zengi’nin kumandanı Necmeddin Eyyub’u Baalbek’i terke zorlamakta gecikmedi.¹⁷⁸

Nureddin Mahmud Zengi’nin başa geçer geçmez ilk uğraştığı meselelerin başında Urfa gelmektedir. İmameddin Zengi’nin 1146’da ölümü Joscelin’e Urfa’yı tekrar ele geçirme umudu verdi.¹⁷⁹

Tell-Bâşir ve civarını elinde bulunduran ve daha önce Urfa Kontu olan Joscelin, Zengi’nin öldürülmesi üzerine Urfa halkı ile ve şehirdeki Ermenilerle haberleşip onları isyana, Müslümanlara karşı direnmeye ve Urfa’yı kendisine teslim etmeye teşvik etti, onlar da kabul ettiler. Joscelin, onlara geleceği günü bildirdi ve askerleri ile Urfa üzerine yürüyüp şehri zaptetti, fakat kalede bulunan Müslümanlar kaleyi teslim etmeyip direndiler. Joscelin onlarla savaşa girdi. Halep’de bulunan Nureddin Mahmud b. Zengî bu haberi alınca askerleri ile süratle Urfa’ya hareket etti.

¹⁷⁵ Gregory Abû’l Farac, *age*, C.II, s. 382.

¹⁷⁶ Gregory Abû’l Farac, *age*, C.II, s. 383.

¹⁷⁷ Yusuf Karaca, “Nureddin Mahmud Zengi”, *Tarih Ansiklopedisi*, C.VII., Berikan Yayınları, Ankara 2002. s.217

¹⁷⁸ Yaşar Kazım Kopruman, “Nureddin’in Faaliyeti”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.IV, S.6, s. 505.

¹⁷⁹ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2003, s.78.

Nureddin, Urfa'ya yaklaşınca Joscelin Urfa'ya geri dönmek üzere kaçtı. Nureddin şehre girdi, şehri yağmalayıp kadınları esir etti.¹⁸⁰

Bu defa Urfa yağmalanmış ve şehirde onlardan çok az sayıda adam kalmıştı. Seyfeddin Gazi de Urfa'nın isyanı ile ilgili haberi alınca derhal Urfa'ya asker sevketti, fakat bunlar yolda iken Nureddin'in Urfa'ya hakim olduğunu ve şehri yağma ettiğini duyunca geri döndüler.¹⁸¹

B- II. HAÇLI SEFERİ

Urfa'nın aşağı yukarı elli yıl haçlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra 24 Aralık 1144 tarihinde Musul Atabeyi İmameddin Zengi tarafından fethi, İslâm dünyasında büyük bir sevinç uyandırırken doğudaki Franklar ile Avrupa'da büyük bir üzüntüye sebep oldu. Urfa'nın fethinden sonra Antakya ve Kudüs haçlı devletlerinin varlığı da Türkler karşısında tehdit altına girmişti. Türklerin sıradaki hedefinin artık Antakya olduğu belliydi. Ve I. Haçlı Seferi'nin sonuçlarını koruyabilmek için Doğu'ya yeni ve büyük bir haçlı seferinin düzenlenmesi gerekiyordu.¹⁸²

Fakat ilk haçlı seferinin üzerinden 40 yıl gibi uzun bir zaman geçmişti. Bu süre içinde Batı'nın Kudüs'e olan ilgisi ve şevki büyük ölçüde sönmüş bulunuyordu. Yeni bir haçlı seferi için bu ilgi ve şevkin yeniden canlandırılması gerekmektedir. Bilindiği gibi I. Haçlı Seferi'nde bu görevi Pierre l'Hermite adında bir papaz yapmıştı. Bu defa aynı görevi Fransızların başrahibi olan Bernard üstlendi.¹⁸³

Bernard'dan önce Papa III. Eugenius¹⁸⁴ 1145 yılı Aralık ayında yeni bir haçlı seferi düzenlenmesi konusunda Batı Hristiyanlarına çağrıda bulunarak sefere çıkacaklara bundan önce kilisenin yaptığı vaatleri tekrarladı. Sefere katılanların günahları affolunacak, malları ve aileleri korunacaktı. Fransa Kralı VII. Louis bu çağrıyı coşkuyla destekledi.

Aynı yılın Noelinde bütün piskopos ve asillerini yanına davet etti. Onlara yeni bir haçlı seferi önerdi. Ama beklediği cevabı alamadı. Feodal beyler bu konuya

¹⁸⁰ İbn el Esir, **age**, C. IX, s.182.

¹⁸¹ İbn el Esir, **age**, C. IX, s.182.

¹⁸² Ebru Altan, **age**, s.10.

¹⁸³ Salim Koca, **Türkiye Selçuklu Tarihi**, C.II, Karam Yayınları, Çorum 2003, s.133.

¹⁸⁴ Işın Demirkent **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.101. Papanın neşrettiği fermanda dikkat çeken husus; "İkinci Haçlı Seferi'nin Urfa'nın kaybedilmesi üzerine düzenlenmesine rağmen bundan hiç bahsedilmemesidir." Özellikle Kudüs'ün savunulması vurgulanmıştır. Diyebiliriz ki; Avrupa artık Urfa'dan ümidini kesmiş ve artan Müslüman gücü karşısında Antakya ve Kudüs'ü savunma gayretine düşmüştür. Ebru Altan, **age**, s. 13-14.

pek ilgi göstermediler; hiçbiri sefere hevesli değildi. Louis'in canı sıkıldı ve çağrısını üç ay sonra tekrarlamaya karar verdi. Aynı zamanda Fransa da sözü kendisinden daha geçerli biri olan başrahip Bernard de Clairvaux ile temasa geçti.¹⁸⁵

Aziz Bernard, 1115 yılında, henüz 25 yaşındayken Clairvaux Manastırı'nın başrahipliğine seçilmişti. Bu sırada Avrupa'da dinî ve siyasî alanda sözü geçen en önemli şahsiyetlerden biriydi. Hemen her meselede ona başvuruluyor ve ondan yardım isteniyordu. Yaşayışının temizliği ve ateşli vaazları ile herkesi etkiliyor; ihtirasları, cesareti ve kararlılığı sayesinde teşebbüs ettiği her işte başarılı oluyordu. 1130 yılında, İmparator II. Lothar tarafından desteklenen mukabil Papa Anacletus'a karşı II. Innocentius'u destekleyerek onun tekrar papa olmasını sağlayan ve kiliseyi parçalanmaktan kurtaran oydu. Papa III. Eugenius da onun fikri ile şekillenmiş, onun idealleri ile dolu eski öğrencisi ve manevi çocuğu idi. Fransa Kralı VII. Louis de son zamanlarda onun manevi etkisi altına girmişti. Bir süreden beri Doğu Hristiyanlarının kaderiyle ilgilenmekte olan Bernard de Clairvaux, Papa'nın kendisine verdiği görevi yerine getirmek için büyük bir heyecanla ve hırsıyla çalışmaya başladı.¹⁸⁶

Bernard, haçlı seferi için ilk konuşmasını 31 Mart 1146'da Vezelay'da yaptı. Onun vaaz edeceği haberi üzerine öylesine çok insan buraya koşup gelmişti ki, Bernard bu kalabalık kitleye ancak kasabanın dışında bir tarlada kurulan kürsüden hitap edebildi. Konuşması kısa sürede dinleyicilerini adeta çılgına döndürdü. Herkes, *"Bize haç verin, haç verin"* diyerek çılgınlık atarak kürsüye koştu. Bernard'ın önceden elbiselere dikmek üzere hazırlattığı haçlar çabucak tükendi. O da tam bir gösteri havasıyla yeni haçlar yapılması için kendi cübbesini yırtıp parçaladı.¹⁸⁷

Haçı ilk kabul eden Kral Louis oldu. Pek çok şövalye ve ileri gelen de Kral'ı örnek aldı. Başka seçenekleri kalmamıştı. Kral'ın kardeşi, dayısı, Flandre, Toulouse, Nevers, Champagne kontları ve birçok piskopos sefere katılıyordu. Basit halk tabakası asillerden daha fazla heyecanlanmıştı. Küreğini, sabanını bırakan sefere koşmaktaydı. Bernard, Papa'ya yazdığı mektupta şöyle diyordu: *"Ağzımı açtım, konuştum. Derhal Haçlılar'ın sayısı arttı. Köyler, kasabalar artık boş. Her yedi*

¹⁸⁵ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 101.

¹⁸⁶ Ebru Altan, **age**, s. 16.

¹⁸⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, 101-102.

kadına ancak bir erkek düşüyor. Her yerde kocaları daha sağ olan dul kadınlar görülüyor.”¹⁸⁸

Papa III. Eugenius tarafından planlanan haçlı seferi, ancak VII. Louis’in katılımı ve Aziz Bernard’ın çabaları sayesinde uygulamaya konulabilmişti. Vezelay’da elde ettiği büyük başarıdan sonra Bernard, sür’atle Fransa’nın birçok bölgesini, Bourgounde, Lornaire, Flandre’i dolaşarak haçlı seferi vaazları verdi. Gidemediği yerlere de adamları vasıtası ile mektuplar gönderdi. Bernard, haçlı seferi vaazlarında ve mektuplarında bir zamanlar Doğu’da Hristiyanlığa kazandırılmış olan şehirlerin tekrar esaret altına düştüğünü anlatarak, eğer şimdi karşı koyulmazsa Kudüs’ün ve Hristiyanların çok kutsal yerlerinin de pek yakında kaybedileceğini ve bunun asla geri alınamayacak bir kayıp olduğunu söylüyordu; “*Dünya sallanıyor ve titriyor, çünkü Tanrı ülkesini kaybediyor*” diyen Bernard, Tanrı’nın günahlarından dolayı Hristiyanları cezalandırdığını ve şimdi kendisine hizmet ederek günahlarından kurtulmaları için Hristiyanlara bir fırsat verdiğini belirtiyordu. Bernard, insanları, haçı kabul ederek baskı altındaki kardeşlerini ve kutsal yerleri kurtarmaya teşvik ediyor, bu yardım karşılığında da günahlarından kurtulacaklarını söylüyordu. Ayrıca “*Eğer akıllı bir tüccarsanız, eğer bu dünya mallarına sahip olmak istiyorsanız size fevkâlade pazarlar gösteriyorum. Bu büyük fırsatı kaçırmayın*” diye sesleniyordu. Gittiği her yerde ateşli vaazları ile büyük heyecan uyandıran Bernard, kısa sürede haçlı seferine katılacak pek çok kişi topladı. Papa’ya yazdığı mektupta “*Siz emrettiniz, ben itaat ettim. Ve emri verenin kudreti benim itaatimi verimli kaldı. Haçlı seferini bildirdiğim ve konuştuğum her yerde Haçlılar’ın sayısı sayılamayacak kadar arttı. Şehirler ve kaleler boş kaldı, şimdi yedi kadına ancak bir erkek düşüyor. Her yerde kocaları hâlâ hayatta olan dullar var*” diyerek elde ettiği başarıyı dile getirmiştir.¹⁸⁹

Bernard bundan sonra Almanya’ya geçti. Çünkü, her zamanki gibi ilahi sevgi gösterileri bütün Almanya’da özellikle Köln, Mainz, Warmes, Speyer gibi şehirlerde Yahudi halkın öldürülmesine yol açmıştı. Köln piskoposu kendisini, gelip düzeni sağlaması için çağırmıştı. Bernard önce Yahudilere karşı başlatılan şiddet hareketlerini ve katliamları durdurmaya çalıştı. Sonra bu konuya pek ilgi

¹⁸⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.101-102.

¹⁸⁹ Ebru Altan, **age**, s.18-19.

göstermeyen Almanları ve Kral III. Konrad'ı haçlı seferine katılmaya ikna etti. O yıl Almanya'da mahsul elde edilememişti. Açlık kapıdaydı. Bu defa da halk Doğu'ya gitmenin bütün sorunları halledeceği hayaline kapıldı. Şimdi bu insanlara bir lider bulmak lazımdı. Bu da kısa zamanda temin edildi. Aslında Kral Konrad'ın ülkesinde çeşitli problemleri vardı. Sefere çıkmayı hiç düşünmüyordu. Fakat o da 1146 Noel'inde Speyer'deki toplantıda Bernard'ın baskısına boyun eğmek zorunda kaldı. Bernard, yaptığı ateşli konuşma sırasında kralın üzerine yürüyüp sanki kendisi İsa imiş gibi onun sesi ile haykırmış, “*Be adam, senin için yapmadığım iyilik kaldı mı? Daha ne yapmanı bekliyorsun*” demişti. Konrad, buna verecek cevap bulamamış ve gözyaşları içinde haçlı yeminini etmişti. Kendisi ise birlikte birçok Alman asilzadesi ve o sırada 24 yaşında bulunan yeğeni Friedrich von Schwaben de haçı kabul ettiler. Amcasının ölümünden sonra Alman imparatoru olan bu genç, 42 yıl sonra III. Haçlı Seferine çıkacak olan ünlü Friedrich Barbarossa idi.¹⁹⁰

Aziz Bernard Almanya'yı terk ederken, yaptığı işlerden dolayı, herhalde pek memnundu. Doğu Fransa boyunca seyahat ederek haçlı seferi hazırlıklarını teftiş ettiği gibi bütün Cistercien manastırlarına mektuplar göndererek, bunlara haçlı hareketini ellerinden geldiği kadar desteklemelerini emretti. 1147 Martında o tekrar, mukarreratı arasında Oldenburg'un doğusundaki putperest İslavlar üzerine bir haçlı seferi yapılmasında bulunan bir konsile iştirak etmek üzere Frankfurt'ta bulunmaktaydı. Onda da mevcudiyeti ile Doğu'ya yapılacak haçlı seferine çağrıda bulunmasına mukabil, Almanların kendilerini daha ziyade ilgilendiren görevlerini ihmal etmelerini hiçbir suretle istemediğini ispat etmek gayesini güdüyordu. Adı geçen Alman Haçlı Seferi, Papa'nın bu sefere katılanlara göğüslerinde haç işaretini taşımak müstesnasını vermiş olmasına rağmen İslavların Hristiyanlaştırılmasını geciktirmek hususunda oldukça önemli rol oynayan bir fiyasko oldu. Bernard, Frankfurt'dan süratle, Papa'nın ziyareti esnasında orada bulunmak üzere Clairvaux'daki manastırına döndü.¹⁹¹

Papa Eugenius 1145 Noel'ini Roma'da geçirmişti. Ancak Romalılar ile arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden pek az sonra yeniden Viterbo'ya çekilmek zorunda kaldı. Roma ise Papa aleyhtarı, tahrikçi Arnold de Brescia'nın nüfuzuna

¹⁹⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.103.

¹⁹¹ Steven Runhman, **age**, C.II, s.213.

girdi. Papa, Kral Konrad'ın yardımı olmadan kutsal şehirdeki mevkiini sürekli ve emniyet içinde tesis etmeyi ummanın beyhude olduğunu anlamıştı. Bu arada Alpler üzerinden Fransa'ya seyahat ederek Kral Louis'yi ziyaret etmeyi ve haçlı seferinin murakabesini üzerine almayı kararlaştırdı.

1147 Ocak ayında Viterbo'yu terk ederek 22 Martta Lyon'a vardı. Seyahati esnasında Bernard'ın faaliyeti hakkında bilgi aldı. Bunlara pek o kadar sevinemezdi. O, pratik bir düşünce ile sadece Fransızlardan müteşekkil ve Fransa kralının idaresinde bir haçlı seferi tahayyül etmiş, ilk haçlı seferini akamete uğratmasına ramak kalmış olan kumanda heyetindeki ikiliğe meydan verilmemesini arzu etmişti. Aziz Bernard ise hareketi uluslararası bir girişim haline getirmişti. Onun tasarısının parlaklığı, uygulama safhasında krallar arasında doğacak bir rekabet yüzünden pekâlâ uçup gidebilirdi. Bundan başka Papa, İtalya'da kendisine yardım edeceğini hesapladığı Kral Konrad'ın yurdundan ayrılmasını hoş göremezdi. Alman kralının sefere katılması haberini soğuk karşıladı; fakat artık bunu geri de çeviremezdi.¹⁹²

Yapılan bütün bu girişimler sonucunda kurulacak olan haçlı ordusuna büyük bir katılım sağlandı. Müellif Otton bu konuyla ilgili olarak şunları kaydetmektedir: *“Bu işte hayran olunacak cihet, hırsızların ve haydutların gelip İsa uğruna kanlarını dökmeye yemin ettikleridir. Her mâkul insan bu hususu Allah'ın ilhamına atfetmekte taaccüb de ederdi. Fakat bu işin Allah'ın ilhamı ile zerre kadar münasebeti olmayıp, günahların ve suçların affolunmasından ve yağmacılığa izin verilmesinden ibaret olduğu ortadadır.”*¹⁹³

Ancak, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, haçlı hareketini olumlu karşılamadı.¹⁹⁴

Bunun birkaç nedeni vardı: Manuel Komnenos, hükümdarlığının ilk yıllarında Antakya ile savaş yaptıktan sonra 1145'de Bizans İmparatoruna bağlılık yemini etmiş olan Raimond ile iyi ilişkiler kurmuştu.¹⁹⁵

Ayrıca, Manuel Komnenos'un bu sırada Batı'nın yardımına da ihtiyacı da yoktu. Bu nedenle Anadolu Selçuklu Sultanı ile bir barış yapma gereği duydular.

¹⁹² Steven Runhman, *age*, C.II, s.214.

¹⁹³ Raşid Erer, *age*, s. 78

¹⁹⁴ Hasan Karaköse, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, Ankara 2006, s.176.

¹⁹⁵ P. M. Holt, *age*, s. 71.

Türkler ile yaptığı bu anlaşma yüzünden Manuel, Batılılarca Hristiyanlığa ihanet etmekle suçlandı.¹⁹⁶

Ancak Manuel bir müddet sonra haçlı seferlerini, hem Fransızların liderliğinde bir haçlı seferinin, hükümdar ve yöneticilerin ağırlıkla Fransız olduğu Frank devletleri ile ilişkilerini tehlikeye sokabileceğinden hem de Sicilya'da Normanlar'a karşı bir denge unsuru olarak verilen Almanya ilişkilerinin tehlikeye girme ihtimalinin belirmesi üzerine iyi karşılamak zorunda kaldı. Ve bir miktar destek de verdi. Ama seferin işlerine hiçbir şekilde I. Haçlı Seferi sırasında yaptığı kadar karışmadı. Haçlılar, kendi açılarından Manuel'in davranışlarını ve genel olarak da yiyecek ikmal konusunda eli sıkı davranmak ve fahiş fiyatlar talep etmekle suçladıkları Bizanslılara içerlemişlerdi. IV. Haçlı Seferi'nde Konstantinopolis'in alınması ile sonuçlanacak öfke bu yıllarda oluşmaya başladı.¹⁹⁷

Rumların Haçlılar'a bakışımı, Honazlı Niketos'un sözleri pek açık biçimde ortaya koyuyor: *"Batıda bir düşman bulutu toplandı; ve korkunç ve meş'um gök gürültüleri ile Bizans sınırlarına yaklaştı. Almanların –kendilerine akraba diğer milletlerin de katıldığı- haçlı seferini kastediyorum."*¹⁹⁸

Nitekim, başta İmparator Manuel olmak üzere Rumlar, Haçlılar'a daha sonra da ihanet edecekler, onları aldatan rehberler idaresinde sarp yollardan geçirerek Türklerin pusularına düşürecekler ve Sultan'a Haçlılar ile ilgili gizlice haber ulaştıracaklardır.¹⁹⁹

Oluşturulan bu haçlı ordusu Fransa ve Almanya ordularından mürekkepti. Her ordunun başında Kral ile Papa'nın vekili bulunuyor, her biri birçok yaya insanla beraber yaklaşık 70.000 şövalyeden oluşuyordu. Her iki ordu da ilk Haçlılar'ın hareket yolunu takip edecek, Tuna ve Trakya havalisinden ilerleyecekti.²⁰⁰

Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ordular arasındaki çatışmayı önlemek, yiyecek ve diğer bütün ihtiyaçlarını daha kolaylıkla sağlayabilmek için ordularının başında ayrı ayrı ilerlemeye karar vermişlerdi. Önce III. Konrad yola çıktı. Ordusu ile beraber 1147 yılının Mayıs ayında Nürnberg'den

¹⁹⁶ Ali Öngül, **age**, C. II, s.58.

¹⁹⁷ P. M. Holt, **age**, s.70-71.

¹⁹⁸ Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İnkılap Yayınevi, Ankara 1998, s. 108.

¹⁹⁹ Salim Koca, **age**, C.II, s. 147

²⁰⁰ Ahmet Refik, **Haçlılar**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002, s. 74

Regesburg'a gelerek gemiler ile Tuna'yı geçtikten sonra 29 Mayıs'ta Ardacker, denilen bir kasaba yakınında kamp kurdu. Burada iki üç gün kalarak kendisine katılacak olan yeni birlikleri bekledi. Sonra Viyana üzerinden Macaristan'a doğru ilerledi.²⁰¹ Yanında Vassalleri Polanya ve Bohemya kralları da bulunmaktaydı.²⁰²

Çok büyük ve karışık bir yapıya sahip olan orduda, piskoposlar ve asillerin yanısıra fakir hacılardan, eşkıyalara kadar her sınıftan insan vardı. Bu büyük kitlenin disiplinini sağlamak zordu; ayrıca savaşı olmayan yaya hacılar da ordunun ilerlemesini zorlaştırıyordu. Orduda Konrad'dan sonra gelen kişi yeğeni Friedrich von Schwaben idi. Alman haçlı ordusu, haziran ayında Macaristan topraklarından geçerken genç Macar Kralı II. Geyza, onlara her türlü yardımı yaptı ve bu sırada herhangi bir olay çıkmadı. Kinnamos'un kaydına göre, Almanların Macaristan üzerinden sınıra yaklaştığını öğrenen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Konrad'a elçiler göndererek onun niyetini öğrenmeye çalıştı. Çünkü, Haçlılar'ın gelişi İmparator'u endişelendirmişti. Onlara güvenmiyor ve ülkesine saldırmalarından korkuyordu. Demetrios Makrembolites ve Aleksander Conversano adlı iki Bizans elçisi, Almanların, Bizanslılara zarar vermeyeceklerine dair yemin etmeden imparatorluk topraklarından geçemeyeceklerini, ancak kötülük için gelmedilerse ve haince bir planları yoksa bunu yemin ile teyit ettikleri takdirde dostça karşılanacaklarını ve kendilerine her türlü yardımın yapılacağını söylediler.²⁰³

Kral Konrad'ın çadırında toplanıp meseleyi görüşen Alman asilleri istenilen yeminin verilmesine karar verdiler. Sonra Konrad, Bizanslılara zarar vermek için değil, Türkler ile savaşmak için geldiklerine dair yemin etti.²⁰⁴

Alman ordusu ilerlerken bu sırada İstanbul ve Konya'da, gelenlere karşı tedbirler alınıp, tahkimat yapılıyor, endişeli ve sinir bozucu bir bekleyiş süreci başlamış bulunuyordu. Bizans İmparatoru Manuel ile Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud, aralarında sürüp giden çatışmaları bir barış ile durdurmuşlar ve dikkatlerini tamamen Batı'dan gelen ordulara çevirmişlerdi. Çünkü II. Haçlı Seferi aslında

²⁰¹ Ebru Altan, **age**, s.29.

²⁰² Işın Demirkent **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.104.

²⁰³ Ebru Altan, **age**, s. 30.

²⁰⁴ Ebru Altan, **age**, s.30.

Türkler ve diğer Müslümanlara yönelik bir hareket olması ile birlikte Manuel, önceki haçlı seferlerinde yaşanan olaylar dolayısıyla çok tedirgindi.²⁰⁵

Bu durum onu sıkı tedbirler almaya yöneltmişti. İmparator başşehrin koryucu istihkamlarını baştan başa tamir ettirerek savunmaya hazır hale getirdi. Orduyu zırhlar ve demir uçlu mızraklar ile donatıp, atlar dağıtarak ve bol paralar vererek askerlerin maneviyatlarını yükseltti. Birliklerinin bir kısmını şehrin savunması için surlara yerleştirdi. Diğer kuvvetlerine de çok uzak olmayan bir mesafeden Alman ordusunu izlemek ve bu suretle onlardan birinin yağma veya yem bulmak bahanesi ile yürüyüş yolundan ayrılmasını engellemek emrini verdi. Ancak bu birlikler barışçı kalacaklar ve Almanlar ile açıkça çatışmaya girmekten kaçınacaklardı.²⁰⁶

Sultan Mesud ise II. Haçlı Seferi hareketini duyar duymaz Doğu'da bulunan tüm Müslüman hükümdarlar ve emirlerine durumu bildirip yardımcı kuvvetler istemişti ve bu büyük tehlikeye karşı en etkili tedbirleri almaya çalışıyordu. Selçuklu şehirlerini tahkim ediyor, tahrip olmuş birçok yeri tamir ettiriyor, ayrıca komşu ülkeleri yaklaştırmakta olan bu büyük tehlikeye karşı uyarıyordu. Çünkü kendisi aşağı yukarı 50 yıl önce babası Sultan I. Kılıçarslan zamanında vuku bulmuş olan I. Haçlı Seferi ve 1101 yılı haçlı seferleri sırasında devletin ve halkının içine düştüğü sıkıntıların yeniden yaşanacağı endişesi ile huzursuzdu.²⁰⁷

Yoluna devam eden haçlı ordusu, Belgrad'ı geçtikten sonra 20 Temmuz dolaylarında Braniçevo'da imparatorluk sınırını aştı. Bizans gemileri, Tuna'yı geçerken Haçlılar'a yardım etti. Yine Kinnamos'un kaydına göre, Niş şehrine yaklaştıklarında Bulgaria eyaletinin Valisi Mikhail Branas, İmparator'un emri üzerine Haçlılar'ın yiyecek ihtiyaçlarını karşıladı. Sofya'ya geldiklerinde ise İmparator'un emri ile Selânik Valisi Mikhail Palaiologos tarafından karşılandılar. Mikhail, Manuel tarafından Haçlılar'ı gerektiği gibi ağırlamak ve ihtiyaçlarını sağlamak için oraya gönderilmişti. Tuna'dan Sofya'ya kadar uzanan dağlık arazide Almanların yolculuğu zorlu geçmişti. Ama Bizanslılar ile Almanlar arasında ciddi bir sorun yaşanmamıştı. Bununla beraber Sofya'dan sonra olaylar başladı.²⁰⁸

²⁰⁵ Muharrem Kesik, *age*, s. 81.

²⁰⁶ Niketas, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, TTK, Ankara 1995, s. 41.

²⁰⁷ Muharrem Kesik, *age*, s.81

²⁰⁸ Ebru Altan, *age*, s.31.

Haçlılar artık her şeyi yağmalamak ve ele geçirmek istiyorlardı. Aziz Bernard kendilerine “*Dünya nimetlerini elde etmek isteyen akıllı bir tacir iseniz, işte size büyük pazarlar gösteriyorum. Çabuk haçı kabul edin ve bu fırsatı kaçırmayın!*” dememiş miydi? Öyleyse Tanrı sevgisi ile çıktıkları bu yolda her şey kendileri için mübahtı. Filibe’de çok kötü olaylar yaşandı. Yerel bir hokkabaz marifetlerini Haçlılar’a gösterip biraz para kazanmak istemişti. Ama adam öyle marifetliydi ki, Almanlar onu büyücülükle suçladılar. Birdenbire bir ayaklanma başladı. Haçlılar şehrin dış mahallelerini yakıp yerle bir ettiler. Edirne’de de Haçlılar ile Bizanslılar birbirlerine girdiler.²⁰⁹

İmparator Manuel, bütün bu olanları duyunca, Haçlılar’ın hareketlerini gözetlemek ve çeşitli bahanelerle yoldan ayrılmalarını engellemek için Türk asıllı kumandanı Porsuk’un idaresinde bir ordu gönderdi. Tecrübeli bir kumandan olan Porsuk ve ordusu, Haçlılar’ın disiplinsiz davranışlarını önleyerek ve onlarla herhangi bir çatışmaya girmekten kaçınarak yakın mesafeden haçlı ordusunu takip etti. Fakat Edirne’de açıkça bir askeri çatışmaya girmek zorunda kaldı. Konrad, Edirne’ye ulaştığında hastalanmış olan bir akrabasını burada bırakarak yoluna devam etmişti.²¹⁰

Bazı Bizanslı çapulcular, geceleyin Kral’ın akrabasının kaldığı manastır misafirhanesini ateşe vererek adamın ölümüne sebep oldular ve mallarını yağmaladılar. Konrad’ın yeğeni Friedrich bunu duyunca öfkeyle iki günlük mesafeden Edirne’ye geri döndü ve misafirhanenin bağlı olduğu manastırı yaktı. Suçluları yakalatarak idam ettirdi. Bu durum Almanlar ile Bizanslılar arasında bir çatışma çıkmasına sebep oldu. Kinnamos’un kaydına göre Porsuk da çatışmaya girerek Friedrich’i geri püskürttü. Bu sırada Haçlılar’ın bazısı öldürüldü, geri kalanlar da Konrad’ın yanına gitti. Niketas da, Friedrich ile buluşup onunla uzlaşan Porsuk’un çabaları sayesinde Bizanslılar ile Almanlar arasında barışın yeniden sağlandığını kaydetmektedirler. Böylece Porsuk askeri olduğu kadar politik başarısı ile de sükûneti sağlamıştı.²¹¹

Manuel artık iyice kızmıştı. Konrad’a elçi gönderip ordusunu, İstanbul yerine Çanakkale Boğazı’ndan geçirmesini söyledi. Konrad buna razı olmadı. Manuel de

²⁰⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 105.

²¹⁰ Ebru Altan, **age**, s.32.

²¹¹ Ebru Altan, **age**, s.33.

fazla ısrar etmedi. Ancak Almanlar pek az sonra Tanrı'nın gazabına uğradılar. Trakya ovasında ani bir sel karargâhı bastı. Pek çok asker öldü ve eşyalar mahvoldu. Bundan sonra başka bir hadise çıkmadı ve ordu 10 Eylül 1147 günü İstanbul önüne geldi. Manuel'in Konrad ile ilişkileri yıllardan beri iyi bir şekilde süregelmişti. İkisinin de müşterek düşmanları olan Sicilya Kralı Roger'ye karşı duydukları nefret onları birbirine yaklaştırmıştı. Aynı zamanda Manuel iki yıla yakın bir süreden beri Konrad'ın baldızı Bertha von Sulzbach ile evliydi.²¹²

Haçlı birliklerinin İstanbul'a gelmesinden sonra İmparator Manuel, dedesi Aleksios gibi bütün haçlı ordularının İstanbul önünde toplanmasından büyük bir kaygı duyduğu için, Fransız Haçlıları gelmeden önce, Almanları Anadolu Yakası'na geçirmek için uğraştı. Kral Konrad, İmparator'un isteğine uymak niyetinde değildi. Arkasından gelmekte olan Fransız Haçlıları'nı beklemek istiyordu. Ancak Fransız haçlı ordusundan önce Almanların arkasından gelmekte olan Lorenliler ve diğer küçük Fransız birlikleri ile Alman Haçlıları arasında çıkan çatışmalar nedeni ile Konrad, İmparator Manuel'in ısrarına bile gerek kalmadan ordusuyla Anadolu tarafına geçmeye karar verdi. Konrad ayrıca İmparator'dan Anadolu'daki yürüyüşün selameti bakımından kendisine rehberler vermesini istedi ve Manuel de onun bu isteğini uygun bularak muhafız kumandanı Stephanos ve bir Bizans birliğini Konrad'ın yanına verdi.²¹³

Bizans vak'a yazarı Nikitas'a göre; Manuel, Almanların önüne kattığı kılavuzlara gereken emri vermişti. Kılavuzlar Almanları sarp ve geçilmez dağlardan, vadilerden geçirmiş, neticede Haçlılar Türklerin kılıcına yem olmuşlardı.²¹⁴

Niketas, bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

".....Yol boyunca yiyecek stoklarını hazır bulunduruyordu. Ancak, bir taraftan da, uygun yerlerde onlara tuzaklar hazırlatmıştı; birçok Batılı bu tuzaklarda hayatını yitirdi. Şehirler kapılarını kapayıp onların pazarlarda alış verişte bulunmalarına müsaade etmiyorlardı. Bizanslılar surlar üzerinden iplerle sepetler sarkıtıyor, talep ettikleri ve Almanların bu sepetle içine koydukları paraları yukarı

²¹² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 105.

²¹³ Muharrem Kesik, **age**, s. 82.

²¹⁴ Necati Kotan, **age**, s. 58.

çekiyor ve ancak bundan sonra, canlarının istediği miktarda, ekmek ve diğer yiyecekleri aynı sepetlerle aşağıya gönderiyorlardı.

Bunları, rivayet edildiği gibi, gerçekten İmparator'un tertipleyip tertiplemediği kesin değildir ama yapılanların kanun dışı ve caniyane olduğu da kesindir. Ancak herhangi bir şeyi satmak isteyen Haçlılar'a verilmek üzere bozuk ayarlı sikkeler basıldığı ve bunun da hiç tartışmasız İmparatorun emriyle yapıldığı muhakkaktır. İmparator bu hususu zaten saklamaya da çalışmadı. Kısacası, bunlara ve onlardan sonra geleceklere, Bizanslılara karşı sefer etmekten ürkmeleri için sürekli bir uyarma olması amacı ile, İmparator'un bunlara yapmadığı ve yaptırmadığı hiçbir kötülük kalmadı.²¹⁵

Manuel, bu yolla Konrad'dan intikam almak istiyordu. Bu niyetini kamufle edebilmek ve sonunda kendisini haklı gösterebilmek için de, Konrad'a birkaç faydalı tavsiyede bulunmayı da ihmal etmedi. O, gönderdiği rehberler vasıtası ile Konrad'a yaptığı tavsiyede, haçlı ordusundan muharip olmaya kısmın geri hemen gönderilmesinin ve yol olarak da sahillerin takip edilmesinin daha uygun olacağını belirtiyordu. Ordusunun gücüne ve kendisine son derece güvenen Konrad, İmparator'un son derece yerinde olan bu tavsiyelerine kulak asmadı.²¹⁶

Etampes'de yapılan toplantıda, sefere çıkacak olan Fransız ordusunun Metz şehrinde toplanmasına karar verilmişti. Haziran ayında, yanında eşi Kraliçe Eleonore d'Aquitaine de olduğu halde St. Denis Manastırı'ndaki törenden sonra Metz şehrine gelen Kral Louis, burada birkaç gün, Fransa'nın değişik bölgelerinden sefere katılacak olan diğer Haçlılar'ın gelişini bekledi. Bu arada, seyahat sırasında ordusunun disiplinini ve diğer ihtiyaçlarını sağlayabilmek için bazı kanunlar çıkardı. Fransız ordusundaki asiller, bu kurallara uyacaklarına dair yemin ettiler.²¹⁷

VII. Louis'nin ordusu III. Konrad'ın ordusundan biraz daha küçük fakat düzenliydi. Metz Piskoposu Etienne ve Toul Piskoposu Henri idaresindeki Lorrainliler, Kral'ın dayısı Amadeus de Savoyen, Flandre Kontu Thierry, Mptnferrad Markisi Guillaume ve Vezelay'da haçı kabul etmiş olan daha birçok asil de kralın yanındaydı. Louis, Aras Piskoposu Alvisus ve St. Bertin'in Başrahibi Leon'u,

²¹⁵ Bilge Umar, *age*, s. 108.

²¹⁶ Salim Koca, *age*, C.II, s.136.

²¹⁷ Ebru Altan, *age*, s. 35.

ordunun Rhen nehrini geçmesi için gerekli hazırlıkları yapmak ve bir filo hazırlamak üzere Metz'den Worms'a gönderdi.²¹⁸

29 Haziran 1147'de ordusu ile beraber Worms'a gelen Kral Louis, hazırlanan bu filoyla Rhein Nehri'ni geçti. Sonra karşı tarafa kamp kurup Lisieux Piskoposu Arnoul de Séez'in idaresinde gelecek olan Normanları ve İngilizleri beklemeye başladı. Burada, Worms şehrinde nehir yolu ile Haçlılar'a erzak getiren yerli halk ile Fransızlar arasında alışveriş yüzünden ilk anlaşmazlık çıktı, ama Arras piskoposunun arabuluculuğu ile olay yatıştı. Ordudaki izdiham ve her şeyin pahalı olması yüzünden kralın akrabaları Maurienne kontu ve Montferrat markisi ile Auvergne kontu askerleri ile birlikte ana ordudan ayrılarak Alplerin ötesine geçip Apulia üzerinden İstanbul'a gitmeye karar verdiler.²¹⁹

Regersbug'da ordugâh kurulduktan sonra, İmparator Manuel'in elçileri Demetrius ve Maurus huzura çağrıldı. Elçiler İmparator'un mektuplarını Louis'ye takdim ettiler. Bu mektuplarda ileri sürülen son iki şart şöyleydi: Kral, İmparator'un ülkesindeki hiçbir şehir ya da kaleyi almayacak, aksine eğer Türklerden İmparator'un ülkesine ait herhangi bir yeri alırsa burayı İmparator'a iade edecek ve bu anlaşma asiller tarafından yeminle teyit edilecek. Haçlılar'ın danışma kurulunda ilk şart hemen kabul edilmişti. Fakat İmparator'un arazisi hakkındaki ikinci madde uzun uzadıya görüşüldü ve sonunda, Bizans'ın erzak ve diğer ihtiyaçlarda problem çıkarmasından korkulduğu için ikinci şartı iki hükümdarın birlikte görüşüp karara bağlamasına hükmedildi. Böylece Fransızlar, Bizans ülkesinin güvenliği hususunda yemin ettiler. Buna karşılık Bizans elçileri, uygun bir alışveriş yeri, uygun bir mübadele ve diğer tüm ihtiyaçlar hususunda Haçlılar'a söz verdiler.²²⁰

Elçilerden biri olan Demetrios, alınan kararları İmparator'a bildirmek üzere derhal İstanbul'a gitti; diğeri, yani Mavros, İstanbul'a gönderilecek olan Fransız elçileri seçilinceye kadar bir süre daha haçlı karargâhında kaldı. Sonunda Aras Piskoposu Alvisus, kralın kâtibi Bartholomé, Bourbon Kontu Archimbaud ve diğer bazı kişilerden oluşan Fransız elçilik heyeti Mavros ile beraber İstanbul'a gönderildi.

²¹⁸ Ebru Altan, *age*, s.35

²¹⁹ Ebru Altan, *age*, s.36.

²²⁰ Muharrem Kesik, *age*, s.86.

Bu elçilik heyeti süratle saraya doğru giderken Fransız haçlı ordusu da Almanların geçtiği yolu takip ederek herhangi bir ciddi olay çıkmadan ağır ağır ilerledi.²²¹

Macar Kralı II. Geyza, Louis'ye elçiler ile birlikte hediyeler gönderdi. Fransa kralı da piskoposlardan ve asillerden bir kaçını yanına alarak Tuna'yı geçip Kral Geyza ile buluştu. Karşılıklı dostluk gösterilerinden sonra iki kral, Fransızların Macaristan topraklarından güvenle geçmesini sağlayan bir barış anlaşması yaptılar. Sonra Louis, Macar kralı tarafından kendisine takdim edilen pek çok kıymetli hediye ile oradan ayrıldı.²²²

Zorlu arazideki yürüyüşlerine başlamadan önce Braniçevo'da Macarlar tarafından Tuna Nehri yolu ile getirilen yiyecek maddelerini de yanlarına aldılar. Braniçevo'da Tuna'yı geçtikten sonra Niş-Sofya-Filibe-Edirne üzerinden İstanbul'a giden ana yolu takip ettiler.²²³

Fransızların, Almanlardan sonra yola çıkmaları başlangıçta onlar için bir avantaj gibi görünmekte idi. Ancak, Bizans topraklarından geçerken, onlardan önce giden Almanların buralarda yaptıkları olumsuzluklar yüzünden kendilerine güvensizlik duyuldu.²²⁴

Haçlılar, İstanbul'a yaklaştıklarında şehrin bütün asilleri, zenginleri ve din adamları Kral'ı karşılamak üzere şehrin dışına çıktılar. Bu görkemli karşılama Kral'ın çok hoşuna gitmişti. İmparator'a elçiler gönderdi ve daha yakın bir dostluk vaat ederek önemli meselelerde işbirliği yapacağını söyledi. Sarayda buluşup konuşmak istediğini bildirdi. İmparator da bu mesajdan memnun kalarak ona güven içerisinde gelmesini söyledi. Kral ve maiyeti 4 Ekim 1147'de şehre girdi. İmparator, Louis'ye gayet samimi davrandı. Ancak bu samimi davranışın göstermelik olduğuna şüphe yoktur. Louis, Bizans kumandanları ile de görüşmeler yaptı. Ama haçlı ordusu şehir dışında konakladı ve içeri alınmadı.²²⁵

Bizanslılar, şehirlerini ve kalelerini Fransız Haçlılar'a kapattılar ve yiyecek maddelerini halatlarla surlardan aşağı sarkıtılan sepetlere koyarak sattılar. Niketas'a göre, Bizanslılar Haçlılar'a yiyecek vermişler, ama alışverişte pek de dürüstçe

²²¹ Ebru Altan, **age**, s.37.

²²² Ebru Altan, **age**, s.37.

²²³ Ebru Altan, **age**, s.38.

²²⁴ Muharrem Kesik, **age**, s.86.

²²⁵ Muharrem Kesik, **age**, s.86-87.

davranmamışlardır. Ona göre halkın bir kısmı sepetlerin içindeki parayı aldıktan sonra vaat ettiği yiyecek maddesini vermiyor, kimisi eksik ölçü kullanıyor, kimisi de una kireç bile katıyordu. Bu durumda kendileri için yeterli miktarda yiyecek temin edemeyen Haçlılar, küçük çapta da olsa yağmacılık ve çapulculuğa başladılar. Ama asıl kızdıkları yerli halk değil, geçtikleri yol boyunca her tarafı yangın yerine çeviren Almanların etrafta bir lokma yiyecek bile bırakmamış olmalarıydı.²²⁶

Balkanlardaki yürüyüşü sırasında Kral'a refakat eden ve İmparator'un bir akrabası olan Sofya Valisi Mikhail Branas, yol boyunca yerli halk ile barışı sağlayıp Haçlılar'a pazar yeri bulmak için uğraştı. Kral Louis'ye erzak temininde yardımcı oldu. Kral, böylece elde ettiği yiyecek maddelerini ordusu ile paylaşarak etrafı yağmalamalarına engel olmaya ve barışı devam ettirmeye çalıştı. Bu büyük ordunun çektiği yiyecek sıkıntısından şikayetçi olan bazı küçük gruplar ana ordudan ayrılarak Almanların arkasından Fransızlardan önce İstanbul'a gittiler. Fakat, Almanların bunlara kötü davranmaları yüzünden iki taraf birbirine girdi.²²⁷

Bu arada Kral Louis, İmparator'dan sürekli yeni haberler alıyor, İmparatoriçe de ara sıra Kraliçe'ye mektup yazıyordu, ama Kral, İstanbul'a gönderdiği elçilerden hâlâ bir haber alamamıştı ve orada neler olduğu hakkında kesin bilgi edinemediği için bu durumdan şikâyet ediyordu. Edirne'ye geldiğinde Bizanslılar tarafından ısrarla Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçmesi hususunda ikna edilmeye çalışıldı. Orada yolun daha kestirme ve rahat olduğu ileri sürüldü.²²⁸

Fakat Louis de Alman Kralı Konrad gibi bu teklifi kabul etmedi. Sonunda o da Silivri üzerinden İstanbul'a doğru ilerledi ve İstanbul'a bir günlük uzaklıktayken İmparator'un yanından geri dönen elçileriyle karşılaştı. Elçiler, Alman kralının, Fransa kralını beklemeden karşıya geçtiğini, Fransızların önünden giden Lorrainliler'in de zorla karşı sahile geçirildiklerini, ana haçlı ordusundan önce eylül ayında İstanbul'a varan az sayıdaki Fransız haçlının Bizans askerlerinin saldırısına uğradığını bildirdiler.²²⁹

Ayrıca İmparator'un Sultan Mesud ile bir anlaşma yapmış olduğunu da söylediler. Bu haberler üzerine, içlerinde Langres Piskoposu Godefroi'nin de yer

²²⁶ Ebru Altan, **age**, s.38.

²²⁷ Ebru Altan, **age**, s. 39.

²²⁸ Ebru Altan, **age**, s.39.

²²⁹ Ebru Altan, **age**, s.40

aldığı Bizans aleyhtarı bir grup, Kral'a Bizans ülkesindeki kaleleri, zengin şehirleri zaptedip İmparator'un düşmanı olan Sicilya Kralı Roger ile işbirliği yaparak İstanbul'a saldırmayı tavsiye ettiler. Fakat bu kişilerin sözleri etkili olmadı. Kral Louis de her ne kadar Bizans imparatoruna pek güven duymuyorsa da Anadolu'yu geçebilmek için Manuel'in yardımına ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu yüzden de öfkesini bastırarak yoluna devam etti ve 4 Ekim 1147'de İstanbul önüne vardı.²³⁰

Batı dünyası, Doğu'ya düzenlenecek olan yeni haçlı seferi hazırlıkları ile meşgulken Bizans İmparatoru Manuel Komnenos bütün gücü ile Anadolu işleri ile meşguldü. Çünkü, imparatorluğun Anadolu'daki sınırları uzun yıllardan beri – Aleksios'un devrinden beri- sürekli Türk akınlarına maruz kalmakta ve sınır bölgesindeki topraklar yavaş yavaş da olsa kaybedilmekteydi. Türk akınları kuzeydoğuda Bithyria eyaletine, İznik-Eskişehir arasındaki Malagina bölgesine, güneyde ise özellikle Menderes Ovası'na Ege kıyılarına kadar uzanmaktaydı. Bu yüzden de Manuel, tahta çıkınca ilk iş olarak Türklerin bu akınlarına mani olmak ve sınır bölgelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla burada yeni kaleler ve yeni müstahkem mevkiiler inşa ettirmişti.²³¹

Manuel, devletin doğu sınırlarını savunmak üzere harekete geçerek Bithyria bölgesine birlikler sevk ettiyse de Türk akınlarının önünü kesmeye muvaffak olamamıştı. Nitekim, 1146 yılında Sultan Mesud, imparatorluğun Suriye ve Kilikya ile bağlantısını sağlayan ve Isauria eyaletinde bulunan sınır kalesi Prakona'yı ele geçirmişti. Ayrıca İmparator yeniden Türklere karşı Bithynria bölgesinde mücadeleye giriştiği sırada büyük bir Selçuklu birliği Orta Anadolu'nun batısındaki Thrakesion Thema'sına yani Menderes Ovası'na denize kadar uzanan büyük ve tahripkâr bir akın düzenlemişti. Böylece 1146 yılında Küçük Menderes ve Sakarya Vadilerine, İznik yakınlarına kadar bir türlü arkası kesilmeyen Türk akınları Bizans için günden güne daha da tehlikeli olmaya başlayınca İmparator Manuel, Sultan Mesud'un gücünü kırmak için doğrudan doğruya Konya üzerine yürümeye karar vermişti.²³²

²³⁰ Ebru Altan, *age*, s. 40.

²³¹ Ebru Altan, *age*, s. 41-42.

²³² Ebru Altan, *age*, s.41-42.

Sultan Mesud ayrıca, Manuel'in müttefiki Yağıbasan'a ait olan Ankara, Çankırı ve bu eyaletin Bizans sınırındaki bölgelerini de ele geçirmiştir.²³³

İmparator, Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'a bir de mektup gönderdi. O bu mektubunda Sultana: *"Bilmenizi isterim ki, sen üzerine saldırmamız için bizi tahrik eden şeyler yaptın. Bizzat kendin bizden Prakana'yı gasbettin. Burası sana ait değildi ve son zamanlarda Romalıların topraklarına saldırdın. Ayrıca Roma'nın müttefiki olan Yağıbasan ve oradaki birçok kabile reisi ile savaşmaktan çekinmedin. Sen ki, zeki bir adamsın. Romalıların bunu asla göz ardı etmeyeceklerini anlamalısın. Tanrı'nın bize yardımı ile sen bunun cezasını kat kat ödeyeceksin. Ya mantıksız davranışlardan uzak dur. Ya da derhal Romalıları karşı koymaya hazırlan"* diyordu.²³⁴

Sultan Mesud ise, Manuel'e yolladığı haberle *"Mektubunuzu aldık, azametli imparator. Ve emrettiğiniz gibi hazırlandık. O halde ordunuza ilerlemesini emredin. Uzun görüşmeler ile bizi bekletmeyin. Gerisi, yani durumun nasıl gelişeceği Tanrı'nın inayetine kalmıştır. Ordugâh kurduğumuz Akşehir karşılaşma yerimiz olsun"* cevabını verdi. Kinnamos'a göre, Sultan ordugâhını ilk olarak Akşehir'de kurmuştu. Manuel'i burada bekliyordu. Ancak Sultan Mesud, ordusundan bir kısım askerlerini ayırıp Bizans ordusu üzerine gönderdi. Bu kuvvetlerin başında Süleyman adlı bir bey vardı. Türkler, Afyon şehri yakınında Kalograia Tepesi denilen bir yerde bulunan İmparator'un ordusuna hücum ettiler, ancak yenilgiye uğradılar. Pek çok kişi öldü.²³⁵

Sultan, askerinin mağlubiyetini öğrenir öğrenmez Akşehir'de bir miktar asker bıraktıktan sonra geri çekildi. Diğer yandan kazanılan galibiyet ile morali iyiden iyiye yükselen Manuel, Sultan'ın ordusunu alıp geri çekilmesi üzerine ona bir mektup daha gönderdi ve *"Sen asil Efendi! Şunu iyi anlamalısın ki, her ne kadar korkaklık utanç verici ise de, boşuna kabadayılık taslamak daha da utandırıcıdır. Boşuna böbürlenilen savaşta alaşağı ediliverir. Sanki önceki kibirlenmeni tamamen unutmuş gibi ve kısa süre önce imparatorluğumuza yazdıklarını hesaba katmadan kaçiverdin. Nereye gittin, bilmiyorum? Bak sana bir hatırlatma yapıyorum. Eğer*

²³³ Claude Chan, **age**, s.30.

²³⁴ Muharrem Kesik, **age**, s. 63.

²³⁵ Muharrem Kesik, **age**, s.64.

önceden bize yazdığın şekilde Akşehir'e gelişimizi beklemezsen asil ve âlicenâp kişiliğin, aşağılık korkaklığını çabucak silemez” diyerek Sultan'ın moralini bozmaya çalıştı.²³⁶

Sultan bu sözlere aldırmadı ve bu mektuptan sonra, Türkler tarafından Andrakhman denilen bir yere gelip burada ordugahını kurdu. İmparator, Akşehir'e varınca burasını hücumla zaptetti ve şehrin tamamını yaktı. Burada uzun zamandan beri hapiste kalmış olan bazı Bizanslıları da serbest bıraktı. Türklere ait mallara el koydu. Sonra Mesud'un ordugah kurduğu yeri tespit edince, ordusuyla birlikte hareket etti ve Adrianupolis şehrinden geçerek Gaita'da ordugahını kurdu. Ertesi gün birliklerini toplayıp ilerledi. Zaten iki ordu da birbirine çok yakındı. İmparator az sonra Türk ordusu ile karşı karşıya geldi. Ve her iki taraf arasında savaş başladı. Selçuklular, kalabalık Bizans ordusuna karşı bir şey yapamayacaklarını anladıklarından geri çekilmeye başladılar. Onları takip eden Bizans ordusu, Türklere bazıları öldürdüler ve bir kısmını da esir aldılar.²³⁷

Manuel, bundan sonra Konya üzerine yürüdü (1146). Çünkü Sultan, başkent Konya'ya kadar geri çekilmişti. Sultan Mesud, Konya'da gerekli tedbirleri aldıktan ve şehri savunmaya hazır hale getirdikten sonra kapalı bir yerde kuşatılmış bir şekilde kalmanın şehir ve kendisi için tehlikeli olacağını düşünerek, ordusunun bir kısmını şehrin arkasındaki yamaca yerleştirdi ve kendisi de yanındaki diğer askerleri ile birlikte Konya ile Kaballa Kalesi arasında coğrafi konumuna güvendiği bir dağa, yani şehrin sağ tarafında mevzilendi.²³⁸

İmparator Manuel, Kaballa'ya gelince, hemen saldırıya geçmeyip kısa bir süre bekledi. Çünkü o, Sultan'ın nerede olduğunu bilmiyordu. Mesud'un şehrin sağındaki birliklerin başında olduğunu fark edince buraya doğru hücumla hazırlandı. Ancak İmparator'un subayları bu hareketten dolayı huzursuz oldular. Zira onlar Türklerin sayılarının bu kadar az olamayacağını ve çok sayıdaki Bizans askerine karşı Sultan'ın dışarı çıkıp savunma yaparak kendini tehlikeye atmayacağını, görünen askerlerin sadece Sultan'ın öncü birliklerinden ibaret olduğu inancında

²³⁶ Muharrem Kesik, *age*, s.64.

²³⁷ Muharrem Kesik, *age*, s.65.

²³⁸ Muharrem Kesik, *age*, s.65.

idiler. Onlar bu işte bir hile sezinliyorlardı. Kuşkusuz bu durum askerleri korkuya da sevk ediyordu.²³⁹

Manuel, adamlarının tereddütlerini görünce biraz alaylı bir şekilde gülerek onlara: *“Romalılar! Barbarın hilesi sizin dirayetinizi korkuya dönüştürmesin. Önümüzde görünür bir ordu sancağı olmadığı için, onların başka bir yerde başka bir orduları olacağını sanmayın. Bence Türklerin başka askeri birlikleri yok. Sancakları orada çalılıklar içinde gizlenmiş; böylece bizi sanki çok kişi varmış gibi korkutmak istiyorlar. Barbarların sayısına şaşmayın. Aksine zaafını küçümseyin. Tabiatıyla hakikat, hayal ile uyumlu değildir. Nitekim ben hemen onlarla karşılaşmak üzere öncü birlikleri ile yola çıkıyorum ve siz de ordunun geri kalan kısmı ile disiplin içinde, düşmanın pususuna düşmeyiniz diye, beni arkadan takip etmelisiniz”* demek suretiyle korkularını gidermeye ve manevyatlarını yükseltmeye çalışıyordu.²⁴⁰

Söylediklerinden kendisi de emin olmamakla birlikte, öyleymiş gibi gözükiyordu. Aslında korkaklıkla suçladığı Sultan Mesud, karşılına çıkmıştı. Ancak bu defa kendi askerleri korkuyordu. Bizans ordusu sonunda saldırıya geçti. Bu ilk saldırı ile Türk kuvvetleri bozulup dağılmaya başladı. Kesin olarak bilemiyoruz ama belki de onlar bunu bilinçli olarak, yani savaş taktiği gereğince yaptılar. Bizanslılar kaçanları takip ettiler. Bu da ordunun bölünmesine ve zaman kaybetmelerine neden oldu. Bizans ordusunun arkada kalan ikinci bölümü ilerledi. Ama bunlar birdenbire Türk askerlerinin pususuna düştüler ve püskürtüldüler. Burada İmparator, şehirden uzaklara doğru kaçan Türk birliklerini takiple uğraştığından Konya içindeki garnizon da dışarı çıkıp savaşa katılınca Bizanslılar neye uğradıklarını şaşırıldılar.²⁴¹

İmparator, ordusunun düştüğü durumu öğrenince bazı subaylarını en kısa yoldan buraya gönderdi. Bu birliklerin başına çok enerjik bir adam olan Pyrrhogeorgios'u tayin etmişti. Bu yardımcı kuvvetler oraya ulaştıklarında Bizans ordusu panik içinde sağa sola dağılmakta idi. Sonuçta yardıma gelen birlikler de durumu düzeltmeye yetmedi. İmparator da oraya ulaştığı zaman hezimetin çok yakın

²³⁹ Muharrem Kesik, *age*, s.65.

²⁴⁰ Muharrem Kesik, *age*, s.65.

²⁴¹ Muharrem Kesik, *age*, s.65.

olduğunu görerek bir hile ile mağlup olmak üzere olan ordusunu kurtarmaya çalıştı. Ordusu içinden Bempitziotes adlı bir askerini yanına çağırıp ona başındaki miğferi çıkartıp bunu eliyle havada her yöne doğru sallamasını emretti. O, böyle yaparak kendi ordusuna Sultan'ın esir edildiğini ilan edip, dağılıp, mağlup olmalarını engellemeye ve karşı tarafın da maneviyatını bozmaya çalışıyordu. Nitekim, yaptığı hile işe yaradı ve Bizanslı askerler birdenbire cesarete gelerek, kendilerini kuvvetle taziyik eden Türkleri geri püskürttüler.²⁴²

Hava kararınca iki taraf savaşa ara verdi. Bizaslılar, ertesi gün şafak söker sökmez oradan hareketle Konya önünde tekrar karargah kurdular. Ve askerler şehrin etrafını kuşattılar. Ancak, kısa bir süre sonra Manuel, şehrin girilmez olduğunu anladı. Ayrıca Sultan Mesud'a yardımcı kuvvetler geldiği haberlerini ve dönüş yolunun Türkler tarafından kesilmekte olduğunu duyduğundan kuşatmadan vazgeçti ve oradan ayrılmaya karar verdi. Ancak öncelikle adamlarına şehir civarında bulunan her şeyi yağma ve tahrip ettirdi. Bu talan sırasında Türk mezarlığında bulunan ölümlere ait cesetler dışarı çıkarılmak suretiyle insanlık dışı hareketler de sergilendi.²⁴³

Anonim Selçuknâme'ye göre, İmparator bir cuma günü Konya'da katliam yaparak 7 bin Müslüman'ın şehit olmasına neden oldu. Niketas, İmparator'un, askerlerine mezarlara dokunmalarını yasakladığını, Kinnamos ise, Manuel'in şehrin yakınında bulunan her şeyi tahrip ve yok ettiğini, Bizans ordusunun Türk mezarlarını tahrip ederek mümkün olduğunca çok cesedi mezarından dışarı çıkardığını ancak İmparator'un, Sultan'ın annesine ait mezardaki cesedin hakarete uğramasını istemediğini ve onun mezarının toprağının rahatsız edilmemesini emrettiğini kaydederler.²⁴⁴

Bizans ordusu artık bitkin bir haldeydi. Sonunda zamanın aleyhinde işlediğini gören İmparator ric'ate karar verdi ve ordusu yolda Türkmenler tarafından da hırpalandı.²⁴⁵

Bu sırada Manuel Avrupa'da II. Haçlı Seferi'nin başladığını haber aldı. Yeni bir haçlı seferinin Bizans için yaratacağı tehlikeleri ve bu sırada Sicilya Kralı II.

²⁴² Muharrem Kesik, **age**, s.65.

²⁴³ Muharrem Kesik, "Sultan Melikşah ve Sultan I. Mesud Dönemleri", **Türkler**, C.VI., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.558.

²⁴⁴ Muharrem Kesik, **agm**, C.VI., s.558.

²⁴⁵ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, s. 294.

Roger'nin yoğunluk kazanan düşmanca tavırlarını da göz önüne alarak Sultan Mesud ile anlaşma yapmanın Bizans açısından çok daha yararlı olacağını düşündü. Ancak bu anlaşma, daha sonra Haçlılar tarafından Manuel'in Hristiyanlığa ihanet etmesi şeklinde değerlendirilecekti. II. Haçlı Seferi'nin başlaması Bizans'ın Batı politikasını da alt üst etti. Sicilya'da Apulia'yı hâkimiyeti altında birleştiren ve 1130'da Palermo'da krallık tacını giyen II. Roger'in Güney İtalya'daki kudretinin gittikçe artması, müşterek tehlike karşısında Bizans ve Alman hükümdarlarını birbirine yaklaştırmıştı. Daha sonra İmparator İonnes Komnenos zamanında Norman kralına karşı, Alman İmparatoru III. Lothar ile yapılan bir anlaşmayla başlayan bu ittifak sonra Kral III. Konrad ile de devam etmişti.²⁴⁶

Manuel de tahta çıkınca babasının bu politikasını izlemiş ve Roger'ye karşı Konrad ile olan ittifakını sağlamlaştırmak için, yine babası tarafından önceden tasarlandığı gibi, Konrad'ın baldızı ile evlenmişti. Konrad, İmparator'un dostlarına dost, düşmanlarına düşman olacağına, ayrıca imparatorluğun tehlikede olması durumunda gerekirse bütün kuvvetleri ile bizzat yardıma geleceğine dair söz vermişti. Manuel de bu sayede Norman tehdidine karşı ülkesini korumayı ümit etmişti. Fakat II. Haçlı Seferi'nin başlaması ve Konrad'ın da bu sefere katılması, İmparator'un bütün planlarını bozdu ve Bizans'ı İtalya Normanlarına karşı Alman desteğinden mahrum bıraktı; aynı zamanda Manuel ile bacanağı Konrad arasındaki iyi ilişkilerin hiç değilse başlangıçta bozulmasına sebep oldu. Şimdi Bizans İmparatorluğu, hem Haçlılar hem de Normanlar karşısında iki ayrı tehlike ile karşı karşıya kalmıştı.²⁴⁷

II. haçlı hareketi başladığında Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında I. Mesud bulunmaktaydı.

Sultan I. Kılıçarslan'ın dört oğlundan biri olan Mesud'dan ilk defa, babasının Musul'a hâkimiyet meselesinden dolayı Büyük Selçuklu Emiri Çavlı Sakavu ile yaptığı mücadele sebebi ile bahsedilir. Bilindiği üzere Sultan Kılıçarslan, Musul'dan gelen bir davet üzerine bu şehre doğru harekete geçmiş ve onun gelişini haber alan Çavlı'nın Rahbe'ye çekilmesi sonucu savaş yapmaksızın 22 Mart 1107 günü Musul'a girmişti. O, daha sonra Rahbe'de bulunan Çavlı'nın üzerine giderken

²⁴⁶ Ebru Altan, **age**, s.44.

²⁴⁷ Ebru Altan, **age**, s.45.

Musul'da bir miktar asker bırakmış ve Sıbt'ın kaydettiğine göre de kendi yerine oğlu Mesud'u vekil, kumandanlarından Emir Bozmuş'u da ona atabey olarak tayin etmişti. Mesud, bu sırada henüz 11 yaşında idi.²⁴⁸

Sultan I. Kılıç Aslan'ın 1107'de ölümünden sonra oğulları Şahinşah ve Mesud arasında başlayan taht kavgaları sonunda Mesud, kayınpederi Danişmentli Emir Gazi'nin desteği ile Selçuklu tahtına çıkmıştı. Selçuklular arasındaki taht kavgalarından Anadolu hâkimiyeti hususunda çok faydalanan Danişmentli beyi ise Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan Selçuklu topraklarını hâkimiyeti altına almış, böylece Danişmentliler Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelmişlerdi. Sultan Mesud, kayınpederi Emir Gazi'nin 1134'te ölümünden sonra büyük bir baskıdan kurtulmuştu; Emir Gazi'nin oğlu ve halefi kendisinin de kayınbiraderi olan Melik Muhammed'in ise baskısı altında kalmak istememiş, hatta İmparator İonnes'in 1135'de ona karşı yaptığı sefer sırasında, miras yüzünden aralarında çıkan anlaşmazlık sebebi ile İmparator'un tarafını bile tutmuştu. Ancak daha sonra Sultan Mesud, Melik Muhammed'in Bizans'a karşı bir müttefiki olmuştu.²⁴⁹

Danişmentli Melik Muhammed'in 1143 yılında ölümünden sonra oğulları ve kardeşleri arasında çıkan taht mücadeleleri yüzünden devlet üçe bölünmüştü. Melik Muhammed'in veliaht tayin etmiş olduğu oğlu Zünnûn Kayseri'ye, kardeşleri Yağıbasan Sivas'a, Aynüddeve ise Malatya'ya hakim olmuşlardı. Bu durum ise, Sultan Mesud'un devletini genişletmesine ve Anadolu Türkleri üzerinde yüksek hâkimiyetini yeniden sağlamasına imkan vermişti. Nitekim, Danişmentliler arasındaki taht kavgalarına karışarak Melik Muhammed'in meşrû varisi Zünnûn'u destekleyen Mesud, derhal Yağıbasan üzerine yürüyerek Sivas'ı işgal etmiş ve oğlu Şahinşah'ı Ankara, Çankırı, Kastamonu valiliğine tayin etmişti.²⁵⁰

Sultan Mesud daha sonra Malatya'yı arka arkaya üç kez kuşatmıştır. İlk kuşatma 1143 yılında olmuştur. Sultan Mesud, Yağıbasan üzerine yürüyüp onun hâkimiyeti altındaki Sivas'ı tahrip edip geri döndükten sonra Aynüddeve'yi, iktamı artıracığı vaadi ile itaate davet etti. Aynüddeve ise aynı zamanda Mesud'un yeğeni olan karısını sultanın huzuruna göndererek onu bu düşüncesinden vazgeçirmeye

²⁴⁸ Muharrem Kesik, **age**, s.47.

²⁴⁹ Ebru Altan, **age**, s.47.

²⁵⁰ Ebru Altan, **age**, s.47-48.

çalıştı. Ancak bunu kabul etmeyen Sultan Mesud, Malatya'yı 17 Haziran 1143 günü kuşattı. Fakat üç ay süren muhasara sırasında ciddi bir hücum olmadı. Bu süre zarfında Aynüddeve şehir halkını ve özellikle ileri gelenleri, askerlerine vermek üzere topladığı vergilerle sıkıştırıyordu.²⁵¹

Sultan Mesud'un bu bekleyişi ise halk tarafından sihre yoruldu. İmparator İonnes'in Kilikya'da ölümü üzerine ordunun idaresini devralan küçük oğlu Manuel'in süratle İstanbul'a dönerken Selçuklu sınırlarına tecavüz etmesi üzerine Sultan Mesud, 14 Eylül 1143 tarihinde Malatya kuşatmasını kaldırdı ve şehir önünden uzaklaştı.²⁵²

Malatya'nın ikinci defa kuşatılması ise 1144 tarihinde oldu. Sultanın üç ay süren bu kuşatması sırasında da herhangi bir savaş yapılmadı. Malatya'yı ele geçirmeye muvaffak olamayan Sultan, askerlerine işe yarayan her şeyi almalarını emretti. Bunun üzerine askerler Malatya civarındaki halkı esir alıp beraberlerinde getirdiler. Sultan 15 Ağustos 1144 tarihinde muhasaraya son verip geri döndü. Çünkü Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un büyük bir ordu ile Selçuklu topraklarına doğru harekete geçtiğini haber almıştı. 1152 yılında yapılan son Malatya kuşatması sonrasında ise, Malatya Sultan Mesud'un tâbiyeti altına girmiştir.²⁵³

Sultan Mesud, doğuda bu faaliyetleri gösterirken, Türkmen kütelleri de batıdaki Bizans topraklarında ilerlemekteydi. Özellikle, Menderes Havzası ile İznik-Eskişehir arasındaki yerler, âdeta kalabalık Türkmen kütellerinin akın ve ganimet sahası haline gelmişti. Batı Anadolu'daki Bizans hâkimiyetini sağlayan kale ve istihkâmların ilk Selçuklu fethi sırasında çökmüş olması, Türkmenlerin ilerlemelerini büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Öte yandan Bizans İmparatoru Manuel, Türkmenleri girdikleri yerlerden atmak, kaleleri ve istihkamları onarıp, içine yeni birlikler yerleştirmek düşüncesi ile 1145 yılında sefere çıktı.²⁵⁴

Manuel'in amacı bundan ibaret değildi. Antakya'ya kadar ilerleyerek, haçlı hükümdarlarını itaat altına almak ve bu arada kendisine bağlı olarak Ermeni Baronluğu'nu yeniden kurmaktı. Bu düşünce ile, daha önce babasının tutsak ederek İstanbul'a getirmiş olduğu Ermeni Baronu Leon'un oğlu Thoros'u da yanına almış

²⁵¹ Muharrem Kesik, **age**, s.47.

²⁵² Muharrem Kesik, **age**, s.47.

²⁵³ Muharrem Kesik, **age**, s.47.

²⁵⁴ Salim Koca, **age**, C.II, s.125.

bulunuyordu. Fakat Manuel, daha Akdeniz Bölgesi'ne gelmeden yolda hastalandı ve İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldı. Seferini tamamlamak için de, ordusunun başında Türk kökenli Prosuk ile bazı Grek komutanlarını ileri gönderdi. Bu komutanlar Antakya önlerine kadar ilerledilerse de, pek önemli bir başarı elde edemedi geri döndüler. Öte yandan, Manuel'in her hareketini adım adım takip eden sultan Mesud, Bizans ordusunun Akdeniz Bölgesi'nden ayrılmasından sonra birden sahillere indi. Bizans'ın Antakya'ya giden kara yolunu kesmek için İçel Kalesi'ni ele geçirdi.²⁵⁵

Sultan Mesud'un gittikçe güçlenerek, Anadolu siyasetinde hakim ve belirleyici bir hükümdar olarak rol oynamaya başlaması Bizans İmparatoru Manuel'i son derece telaşlandırdı. Bunun için İmparator, hemen Anadolu yakasına geçip, Ulubat yöresinde karargâh kurarak, Mesud'a karşı hazırlanmaya başladı. Amacı, doğrudan doğruya Konya üzerine yürüyerek, Selçuklu Devleti'ni yıkmak ve Türkleri kendi başkentlerinde imha etmektir. Bu düşünce ile hazırlığını kısa sürede tamamlayan İmparator, ordusunu Ulubat'tan Konya istikametine doğru harekete geçirdi.²⁵⁶

İmparator'un hareketine karşı başka bir hareket de, Türk akıncı kuvvetlerinden görüldü. Tam bu sırada bir akıncı kuvveti, Orta Anadolu'nun batı kısmını vurdu. Başka bir akıncı kuvveti de Küçük Menderes Havzası boyunca sahillere doğru ilerleyerek, Bizans topraklarını tahrip edip, çok sayıda ganimetle geri döndü. Türk akıncı kuvvetlerinin bu cüreti karşısında son derece öfkelenen İmparator, süratle Konya üzerine yürürken, Sultan Mesud'a da, suçlayıcı ve tehdit dolu sözlerle meydan okuyan bir mektup yazdı.²⁵⁷

O bu mektubunda Sultana: *"Bilmenizi isterim ki, sen üzerine saldırmamız için bizi tahrik eden şeyler yaptın. Bizzat kendin bizden Prakana'yı gasbettin. Burası sana ait değildi ve son zamanlarda Romalıların topraklarına saldırdın. Ayrıca Roma'nın müttefiki olan Yağıbasan ve oradaki birçok kabile reisi ile savaşmaktan çekinmedin. Sen ki, zeki bir adamsın. Romalıların bunu asla göz ardı etmeyeceklerini anlamalısın. Tanrının bize yardımı ile sen bunun cezasını kat kat ödeyeceksin. Ya*

²⁵⁵ Salim Koca, *age*, C.II, 125-126.

²⁵⁶ Salim Koca, *age*, C.II, s.126.

²⁵⁷ Salim Koca, *age*, C.II, s.126.

mantıksız davranışlardan uzak dur. Ya da derhal Romalılara karşı koymaya hazırlan” diyordu.²⁵⁸

Sultan Mesud ise, Manuel’e yolladığı haberle *“Mektubunuzu aldık, azametli imparator. Ve emrettiğiniz gibi hazırlandık. O halde ordunuza ilerlemesini emredin. Uzun görüşmeler ile bizi bekletmeyin. Gerisi, yani durumun nasıl gelişeceği Tanrının inayetine kalmıştır. Ordugâh kurduğumuz Akşehir karşılaşma yerimiz olsun”* cevabını verdi.²⁵⁹

İmparator Manuel, Sultan Mesud’dan aldığı cevaptan sonra ordusu ile Akşehir üzerine yürümeye başladı. Bölgedeki Türk akıncı kuvvetleri ise, Bizans ordusunun önünden süratle geri çekiliyorlardı. İmparator, önünden çekilen Türk akıncı kuvvetlerini, âdeta zafer üzerine zafer kazanmış bir komutan edası ile takip ediyordu. Öte yandan, karargâhını Akşehir’de kurmuş olan Sultan Mesud, Bizans ordusunun durumunu öğrenmek için ileriye bir öncü birlik gönderdi. Bu öncü birlik, Bizans ordusu ile Afyon yakınlarında bir yerde karşılaştı. Fakat, başarılı olamayarak, süratle geri çekildi. İmparator, elde ettiği bu başarıdan aldığı cesaret ile Sultan Mesud’a hakaret eden ve küçümseyen ifadelerle dolu yeni bir mektup daha yazdı. Sultan Mesud ise, İmparatorun mektubunu ciddiye alıp, cevap bile vermedi. Afyon yakınlarındaki karşılaşmada, Bizans ordusunun çok kalabalık ve çok kuvvetli olduğunu öğrenen Sultan Mesud, daha büyük bir hazırlık yapmak üzere Aksaray’a gitti. Akşehir’deki Selçuklu ordusunun idaresini de komutanlarına bıraktı.²⁶⁰

Selçuklu ordusu, İmparatoru Akşehir önlerinde karşıladı. Burada Bizans ordusu ile Selçuklu ordusu arasında çok şiddetli bir savaş oldu. Bu arada, ordusunu cesaretlendirmek için savaş meydanının ortasına dalan İmparator, bir Türk oku ile topuğundan yaralandı. İmparatorun, yaralanarak saf dışı kalması, Bizans ordu komutanlarının maneviyatını birden çöktürdü. Komutanların hemen hemen hepsi, İmparator’a çok geç olmadan geri çekilmesi tavsiyesinde bulundular. Kendisine çok güvenen ve zaferinden emin gözükten İmparator, bu tavsiyelerin hiçbirine kulak asmadı. Öte yandan, Selçuklu ordusunun durumu da pek parlak değildi. Bizans ordusunun sayı üstünlüğü, Selçuklu komutanlarının gözünü yıldırılmıştı. Bu yüzden

²⁵⁸ Muharrem Kesik, *age*, s.63.

²⁵⁹ Muharrem Kesik, *age*, s.64.

²⁶⁰ Salim Koca, *age*, C.II, s.127.

onlar, İmparator'u, kendileri için daha uygun bir yerde tekrar karşılamak üzere Selçuklu ordusunu geri çekmek zorunda kaldılar. Böylece İmparator, ordusu ile Akşehir'e girdi. Akşehir'deki Rum esirlerin hepsini kurtardı. Bundan sonra İmparator şehri yakıtılarak, buradaki Türk hâkimiyetinin izlerini tamamen sildi.²⁶¹

Selçuklu komutanları, İmparator'un ordusunu Akşehir- Konya arasında bir yerde tekrar karşıladılar. Çok zaiyat vermelerine rağmen, burada da Bizans ordusunu durduramadılar. Tekrar geri çekilmek zorunda kaldılar. Artık önünde bir engel kalmamış olan Bizans ordusu, hızla Konya üzerine yürümeye başladı. Arka arkaya üç defa Selçuklu engelini aşmış olması, İmparator'un kendisine olan güvenini son derece artırmıştı. Artık o, hayalini süsleyen büyük zaferinden emin bulunuyordu. Bundan sonra Selçuklulardan ciddi bir direniş beklemiyordu.²⁶²

İmparator'un Konya üzerine hareket ettiğini öğrenen Sultan Mesud da Konya civarında bir meydan savaşına hazırlandı.²⁶³

Bizans ordusunun üstün oluşu Mesud'u korkutmadı. Sultan, ordusunu iki kola ayırdı. Birini şehrin arka kısmına, diğerini sağında bulunan dağın yamacına yerleştirdi. Ayrıca şehrin içine de muhafız kuvvetleri koydu. Bizanslılar, Konya civarında büyük bir tahribat yaptılar. Hatta mezarları bile açarak vahşetin en çirkinini sergilediler. Böylece birkaç ay kalan Bizanslılara Selçuklular, çeşitli pusu ve baskınlar yaparak onları aciz bırakmaya çalıştılar.²⁶⁴

Nihayet Sultan Mesud, Anonim Selçukname'nin bildirdiğine göre saldırıya geçerek Rumlardan 20 bin kişi öldürdü. Manuel bu durum karşısında ümidini kaybederek Konya'yı düşüremeyeceğini anladı. Ayrıca, Süryani Mihael'in tarihinden öğrenildiğine göre, Türk emirleri Horasan, Bağdat ve diğer ülkelerden Mesud'un yardımına geliyorlardı. Bu sırada duyulan daha müthiş bir haber ise Avrupa'da bizzat krallar ve imparatorlar idaresinde bir haçlı ordusunun yola çıkmasıydı. Bunun üzerine Manuel, bir an önce İstanbul'a dönmek mecburiyetinde kaldı.²⁶⁵

Bizans ordusu geri çekilirken onları takip eden Türkmenler tarafından bu orduya ağır darbeler indirildi. Konya'nın biraz ilerisinde yapılan şiddetli bir saldırı

²⁶¹ Salim Koca, *age*, C.II s.128.

²⁶² Salim Koca, *age*, C.II 128.

²⁶³ Hasan Karaköse, *age*, s. 254.

²⁶⁴ Salim Koca, *age*, C.II, 145.

²⁶⁵ Salim Koca, *age*, C.II s.145.

ile Rumların bütün piyade kıtaları imha edildi. Böylece Manuel'in giriştiği bu sefer de babasıninki gibi boşa gitti. İmparator, Mesud'dan o kadar korktu ki, Sultan'ın ölümüne kadar bir daha sefere çıkma cesareti gösteremedi.²⁶⁶

Bu olayların hemen akabinde, II. Haçlı Seferi'nin başladığını duyan Manuel ve Sultan Mesud – hiç değilse haçlı ordularının Anadolu'dan geçisi sırasında bölgede huzuru sağlamak için bir barış yapmayı tercih etmişlerdi. Manuel gibi Mesud da bu haber üzerine hiç şüphesiz huzursuzluk duymuş ve ülkesinin, babasının zamanında olduğu gibi, yeniden Batılı orduların işgale uğrayacağı düşüncesi ile böyle bir barışı gerekli bulmuştu.²⁶⁷

Böylece, Sivas'tan Ceyhan'a, Eskişehir'den Toraslar'a kadar hâkimiyet sahasını genişletmiş olan Sultan Mesud, Avrupa'nın en güçlü iki kralının kumandasında olan büyük haçlı ordularının gelmekte olduğunu öğrenince endişe ile derhal ülkesini savunmak üzere bazı tedbirler almak zorunluluğu hissetti. Willermus'un kaydına göre, Mesud, şehirleri ve kaleleri tahkim ettirip, tahrip olmuş yerleri tamir ettirdiği gibi, sadece yakın komşularından değil, en uzak köşelerine kadar Doğu'nun bütün hükümdarları ve beylerinden de yardım istedi. Sürekli arka arkaya haberciler gönderip, onları ne büyük bir tehlike ile karşı karşıya oldukları hususunda uyararak böylesine büyük bir ordunun hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Anadolu'dan geçmesine izin verildiği takdirde Haçlılar'ın, bütün Doğu'yu silah gücü ile hâkimiyetleri altına alacaklarını belirtti.²⁶⁸

Yine Willermus, yaklaşmakta olan haçlı ordusunun sayılamayacak kadar büyük olduğu, yalnızca atlı kuvvetlerinin bütün yeryüzünü kapladığı, büyük nehirlerin onların su ihtiyacını karşılamaya yetmediği gibi en zengin toprakların da onları besleyemediği şeklindeki söylentileri kaydetmiş ve bu söylentiler çok abartılmış olsa da, haçlı ordusunun büyüklüğü Müslüman Türk beylerini korkutmuş olabilir, diye yazmıştır.²⁶⁹

Willermus gibi, olayların çağdaşı olan Müslüman tarihçi İbnü'l-Kalânisi de sadece Anadolu'da değil, bütün İslâm dünyasında yeni bir haçlı seferinin gelişile duyulan huzursuzluğu dile getirmiştir. İbnü'l-Kalânisi, "1147 yılında, İstanbul'dan,

²⁶⁶ Salim Koca, *age*, C.II s. 146.

²⁶⁷ Ebru Altan, *age*, s. 48.

²⁶⁸ Ebru Altan, *age*, s.48-49.

²⁶⁹ Ebru Altan, *age*, s.49.

Anadolu ve komşu bölgelerden Fransa kralının Almanlar ile birlikte sayısız bir ordu ve tahmin edilemez bir teçhizatla yola çıktığı şeklinde bir dizi haberler alındı. Bazıları, bunların sayısının bir milyon atlı ve yaya, bazıları ise daha da kalabalık olduklarını söyledi. Yanlarında sayısız miktarda para, hazine ve silah getirmişlerdi. Haçlılar'ın gelişi haber alınınca civardaki İslâm hükümdarları onları engellemek için hazırlıklar yapmaya ve cihat için kuvvetlerini toplamaya başladılar, geçitleri ve dağları tahkim ettiler” diye yazmıştır. Böylece Sultan Mesud, bu büyük tehlike karşısında mümkün olan her tedbiri alarak olayların gelişmesini beklemeye başladı.²⁷⁰

İmameddin Zengi'nin 1146'da ölümünden sonra ülkesi iki oğlu arasında barışçı yollarla paylaşılmıştı. Bunlardan Seyfeddin Gazi Musul'a, Nureddin Mahmud ise Haleb'e hakim olmuşlardı. Seyfeddin doğudaki sorunlarla uğraşırken, Nureddin de batıda bütün gücü ile Haçlılar ile mücadele etmek imkânını bulmuştu. II. Joscelin, Zengi'nin ölümünü fırsat bilerek, onun Urfa'nın fethinden sonra şehirde bırakmış olduğu Ermeniler ile anlaşıp, Urfa'ya yeniden hakim olmaya teşebbüs ettiyse de Nureddin, beklenmedik bir süratle duruma müdahale etmiş ve Joscelin'in bu teşebbüsünün başarıya ulaşmasını derhal önlemişti. Joscelin tekrar, Fırat'ın batısında Urfa Kontluğu'ndan geriye kalmış olan birkaç kaleden oluşan ve merkezi Tell-Bâşir olan kendi bölgesine çekilmişti. Nureddin'in Haleb'de idareyi ele aldıktan kısa süre sonra elde ettiği bu başarısı onun prestijini artırmıştı.²⁷¹

Nureddin, daha II. Haçlı Seferi orduları Doğu'ya ulaşmadan önce, babasının politikasını takip ederek, Antakya, Trablus ve Kudüs haçlı devletlerinin doğusunda güçlü bir İslâm birliği kurmaya çalışıyordu. Çünkü, ancak bu birlik kurulduktan sonra Doğu'daki Haçlılar'la mücadelenin başarıya ulaşacağına inanıyordu. Bu yüzden de Dımaşk'ı kendi hâkimiyetine almak Nureddin'in vazgeçilmez hedefiydi. Ancak Nureddin bu hedefini hemen gerçekleştirmek imkânını bulamamış, başlangıçta bir anlaşma yapmakla yetinmek durumunda kalmıştı.²⁷²

II. Haçlı Seferi ordularının Doğu'ya gelişinden önce Dımaşk'daki siyasi durum ise şöyleydi: İktidara Börüoğullarından Mücîreddin Abak sahip olmakla

²⁷⁰ Ebru Altan, *age*, s.49.

²⁷¹ Ebru Altan, *age*, s.50.

²⁷² Ebru Altan, *age*, s.50.

beraber asıl idare, devlet işlerinde tecrübeli bir kumandan olan Unur'un elindeydi. Nureddin'in Dımaşk'a hakim olmak niyetini bilen Unur, Nureddin'in artan gücü karşısında onunla dost olmayı tercih etmişti. Böylece II. Haçlı Seferi ordularının Suriye'ye gelişinden tam bir sene önce Mart 1147'de yapılan bir anlaşmayla kızını Nureddin ile evlendirip onun hem kayınpederi hem de müttefiki olmuş bulunuyordu. Unur, Müslüman komşuları ile olduğu kadar, Dımaşk için tehlike yaratabilecek yakın komşusu Kudüs Krallığı ile de diğer Müslüman hakimlere nazaran daha iyi ilişkiler içindeydi.²⁷³

Fakat 1147 yılı başlarında Kudüs Krallığı'nın, Dımaşk'a ait Havran bölgesine saldırması, Dımaşk-Kudüs arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştu. Her şeye rağmen Unur, II. Haçlı Seferi başladığı sırada, Nureddin'in gittikçe artan gücü karşısında Kudüs Krallığı ile dostluk kurmanın kendi yararına olacağını düşünmekteydi.²⁷⁴

Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers ise, Urfa'nın Türkler tarafından yeniden fethinden sonra ne kadar tehlikeli bir duruma düştüğünü anlamıştı. Artık Antakya'yı doğudan gelecek saldırılara karşı koruyacak Urfa'daki haçlı gücü ortadan kalkmıştı. Esasen, sadece Kudüs Krallığı değil, Raymond da gönderdiği elçilerle Avrupa'dan acil yardım beklediğini bildirmişti. Gerçekten de İslâm dünyası karşısında en zor durumda olan Antakya prinkepsliği idi. II. Haçlı Seferi'nin hemen öncesinde, Nureddin'in Antakya bölgesini hedef alan akınları neticesinde, Âsi Irmağı'nın doğusunda prinkepsliğe ait bulunan kalelerin hemen tamamı, Artah, Keferlâta, Basarfut, Balat ve Hâb, Nureddin'in eline geçmiş bulunuyordu. Bu yüzden Raymond II. Haçlı Seferi'nin doğuya doğru harekete geçtiğine belki de en fazla sevinen kişi olmuştu. Fakat, daha sonraki olayların gelişmesinde de görüleceği üzere, Raymond, Nureddin'e karşı II. Haçlı Seferi'nin kendisine getireceğini umduğu yardımı bulamayacaktı.²⁷⁵

II. Haçlı Seferi öncesinde, Antakya Prinkepsi Raymond ile Urfa'nın fethinden sonra Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan da hâkimiyetini sürdürmeye çalışan Urfa Kontu II. Joscelin arasında işbirliği yoktu. Hatta aralarında

²⁷³ Ebru Altan, **age**, s.50-51.

²⁷⁴ Ebru Altan, **age**, s.51.

²⁷⁵ Ebru Altan, **age**, s.51.

yıllardan beri süren geçimsizlik tam anlamıyla bir düşmanlığa dönüşmüş ve birbirlerinin felaketine sevinir hale gelmişlerdi. Antakya Prinkepsi Raymond, II. Joscelin ile düşman olduğu gibi onun Trablus Kontu II. Raymond ile de ilişkileri iyi değildi. Birbirleri ile geçinemeyen bu liderler, II. Haçlı Seferi'ne de katılmayacaklardı. Çünkü Kral Louis, Haçlılar'ın en tehlikeli düşmanı olan Nureddin'e karşı savaşmak yerine, doğrudan doğruya Kudüs'e gidecek ve kuzeydeki sorunları göz ardı edecekti. Trablus Kontu Raymon da ailevi bir husumet yüzünden sefere katılmayanlar arasında yer alacak ve böylece II. Haçlı Seferi kuzeydeki Haçlılar'ın desteğinden mahrum kalacaktı.²⁷⁶

Kudüs Krallığı ise 1143 yılında Kral Foulque'un ölümünden sonra yerine geçen on üç yaşındaki oğlu III. Baudouin ile Kraliçe Melisende'in idaresinde bulunuyordu. Yukarıda belirtildiği gibi, Kraliçe Melisende, Urfa'nın 1144 yılı sonunda Türkler tarafından fethi üzerine Doğu'daki Haçlılar'ın içine düştüğü zor durumu bildirmek ve acilen yeni bir haçlı seferi düzenlenmesini rica etmek için Batı'ya haberciler göndermişti. Bu arada Melisende, Dımaşk'a karşı bağımsızlığını ilan eden Havran Emiri Altuntaş'dan gelen bir teklifi de cevapsız bırakmamış ve Havran'da yapılacak bir seferin krallığa toprak kazandıracağı düşüncesiyle, Unur ile aralarındaki ittifakı göz ardı ederek Dımaşk arazisine saldırmıştı.²⁷⁷

Böylece Haçlılar güvenilmezliklerini bir kere daha göstermiş oluyorlardı. Kudüs Krallığı'nın bu davranışı karşısında Unur da damadı Nureddin Mahmud'dan yardım istemişti. Dımaşk ve Halep kuvvetleri beraberce Havran'ı geri alırken Haçlılar, kendilerine hiçbir fayda sağlamayan bu teşebbüsten sonra büyük kayıplar vererek güçlkle Filistin'e geri dönmüşlerdi. Krallık ordusu tamamen imha olmaktan Unur sayesinde kurtulmuştu. Çünkü Unur, krallık ordusunun tamamen imha edilmesini kendi çıkarı açısından pek uygun görmemekteydi. Unur, Nureddin'e karşı Kudüs krallığı ile yeniden ittifak kurmayı istemesine rağmen Kudüs Krallığı buna hiç de gönüllü olmamıştı. Hatta, II. Haçlı Seferi orduları Filistin'e ulaşınca hep birlikte ilk hedef olarak Dımaşk'a saldırmayı uygun görecekerlerdi.²⁷⁸

²⁷⁶ Ebru Altan, **age**, s.52.

²⁷⁷ Ebru Altan, **age**, s.52.

²⁷⁸ Ebru Altan, **age**, s.53.

A- Savaşın Başlaması, Gelişmesi ve Başarısızlıkla Sonuçlanması

a- Alman Haçlı Ordularının Anadolu'ya Geçişi ve Türklerle Savaş

Alman haçlı ordusu Balkanlar'ı zaman zaman çıkan çatışmalarla geçti ve 10 Eylül 1147'de İstanbul'a geldi. İmparator Manuel, dedesi Aleksios gibi bütün haçlı ordularının İstanbul önünde toplanmasından büyük kaygı duyduğu için, Fransız Haçlılar'ı gelmeden önce, Almanları Anadolu yakasına geçirmek için uğraştı. Kral Konrad, İmparator'un isteğine uymak niyetinde değildi.²⁷⁹

Niketas'ın kaydına göre Konrad başlangıçta, Boğaz'ı geçip geçmeme kararının kendisine ait olduğunu, ne zaman geçeceğine kendisinin karar vereceğini söylemiş ve İmparator'un bu husustaki baskılarına direnmişti. Fakat sonunda, Fransa kralının ortak bir hareket planı belirlemek için kendisini İstanbul'da beklemesini ısrarla rica etmesine rağmen Fransızları beklemeden karşıya geçmeye karar verdi. Çünkü, Fransız haçlı ordusunun öncüleriymiş gibi ana ordudan önce İstanbul'a ulaşmış olan Lorrainliler ve yine Fransız ordusuna mensup olup da haçlı ordusundan önce İstanbul'a varan bazı gruplar, hemen Almanlar ile kavgaya başlamışlardı; bu yüzden Konrad'ın, Fransız haçlı ordusunun yaklaştığını öğrenince onlar gelmeden İstanbul'dan ayrılmayı uygun gördüğü anlaşılıyor.²⁸⁰

Niketas ve Lâtin kroniklerine göre, Manuel bütün kürekli gemileri, yük mavunalarını, balıkçı kayıklarını ve at taşıyan salları Almanları karşıya geçirmek için kullanmak üzere Konrad'a tahsis etmiş, haçlı ordusuna erzak temin ederek, silahsız hacılara silah dağıtmış, ayrıca Konrad'a da kıymetli hediyeler sunmuştu.²⁸¹

Konrad ayrıca İmparator'dan Anadolu'daki yürüyüşün selameti bakımından kendisine rehberler vermesini istedi ve Manuel de onun bu isteğini uygun bularak muhafız kumandanı Stephanos ve bir Bizans birliğini Konrad'ın yanına verdi. Alman haçlı ordusu, İstanbul Boğazı'nı geçtikten sonra Kadıköy'de ordugâh kurdu. Buradan İzmit Körfezi boyunca ilerleyerek İznik'e geldi. Bu arada bütün gelişmeleri yakından takip eden ve Haçlılar'a karşı elinden gelen her tedbiri almaya gayret gösteren Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud, Almanların, Selçuklu topraklarına iyice yaklaşması üzerine, önceden çağrıda bulunarak komşu Türk ve Müslüman hükümdarlardan

²⁷⁹ Muharrem Kesik, **age**, s.82.

²⁸⁰ Ebru Altan, **age**, s.58.

²⁸¹ Ebru Altan, **age**, s.58.

aldığı kuvvetlerle takviye ettiği ordusunu savaşa hazır duruma getirerek Almanları beklemeye koyuldu. İznik'te karargâh kurmuş olan Alman Kralı Konrad, Manuel'in kendisini Türklerin ülkesine girmemesi hususunda ısrarla uyarılmış olmasına rağmen onun sözlerine önem vermedi ve burada ordusunu ikiye ayırdı.²⁸²

Niyeti, I. Haçlı Seferi ordularının gittiği yolu takip ederek en süratli şekilde Anadolu topraklarını aşmaktı. İmparator'un Türkler hakkındaki sözlerine önem vermiyordu. Çünkü kendi kuvvetine çok fazla güveniyordu. Bu sebeple orduda bulunan hacıları, savaşa yaramayanları Otto von Freising'in idaresinde Alaşehir-Denizli üzerinden Antalya'ya gönderirken kendi idaresinde bulunan ordu Akşehir-Konya yolunu takip etmeye başladı.²⁸³

b- Dorylaion Zaferi (25 Ekim 1147)

Öte yandan haçlı ordularının İstanbul'a gelişini büyük bir ihtimalle İmparator'dan öğrenmiş olan Sultan Mesud, bu orduları kendisi için uygun yerlerde karşılamak üzere hemen hazırlıklara girişti. Özellikle, şehir ve kaleleri yeniden tahkim ve ıslah ettirdi; surların burçlarını onarttı; savunmayı güçlendirmek için surların önüne derin ve geniş hendekler kazdırdı. Bütün ordusunu toplayarak, eksiklerini tamamladı. Komşu ülkelere elçiler göndererek, yardım istedi. Zira, bu sırada Müslüman toplulukları arasında, *"Haçlılar'ın bütün İslâm ülkelerini istilâ ve Müslümanları imha edeceği, İslâm dininin yerine de Hristiyanlık dinini yerleştireceği"* şeklinde ortalığı kasıp kavuran korkunç söylentiler dolanmaktaydı. Bu söylentiler de başta Mesud olmak üzere bütün Anadolu Türk halkını son derece endişelendirmekteydi.²⁸⁴

Sultan Mesud'un niyeti, haçlı ordusunu önce Bizans topraklarında karşılamaktı. Bunun için o, ordusunun büyük bir kısmını Eskişehir'e yığdı. Selçuklu ordusunun başında Mamplanes adında bir komutan bulunuyordu. Konrad, ordusu ile İznik üzerinden Eskişehir'e yöneldi. Askerlerini dinlendirmek için bile mola vermiyordu. Kış gelmeden Anadolu'yu geçmek ve arkasından gelen Fransız haçlı ordusundan önce Kudüs'e varmak istiyordu. Daha doğrusu o, hedefe ilk varanın

²⁸² Muharrem Kesik, *age*, s. 82

²⁸³ Muharrem Kesik, *age*, s.82-83.

²⁸⁴ Salim Koca, *age*, C.II, s. 136.

avantajına sahip olmak düşüncesindeydi. Çünkü bu hususta, Fransa Kralı Louis ile arasında gizli bir rekabet bulunuyordu.²⁸⁵

Konrad, Bizans ülkesinde ilerlerken yiyecek ve içecek bulmakta bir hayli sıkıntıya düştü. Zira, bütün şehir halkları sanki bir yerden emir almış gibi kapılarını Haçlılar'a kapamakta ve onların şehir pazarlarından alış-veriş yapmalarına müsaade etmemekteydiler. Almanlar, ihtiyaçlarını ancak şu şekilde giderebilmekteydiler: Rumlar, surlar üzerinden ipe aşağıya sepetler sarkıtıyorlardı. Almanlar da bu sepetlere ihtiyaçlarını belirten listeler ile birlikte paralar koymaktaydılar. Bu sepetleri yukarı çeken Rumlar, aynı sepetlerin içine canlarının istediği kadar ekmek ve yiyecek koyup, onu tekrar aşağıya gönderiyorlardı. Fakat, bu şekilde olan alış-veriş bile her zaman dürüstçe yapılmıyordu. Bazı Rumlar, parayı aldıktan sonra karşılığını aşağıya göndermeden hemen oradan sıvışmaktaydılar. Bunlar, bazen de ekmeğin ununa kireç karıştırmak suretiyle haçlı askerlerini zehirlemekteydiler. Bizans halkının bütün bu olumsuz tutumu, Alman haçlı ordusunu perişan etmekte, seferi de son derece güçleştirmekteydi.²⁸⁶ Haçlılar, nihayet 26 Ekim 1147 günü Dorylaion yakınlarındaki Sarısu Irmağı'na ulaştılar. Herkes suya koştu. Günlerce yürüyüşten yorgun düşmüş yayalar uzanıp dinlenmeye hazırlanıyordu. Şövalyelerin çoğu da yorgun atlarını dinlendirmek için atlarından inmişlerdi. Zaten uzun zamandan beri Haçlılar'ı takip etmekte olan Türkler, saldırmak için böyle müsait bir ânı kolluyorlardı. Bu durum üzerine Paramum idaresindeki öncü Türk kuvvetleri aniden Haçlılar'ın artçılarına saldırdı. Türkler, Haçlılar üzerine yağmur gibi ok yağdırıyordu. Hafif silahlı ve süratli atlara sahip olan Türk askerleri naralar atarak amansız bir şekilde neye uğradığını anlamayan düşmana saldırıyordu.²⁸⁷

Ağır silahlı ve zırhlı olmaları aynı zamanda kendileri ve atlarının yorgun oluşları nedeni ile Haçlılar, Türkler karşısında sayıca çok kalabalık olmalarına rağmen hiçbir varlık gösteremiyorlardı. Onlar başlangıçta Türklere karşı büyük bir şevk ve azimle karşılık vermişler, ancak kısa zamanda düşmanlarından korkmaya başlamış ve onları takipten çekinerek ordugâhlarında kalmayı tercih etmişlerdi. Türkler, uzaktan attıkları oklarla hem atları hem de süvarilerini vuruyorlardı. Zırhlı

²⁸⁵ Salim Koca, *age*, C.II, s.137.

²⁸⁶ Salim Koca, *age*, s. 137.

²⁸⁷ Muharrem Kesik, *age*, s. 84.

olanlar ise atları vurulduğundan yere düşüyorlardı. Türkler bu surette pek çok kişiyi öldürdüler.²⁸⁸

Haçlılar kendilerini takip etmek istediklerinde ise Türk askerleri son derece çevik olan atları ile hızla oradan uzaklaşıyorlardı. Sonra pusudaki Türkler ortaya çıkarak onları, üzerlerine dört bir yandan saldırmak ve onları ok yağmruna tutmak suretiyle şaşkına çeviriyorlardı. Almanlar, karşılık vermek istiyorlar, ancak Türkler adam adama savaştan kaçıyorlardı. Çünkü, böyle bir savaş için yeterli sayıda değillerdi. Ayrıca bu onların pek sık başvurmadığı bir savaş metodu idi. Haçlılar, bir yere doğru hücum edince diğer yönlerden hücum eden Türkler karşısında hemen ordugâhlarına geri dönüyorlardı. Sonuçta Haçlılar tam bir hezimete uğratıldı. 70.000 zırhlı atlıdan ve sayısız yayadan geriye onda biri bile kalmadı. Çoğu ya açlıktan dolayı, ya da Türk kılıcı altında can verirken, bir kısmı da esir düştü.²⁸⁹

Bir ara Konrad, askerlerini cesaretlendirmek için ileri atıldı fakat atı vuruldu, kendisi de yere düştü. Tam esir alınmak üzere idi ki, son anda askerleri tarafından kurtarıldı. Artık, Konrad, savaşı ve ordusunu tamamen kaybettiğini anladı. Hayatını kurtarmaktan başka yapılacak bir şey kalmamıştı. Akşam karanlığından yararlanarak, yanında kalan pek az adamı ile birlikte İznik istikametinde kaçmaya başladı. Savaş meydanı âdeta bir katliam yerini andırıyordu.²⁹⁰

Sultan Mesud, Haçlılar'a karşı kazandığı bu zaferlerle, yaklaşık olarak bundan yarım asır önce 1 Temmuz 1097'de babası I. Kılıç Arslan'ın Dorylaion'da Haçlılar karşısındaki mağlubiyetinin de intikamını almış bulunuyordu.²⁹¹

Türkler, bu zaferle birlikte çok sayıda ganimet de ele geçirdiler. Savaş ganimetinin miktarı ve çeşidi o kadar çok idi ki, Anadolu'ya birden bolluk ve zenginlik gelmiştir. Bu malların ihtiyaç fazlası olanları, Müslüman tüccarlar vasıtası ile İran'a varıncaya kadar bütün şehirlerin pazarlarında satışa sunulmuştur. Bu vesile ile piyasa o kadar çok mal sürülmüş olmalı ki, bu durum özellikle fiyatların düşmesine sebep olmuştur. Zamanın ölçüsüne göre, Malatya'da gümüşün değeri birden kurşun derecesine düşmüştür.²⁹²

²⁸⁸ Muharrem Kesik, **age**, s. 84.

²⁸⁹ Muharrem Kesik, **age**, s. 85.

²⁹⁰ Salim Koca, **age**, s. 138.

²⁹¹ Muharrem Kesik, **age**, s. 85.

²⁹² Salim Koca, **age**, s. 138.

c- Fransız Ordusunun Anadolu'ya Geçmesi ve Akıbetleri

İstanbul'a Alman haçlı ordusundan sonra başında Kral VII. Louis'in bulunduğu Fransız haçlı ordusu geldi. Tıpkı Alman İmparatoru III. Konrad gibi o da, Sultan Mesud ile yaptığı anlaşmadan dolayı Manuel'e kızgın idi. Fakat Kral Louis, kızgınlığını pek belli etmedi. Daha doğrusu o, Konrad'ın aksine İmparator Manuel'e hiçbir güçlük çıkarmadı. Bu tavrından dolayı da, Manuel tarafından mevkiine uygun bir şekilde karşılandı. İstanbul'un en iyi saraylarında ağırlandı. Kendisine, Hristiyanlar için kutsal olan eşyalar gösterildi.²⁹³

Manuel Fransızlara çok iyi davranmakla birlikte, onların biran önce karşı kıyıya geçip gitmelerini istiyordu. İşte bu nedenle İmparator, onları heveslendirmek için Almanlar hakkında şayialar yaydırmaya başladı. Bizanslılar, Fransızlara, Türklerin büyük bir ordu topladığını ve Almanların hiçbir kayba uğramadan Türklerden 14.000 kişiyi öldürdüklerini söylediler. Bundan iki gün sonra da Almanların Konya'ya ulaştığını ve dehşete düşen şehir halkının onlar gelmeden önce kaçtığını söylediler. Odo de Deuil'ün kaydına göre, Fransız ordusu bu söylentilerle tahrik olmuş ve Kral'ın gecikmesine karşı homurdanmaya başlamıştı. Çünkü Almanları kıskanıyorlardı.²⁹⁴

Sonunda Kral Louis, hem Bizanslıların tavsiyesi hem de kendi adamlarının sabırsızlanması üzerine, karşı kıyıya geçti. Odo de Deuil, rivayetinin devamında Fransa kralının karşıya geçmeyi kabul ettiğinde, Bizanslılar büyük bir şevkle ve istekle onlar için filo hazırlayıp bir an önce karşı sahile geçmelerini sağladıklarını, içlerinde para bozan kişilerin bulunduğunu ve Haçlılar'ın yiyecek ihtiyacını karşılamakla görevli olan gemilerin de onları takip ettiğini kaydederler. Bir müddet sonra İmparator Manuel, Flaman asıllı bir haçlının çıkardığı karışıklığı bahane ederek Fransız haçlı ordusuna sağladığı hizmetleri durdurdu. Bu durum ancak Fransız Kralı Louis'nin ele geçireceği toprakları İmparator'a iade edeceği hususunda yemin etmesiyle sona erdi. Haçlılar böylece Manuel'in ikinci şartını da kabul etmiş oldular.²⁹⁵

²⁹³ Salim Koca, *age*, s. 138-139.

²⁹⁴ Muharrem Kesik, *age*, s. 87.

²⁹⁵ Muharrem Kesik, *age*, s. 87.

Kral Louis, İzmit Körfezi'ni dolaşarak kasım ayı başında İznik'e ulaştı ve İznik Gölü yakınında ordugâhını kurdu. Burada, hangi yolu takip edeceğine karar vermeden önce, kendisinden önce hareket etmiş olan Alman Kralı Konrad'ın durumunu araştırdı. Louis'ye, Alman kralının Türkler ile yaptığı savaşta ordusunun büyük kısmını kaybettiği, kendisinin ise güçlkle kaçabildiği bildirildi. Başlangıçta bu haber, yalnızca bir söylentiydi ve henüz kesinleşmemişti. Fakat bir süre sonra, Konrad'ın, olanları bildirmek ve yardım istemek üzere göndermiş olduğu yeğeni Friedrich von Schwaben ve birkaç asil, Kral Louis'nin ordugâhına gelerek Alman kralının başına gelen felaket hakkında kesin ve ayrıntılı bilgi verdiler. Sonra Louis'den, bu müşkül anında ona yardım etmek, tavsiyelerde bulunmak ve takip edecekleri yol hakkında görüşmek üzere Kral'ın yanına gitmesini rica ettiler.²⁹⁶

Louis, aldığı haberlere çok üzüldü ve asilerden oluşan büyük bir maiyeti ile derhal Konrad'ın yanına gitti. İki kral karşılaştıkları zaman birbirlerini kucakladılar ve öptüler. Louis onu dinledi ve teskin etmeye çalıştı. Sonunda Louis'in Ulubat Kalesi'nde Konrad'ı beklemesine ve Konrad'ın da İznik'te erzak temin ettikten sonra derhal Kral'ın peşinden gelmesine karar verdiler. Alman ordusunda bulunanların birçoğu, paralarını ve her şeylerini kaybetmiş olduklarından dolayı bu seferin zorluklarından korktukları için, İstanbul'a geri döndüler. Bu sırada Bizanslılar Fransızlara alış veriş imkânı tanımadıkları için askerlerin bir kısmı köylere dağılarak yağma yaptılar. Geride kalan arkadaşlarına bunları sattılar.²⁹⁷

Fransızlar, Ulubat'a kadar ilerlediler ve burada Almanları beklemeye koyuldular. Geriden gelen Almanlar, karargâhlarını kurdukları civarda, Fransızların daha önce işe yarar bütün gıda maddelerini tükettiklerinden dolayı yiyecek bir şey bulamadılar ve bu defa da etraftaki köylere baskın yapmaya başlayınca derhal Bizans kuvvetleri tarafından hücumu uğradılar. Güç durumda kalan Konrad, Louis'den yardım istedi. Louis de, Soissons kontu kumandasındaki bir Fransız birliğini Almanları Bizanslıların elinden kurtarmak üzere görevlendirdi. Kont, Almanlara yardım ederek kalanları kurtardı ve Konrad'ı Louis'in kampına götürerek Ulubat yanındaki ırmağın kıyısına yerleştirdi. Louis, onun yanına gelerek bir kez daha teselli etti. Buna sevinen Konrad ona Tanrı'nın yardımıyla kurtulduğunu, ancak başına

²⁹⁶ Ebru Altan, *age*, s.75.

²⁹⁷ Muharrem Kesik, *age*, s. 88.

gelenlerin kendi hatasından, özellikle de ordusunun büyüklüğünden dolayı duyduğu kibirle, alçakgönüllüğü terk etmesinden kaynaklandığını söyleyerek Fransız ordusunun himayesinde yola devam etmek istediğini bildirdi.²⁹⁸

Louis, piskoposların ve asillerin tavsiyesi üzerine amcaları Maurienne kontu ve Montferrant markisini, akrabaları Metz piskoposu ve onun kardeşi Kont Renauld'yu ve diğer bazı kişileri Alman kralının yanına verdi. Daha sonra Kral Louis'in emriyle harekete geçen Haçlılar, 11 Kasım'da Balıkesir yakınındaki Esseron Kalesi'ne ulaştı. Kral Louis, Selçuklu topraklarına girmekten korkuyor ve meşakkatli de olsa Bizans arazisinden ilerleyerek güneye inmeye çalışıyordu. Zaten Bizans İmparatoru Manuel de Fransızlara kıyı yolunu takiple Bizans arazisinden ilerlemelerini ve Selçuklu topraklarından uzak durmalarını tavsiye etmişti. Böylece Haçlılar yolu uzatmak pahasına da olsa bu zahmetli yolu takip ederek Edremit'e ulaştılar. Edremit'ten kıyı yolunu takip ederek ve Bizans donanması ile de temas halinde Bergama'dan Efes'e geldiler.²⁹⁹

Burada Konrad hastalandığı için yola devam edemedi. Bizans İmparatoru Manuel, Konrad ile arasını düzeltmek için onunla yakından ilgilendi. Konrad'ı İstanbul'a getirterek, tedavi ettirdi.³⁰⁰

Konrad'a sarayda bir daire tahsis edildi. Saray hayatı, eğlenceler, gösteriler, at yarışları ve muhteşem davetlerle üzerindeki yorgunluğu atan Kral Konrad, İmparator ve İmparatoriçe'nin kendisine karşı gösterdikleri ihtimamdan çok duygulandı. 1148 Martı'na kadar İstanbul'da kalan Alman kralı, Manuel'den yeterince para alarak Bizans donanmasına mensup bir filo vasıtasıyla Filistin'e gidebildi. Bu filoya ve Konrad'ın gemisine Nikephoros Dasiotes komuta ediyordu.³⁰¹

İmparator Manuel, bu sırada Efes'te bulunan Kral Louis'e de mektuplar göndermişti. Manuel mektubunda, Türklerin Haçlılar'a karşı savaşmak için sayısız bir ordu topladığını bildirmekte ve Louis'ye imparatorluk kalelerine sığınmalarını tavsiye etmekteydi. Gerçekten de, kendilerinden sayıca çok üstün olan Alman haçlı ordusunu perişan etmiş oldukları için cesaretleri artan Türkler şimdi de Fransızlara hücum etmek için uygun zamanı bekliyorlardı. Manuel ise Fransızların Bizans

²⁹⁸ Muharrem Kesik, *age*, s. 88-89.

²⁹⁹ Muharrem Kesik, *age*, s. 89.

³⁰⁰ Muharrem Kesik, *age*, s. 139.

³⁰¹ Muharrem Kesik, *age*, s. 90.

toprakları içinde Türkler tarafından hırpalanmaları ve onlara mağlup olmaları halinde, bu durumdan tabiatıyla bizzat kendisini sorumlu tutmalarından endişe ediyordu.³⁰²

II. Haçlı Seferi öncesinde de Türklerin imparatorluk sınırlarından kolayca içeri sızarak Menderes Vadisi'nin içlerine kadar uzanan akınlar düzenlemelerine bir türlü engel olamamış olan Manuel, şimdi Bizans toprakları içinde Fransızları bekleyen Türklerin üzerine birlikler sevk ederse bu iki taraf arasındaki ateşkes anlaşmasının bozulması anlamına gelecekti. İmparator ise hareketleri kendisine hiç de güven vermeyen ve imparatorluk için büyük tehlike teşkil eden Haçlılar'la uğraştığı bir sırada, üstelik Sicilya Kralı II. Roger ile de savaş halindeyken Sultan Mesud ile ateşkesi bozacak herhangi bir teşebbüste bulunmaya cesaret edemezdi. Bu yüzden de Louis'yi Türklere karşı dikkatli olması hususunda uyararak gereğini hissetmişti.³⁰³

Manuel, Louis'ye gönderdiği diğer bir mektubunda ise Haçlılar'ın imparatorluk topraklarında verdikleri zararları belirtiyor ve bundan sonra Bizans halkının, kendilerine verilen bu zararlar yüzünden Haçlılar'ı dostça karşılamamalarına mani olamayacağını bildiriyordu. Kral Louis, İmparator'un bu mektuplarına hiç önem vermediği gibi cevap vermeye bile tenezzül etmedi.³⁰⁴

Fransız haçlı ordusu, Efes'te bir süre dinlendikten sonra çok kıvrımlı olan Menderes vadisi boyunca Denizli istikametinde ilerlemeye başladı.³⁰⁵

Tuncer Baykara'ya göre; Fransız Haçlıları, Batı Anadolu, Büyük Menderes Nehri boylarında doğuya doğru yürüyüşlerine devam ederken, ilk defa Karura yakınlarında (şimdiki Nazilli dolaylarında) Türk birlikleri ile temasa geçmişlerdir. Bu nokta ise, o yıllarda, yani XII. yüzyıl ortalarındaki Türk-Bizans sınırından oldukça uzaktır. II. Haçlı Seferi'nin ikinci kademesi sayılan Fransız Haçlıları'nın Laodikeia'ya kadar takip ettikleri yol açıkça bilinmektedir. Bununla birlikte Türkler ile ilk temasa geçtikleri yer hakkında mübalağalı sayılabilecek bilgiler verildiği akla geliyor. Çünkü, daha Büyük Menderes Nehri'ni geçmeden, Nazilli yakınlarında Türklerin karşı kıyıda olduklarından söz edilmektedir. Burası ilk bakışta Türk-Bizans

³⁰² Ebru Altan, **age**, s. 82.

³⁰³ Ebru Altan, **age**, s. 82

³⁰⁴ Ebru Altan, **age**, s. 82-83

³⁰⁵ Muharrem Kesik, **age**, s. 139.

sınırına göre oldukça uzaktır. Türklerin kesinlikle tesbit edilebilen bu yere kadar gelmeleri ilk bakışta imkansız gibidir. Çünkü, bu sadece Türk-Bizans sınırının bu yöreden geçmesiyle mümkün görünebilir. Fakat, böylesine bir ihtimal düşünülemez.³⁰⁶

Ancak, yüzyılın sonlarına doğru, daha sonraki bir zamanda buraya ulaşan bir yolu, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev de kullanmış olduğundan, durumu değişik şekilde yorumlayabiliriz. Çünkü, hâlâ Dandalas adını taşıyan vadi ile ilgili olarak bir doğu-batı yolunun varlığı, hem XII. yüzyılda hem de daha sonraki yüzyıllarda da kesinlikle tesbit edilebilmektedir. O zaman şöyle denilebilir: Türk birlikleri bu sırada Menderes-Çürüksu Vadisi'nin güneyindeki Karaağaç ve Tavas ovalarına tamamen hâkim durumdadırlar. Bu hâkimiyetlerinin uzantısını, yani ileri karakolları, sözünü ettiğimiz yol üzerinden Menderes boylarına kadar uzatmışlardır. Bize kalırsa Türklerin, buraya gelmelerinin asıl amacı, Haçlılar'ın hareketlerini gözlemek ve onların hangi yolu takip edeceklerini bilmektir.³⁰⁷

Çünkü o yıllarda, doğuya ve özellikle Antalya yöresine, Dandalos Vadisi'ni takip eden, bugünkü Geyre köyünden geçen işlek bir yol da bulunuyordu. İşte Türklerin, Haçlılar'ın bu yoldan gelmek ihtimaline karşı dikkatli oldukları sanılmaktadır. Ancak Haçlılar, olağan Menderes Nehri vadisinden devam eden yolda ilerlemelerine devam edince, Türkler bu durumu öğrenmişler, derhal yeni duruma uygun vaziyet almışlardır. Tabiatıyla hemen öncülerini, aynı yoldan geriye dönerek, geçecekleri öteki iki yol üzerinde tertibat almak gerektiğini komutanlarına bildirmişlerdir.³⁰⁸

Fransızlar Menderes Nehri boyunca ilerlemelerine devam ederken peşlerine takılan Almanlardan ise hiç de hoşlanmıyorlardı. Fransız Tarihçi Odo de Deuil, “Bizim için Almanlara tahammül etmek imkânsızdı” diye yazmaktaydı. 1147 Noel'ini kutlamak için mola verdikleri Decervion'da aniden başlayan şiddetli yağmur haçlı kampına büyük zarar verdiği gibi, buradan itibaren vadinin tepelerinde görünen Türkler, Haçlılar'ı yürüyüşleri sırasında devamlı takip ederek yol boyunca

³⁰⁶ Tuncer Baykara, “II. Haçlı Seferinin Türkiye Güzergâhı Üzerinde Bazı Düşünceler”, **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri 26-27 Mayıs 1997**, İ.Ü Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998, s. 15,17.

³⁰⁷ Tuncer Baykara, **agm**, s. 17.

³⁰⁸ Tuncer Baykara, **agm**, s. 17.

hırpaladılar. Haçlılar, Antiokheia yakınındaki nehri geçerlerken 1 Ocak 1148'de Türklerle şiddetli bir savaş yapmak zorunda kaldılar. Fakat sayıca üstünlükleri sayesinde nehri geçmeyi başardılar.³⁰⁹

Bu olaydan üç gün sonra Haçlılar Denizli'ye vardılar ama şehri bomboş buldular. Halk her şeyini alıp dağlara çekilmişti. Bir lokma yiyecek bulmak bile çok zor oldu. Çaresiz yola koyuldular. Kış fırtınaları arasında ve devamlı Türk hücumlarına maruz kalarak Toros Dağları'nı aşmaya çalıştılar. Ancak bu yüksek sıradağları aşan yol, çıplak tepelerden, tenha çukurlardan kıvrıla kıvrıla geçmekte olup, atlıların, yayaların ve özellikle yük arabalarının ilerlemesi bakımından büyük güçlükler arzietmekteydi. Ayrıca Haçlılar, kendilerinden birkaç hafta önce aynı yolu geçmek isteyen Otto von Freising'in idaresindeki Almanların yol boyunca ölülerine rastlamaktaydılar.³¹⁰

Bu yürüyüş sırasında artık ordunun moral ve disiplini iyice bozuldu. Dar ve dik yamaçlı dağ geçitlerinde rahat bir kamp kurmak imkânı bile yoktu. Bir gün, Kraliçe'nin vassalı olan Poitou'lu Geoffroi de Rancon ile Kral'ın dayısı Amadeus de Savoyen öncü birliğine kumanda ederlerken Kral'dan ilerideki düzlükte geceyi geçirmek üzere kamp yapmak emrini aldılar. Öncü birliği bu yüksek düzlüğe güneş batımından çok önce ulaştı. Ancak burası kumandanlara her yönden açık bir yer olarak göründü. Düzlüğün öte yamacının aşağısında ise içinde su ve otlak bulunan bir vadi uzanmaktaydı. Geoffroi üst düzey komutayı hiçe sayıp aşağıdaki güzel vadiye inmeye karar verdi.³¹¹

Öncüler biran evvel vadideki kamp yerine varmak için süratli hareket ettiklerinden arkalarındaki yayalarla aralarındaki mesafe gittikçe açıldı. Onları takip etmekte olan ağırlıklarla yüklü ordu, bu uçurumlu yolda dura kalka güçlkle yol alıyordu. Yük arabaları uçuruma yuvalanıyor, yerinden kopan kayalar da insanların ve hayvanların üzerine düşüyordu. Herkes yanlış bir adım atarak uçurumdan aşağı düşmekten korkuyordu. Yere düşenler veya oldukları yerde yığılıp kalanlar arkadan

³⁰⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 107.

³¹⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 107.

³¹¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 108.

gelenlerin hareketini de güçleştiriyor ve sıkışıp birbirlerini itmelerine sebep oluyordu.³¹²

Üstelik orduyu taciz eden Türk okçuları bu yürüyüşü daha da zorlaştırıyorlardı. Böylece hâlâ tepeye tırmanmaya çalışan Haçlılar ile çoktan tepeyi aşmış vadide kamp kurmuş olan öncüler arasında bağlantı koptu ve haçlı ordusu ikiye bölündü. Haçlılar'ı devamlı takip eden ve onlara hücum etmek için fırsat bekleyen Türkler bu durumu fark etmişlerdi. Artık öncüler kendileri için bir tehlike teşkil etmediğinden, artçılar da henüz ortada görünmediğinden derhal Fransız haçlı ordusunun kargaşa içine düşmüş olan orta kısmına saldırdılar.³¹³

Kral ve yanındaki Haçlılar neye uğradıklarını anlayamadılar. Türkler Haçlılar'ın birbirleriyle yardımlaşmalarını engellemek için dağın zirvesini ele geçirdiler. Haçlı ordusunda öncü kuvvetler ile artçı ve merkez arasında hiçbir bağlantı kalmadı. Bunların çoğu canlarını kurtarma derdine düştüler. Bu çarpışmalar sırasında pek çok yük arabası ve at geçidin yarlarından aşağı uçtu. Akşam karanlığı bastırınca kadar Türkler, Haçlılar'a saldırmaya devam ettiler. Sonra da geri çekildiler. Onlar müthiş bir zafer elde etmenin yanı sıra çok sayıda ganimet aldılar. Sultan Mesud, Alman haçlı ordusundan sonra Fransız haçlı ordusuna da, Bizans-Selçuklu sınır hattı kabul edebileceğimiz bu dağlarda bir darbe indirmiş oldu. Bu savaş sırasında Barannes kontu Galcherus de Montaiy, Evrardus de Bretol, Iterus de Magnac başta olmak üzere pek çok soylu hayatını kaybetti, Kral bile hayatını güçlüklerle kurtarabildi.³¹⁴

Fransa Tarihi isimli meşhur kitabın yazarı Marten, bu olayı şöyle tasvir etmektedir: *“Güneş gurûb ediyor... Uçurum Haçlı ordularının döküntüleriyle gitgide doluyordu. Şafak, Müslümanların gayret ve yiğitliklerini bir kat daha fazlalaştırdı. Kılınçlarla hücumla başladılar. Ehl-i Salib'in eksersi silahsız kalmış olduğundan Türklerin önünde koyun sürüsü gibi kaçmaya başladılar. En geride bulunan Kral bile başındaki şövalyelerle beraber kaçarak firarilere katıldı. İslâmlar bu halden büsbütün şevk ve gayrete gelerek takibata koyuldular. Şövalyeler İslâm safları*

³¹² Ebru Altan, **age**, s. 87.

³¹³ Ebru Altan, **age**, s. 89.

³¹⁴ Muharrem Kesik, **age**, s. 94.

arasında perişan oldular. Kral yalnız kalarak Türkler'in arasına düştü. Sonra da ağaçlara sarılmak suretiyle bu müthiş vartadan kurtuldu."³¹⁵

Birkaç saat süren bu savaş Haçlılar için tam bir felaket olmuştu. Sağ kalabilenler ancak karanlığın çökmesi sayesinde kurtulabilmişlerdi. Akşam karanlığından faydalanarak yük kervanına katılan Louis ise, tepenin üzerine geldiğinde burada bir at temin ettikten sonra vadideki adamlarının yanına gitmek üzere harekete geçti. Bu arada kamptan Kral'ın yardımına gelmeye çalışan ve nefes nefese kalmış olan şövalyelere rastladı. Kral bitkin ve perişan bir vaziyetteydi; ne olduğunu bildikleri için hiçbir şey sormadılar. Fransız haçlı ordusu büyük bir kayba uğramıştı. Ama asillerin ve savaşçıların çoğu öncü kolunda yer aldıkları için bu savaşta bulunmamışlardı. Bu yüzden de Fransızların hâlâ Türklere karşı savaşacak büyük orduları vardı.³¹⁶

Fakat ne zaman ne de yer, vadinin öteki tarafını tutan Türklere karşı saldırıya geçmek için müsait değildi. Böylece Kral'la beraber gece geç saatte kampa ulaştılar. Aynı gece, kayalıklara, çalılıklara veya ağaç kovuklarına saklanarak ölümden kurtulan ve gece karanlığından faydalanarak dönebilen diğer kişiler de yaralı ve bitkin bir vaziyette tek tek kamp yerine gelmeye başladılar. Ordugâhta kimi babasını, kimi efendisini, kimi de oğlunu aradı. Yakınlarını bulamayanlar endişe içinde onların akıbetini düşündüler. Haçlılar o gece hiç uyumayarak kurtulabilen arkadaşlarının gelişini beklediler. Uğradıkları büyük maddi kayba hiç aldırmıyor, canlarını kurtardıklarına seviniyorlardı. Bu arada ordugâhta herkes, Kral'ın emrine itaat etmeyen Geoffroi'nin bu durumun tek suçlusu olduğunu düşünüyor ve onun derhal idam edilmesini istiyordu. Fakat kralın dayısı Amadeus da onun kadar suçluydu. Kral, dayısını bağışlamak zorunda olduğundan Goeffroi de onun sayesinde ölümden kurtuldu, fakat ceza olarak ülkesine geri gönderildi.³¹⁷

Ertesi gün (8 Ocak) Kral Louis, ordusuyla birlikte tekrar yola çıktı. Odo de Deuil ancak kendilerini izleyen Türklere karşı daha dikkatli bir şekilde yürüdüklerini, bunların pek çoğunun Türklerin baskını sırasında silahlarını, atlarını ve erzaklarını kaybettiklerinden bitkin bir vaziyette yol aldıklarını, hatta bazı asil ve şövalyelerin

³¹⁵ Filibeli Ahmet Hilmi Şehbenderzade, **age**, s. 55.

³¹⁶ Ebru Altan, **age**, s. 89.

³¹⁷ Ebru Altan, **age**, s. 89-90.

bile atsız kaldığını kaydeder. Odo de Deuil'e göre, ordu içinde bulunan Templier şövalyelerinin düzen ve intizamlarını bozmadıklarını, bu yüzden Kral Louis'nin, düzenin ve disiplin tüm orduda sağlanabilmesi hususunda Templierler'in lideri Evrard of Barres'den yardım istediğini, Gilbert adında bir kumandanın disiplini sağlamak üzere görevlendirildiğini yazmıştır.³¹⁸

Haçlılar, bu düzen içerisinde dağlardan aşağıya inerek düz ovada yol almakta olan Fransız haçlı ordusunu Antalya'ya varıncaya kadar kontrollü bir şekilde takip etti. Antalya'ya kadar yapılan bu yolculuk sırasında da bazı ufak tefek çatışmalar oldu. Türkler düşmanın maneviyatını bozacak her türlü girişimde bulunuyorlardı. Haçlılar'ın geçecekleri yol üzerindeki ekinleri ve otları getirdikleri büyük hayvan sürülerine yedirerek ürünü tahrip ettiriyorlardı. Bu sebeple Haçlılar'dan pek çok kişi ve hayvan yolda açlık dolayısıyla öldü. Ot ve yem sıkıntısı yüzünden hayvanlar ölünce Haçlılar, taşıyamadıkları yükler, çadırlar, elbiseler ve silahları geride bıraktılar ve bunları Türklerin eline geçmesin diye yaktılar. Yük taşıyamayacak durumda olan atları kesip, yolculuk esnasında yediler. Haçlılar yolculuklarının bu kısmında kayda değer önemli bir zayiâta uğramadılar ama Antalya'ya büyük bir sıkıntı içinde yorgun, aç ve bitkin bir vaziyette ulaşabildiler.³¹⁹

Haçlılar, yol boyunca bir yandan Türkler ile mücadele ederlerken bir yandan da Bizanslılar ile mücadele etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Güçlü Alman ve Fransız ordularının Anadolu'yu geçişleri sırasında ağır kayıplar verdiren Bizans-Anadolu Selçuklu ittifakı, Bizans ile Haçlılar arasında 1097'den beri yaşanan olayların sonrasında gelinen noktayı gösteriyordu. Hadiseler tarafların birbirlerine karşı bakış açısını açık şekilde gözler önüne sermişti. Haçlı seferinin başlangıcından beri Bizans'ın güç ve ihtişamına karşı duydukları kıskançlığın yönlendirdiği öfkeleri ile hareket eden batıların davranışları, II. Haçlı Seferi sırasında, Bizans'ta genel bir karşı reaksiyona sebebiyet vermişti. 1054'te Doğu ve Batı kiliseleri arasında ayrılığın da bu gelişmeler üzerinde ciddi tesirleri olmuştu.³²⁰

I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesinde Haçlılar'ın Antalya'ya varıncaya kadar yaşadıkları olaylar şu şekilde özetlenmektedir: 1148 yılında, Urhoy ikinci kere

³¹⁸ Muharrem Kesik, *age*, s. 95.

³¹⁹ Muharrem Kesik, *age*, s. 95.

³²⁰ Aydın Usta, *age*, s. 150 151.

alındıktan sonra, Alman kralı ile Frank kralı 395 bin kişiyle, denizden Bizans'ın başkentine geldi. İmparator onları kötü bir yoldan gönderdi. Onlara verdiği kılavuzlara, onları bir çöle götürmesini söyledi. Konstantinopolis'ten on günlük bir yürüyüş yaptıktan sonra yiyecekleri tükendi yiyecek alacak ne bir köy, ne de bir ev buldular. Suları da bitti. Kuru bir çölde nereye gideceklerini bilemeden dolaşp durdular. Kılavuzlar gece kaçmıştı ve gidip Kapadokya'daki Türkleri uyardılar. Sultan Mesut ordusu ile geldi, onları açlık ve susuzluktan bitkin halde buldu ve oradan kovdu. (1148) Çok asker açlıktan öldü. İki kral ve bir miktar asker deniz kıyısına kaçtılar ve Attaliya'ya vardılar.³²¹

d- Fransa Kralı VII. Louis Antalya'da

Odo'nun kaydına göre, Fransızları Antalya'da şehrin Bizanslı valisi Landulf karşıladı ve İmparator'un emrine uyararak, biran önce yiyecek bulmak ve dinlenmek arzusunda olan aç ve yorgun Haçlılar'a elinden gelen yardımı yaptı. Ancak şehirde, böylesine büyük bir orduya yetecek kadar çok yiyecek bulunmadığı için haliyle fiyatlar da çok yüksekti. Bu yüzden ancak parası olanlar pahalı da olsa yiyecek alabildiler. Fakat açlıktan ölmek üzere olan ordunun çoğunluğu, pahalı olan sınırlı miktardaki erzak maddelerinden yeterince faydalanamadılar. Ayrıca, Antalya çok zengin topraklara sahip olmasına rağmen yerli halk, yanı başlarında bulunan Türklerin akınları yüzünden bu toprakları ekemedikleri için şehirde hububat bulmak da çok zordu.³²²

Haçlılar sağ kalan atları için satın alacak yem de bulamadılar. Şehrin dışında bulunan Türkler atların dışarı çıkıp ovadaki çayırılara gitmelerini engellediğinden, şövalyeler onları sağa sola çekerek oyalamasalardı hayvanlar için yiyecek ot bile bulunamayacaktı. Antalya'da bir süre dinlenen Kral Louis, bu güç koşullar altında burada daha fazla kalmanın bir anlamı olmadığını düşündü.³²³

Kral Louis, Antalya'da asilleri ve piskoposlarını toplayarak yola devam etmek hususunda fikir alışverişinde bulundu. Haçlılar Antakya'ya gitmek konusunu tartıştılar. Kral'ın kara yolundan gitmek isteğine karşı asiller, kara yolunun uzun ve meşakkatli olduğunu, yollarda düşmanlarının beklediğini, atlarını kaybettiklerinden

³²¹ I.ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, s.69.

³²² Ebru Altan, *age*, s. 93-94.

³²³ Ebru Altan, *age*, s. 94.

dolayı yaya kaldıklarını ve at bulmalarının mümkün olmadığını ileri sürerek daha kısa ve güvenli olan deniz yoluyla gidilmesinin uygun olacağını söylediler ve Kral'ı bu konuda ikna ettiler. Çünkü onlar yerli halktan Antalya'dan Antakya'ya deniz yoluyla üç günde gidildiğini ve bu yolun daha emniyetli olduğunu öğrenmişlerdi. Gemi temini hususunda Bizanslılar'dan da söz almışlardı.³²⁴

Bundan sonra vâli Landulf ile temasa geçerek ondan kendilerine gemi temin etmesini istediler. Landulf bu teklifi kabul etti. Ancak gemilerin temini için Haçlılar Antalya'da beş hafta beklediler. Landulf'un bulduğu gemiler bütün haçlı ordusunu taşıyacak sayıda değildi. Ayrıca deniz yolculuğu için ödenecek fiyat da çok yüksekti. Nihayet Kral, maiyeti, asiller ve piskoposlar gemilere binerek Antakya'ya yelken açarken, ordunun büyük kısmını teşkil eden yayalar Antalya'da bırakıldı. Geride kaderiyle baş başa bırakılan bu insanlar vâli Landulf tarafından şehir dışına çıkarılınca bu defa, şehrin etrafında devamlı dolaşan Türk birliklerinin hücumuna maruz kaldılar. Bu durumda Fransız haçlı ordusunun yayaları, kara yoluyla Antakya'ya gitmek üzere yola koyuldukları da, bunların çoğu, ya yolculuğun zor şartları yüzünden ya da Türklerin yaptıkları hücumlar sebebiyle yok olup gittiler.³²⁵

Kendi kralları tarafından kaderlerine terk edilmiş ve Bizanslılar tarafından da düşmanca muameleler ile karşı karşıya kalmış olan geride kalan Haçlılar'ın düştükleri duruma acıyan Türkler, saldırılarına son verdikleri gibi yiyecek yardımında da bulunmaya başlamışlardı. Bunun neticesinde 3.000 Fransız, Müslümanlığı kabul etmişti.³²⁶

e- Fransa Kralı VII. Louis'in Antakya Macerası ve Akka Toplantısı

Kral Louis, 19 Mart 1148'de Antakya'nın Samandağ Limanı'nda karaya çıkmıştı. Doğu'da Nureddin Mahmud karşısında en tehlikeli durumda olan Batı'dan acil yardım isteyen Antakya Prinkepsi Raymond, üç yıldır yolunu beklemekte olduğu Kral Louis'in sonunda prinkepslik topraklarına ulaştığını duyunca büyük bir sevinçle derhal bütün asilleri ve halkın ileri gelenleri ile beraber onu karşılamaya gitti. Raymond tarafından parlak bir törenle karşılanıp Antakya'ya getirilen Kral, burada da din adamları ve halk tarafından sevinçle selamlandı. Raymond, Kral ve maiyetini

³²⁴ Muharrem Kesik, *age*, s.96.

³²⁵ Muharrem Kesik, *age*, s.96

³²⁶ Aydın Usta, *age*, s.150.

büyük bir ihtimamla ağırlayarak onlara birçok hediyeler sundu ve seyahatleri sırasında çektikleri sıkıntıları unutturmak için elinden geleni yaptı. Zira Kral Louis'nin gelişi Raymond için çok şey ifade ediyordu. Raymond, Kral ve ordusunun yardımı ile, şimdi müdafaa durumunda olduğu en tehlikeli düşmanı Nureddin'e karşı taarruza geçerek Haleb, Şeyzer ve civardaki diğer birkaç şehri ele geçirip prinkepslik topraklarını genişletmeyi ve böylece de doğudaki durumunu sağlamlaştırmayı umut ediyordu.³²⁷

Louis, ordusunun büyük kısmını Anadolu'da kaybetmişti ama yine de savaşıclardan ve şövalyelerden oluşan ve Müslümanları endişeye düşüren büyük bir kuvvete sahipti. Bu yüzden Raymond, eğer Louis'yi ikna edebilirse, bu teşebbüsün başarıya ulaşabileceğine inanıyordu. Kraliçe Eleonore, kendisinin yeğeni olduğundan onun bu konuda sağlayacağı desteği de göz ardı etmiyordu.³²⁸

Raymond, bir süre dinlendikten sonra Kral Louis ile yaptığı toplantıda, Antakya'nın içinde bulunduğu zor durumu anlatarak sürekli Halep kuvvetlerinin baskısı altında olduğunu, Müslümanlar bütün kuvvetleri ile Antalya'ya saldırırsa bölgedeki Haçlılar'dan etkili yardım alamayacağını söyledi. Ve derhal Halep'e taarruz etmelerini ısrarla tavsiye etti. Nureddin Mahmud mağlup edilip Halep ele geçirilirse bunun kendilerine sağlayacağı faydaları da anlattı ve Kral Louis'nin bu girişiminden önce Kudüs'e gitmesini engellemeye çalıştı. Raymond, bu plan hakkında Louis ile de birkaç defa özel olarak görüştü.³²⁹

Fakat Raymond Louis'yi tanııyordu. O, hâlâ Aziz Bernard'ın büyüü altındaydı. Her şeyden önce Kudüs'e gitmemeyi düşünüyordu. Alman Kralı Konrad, Kudüs'e varmıştı bile. Tam bu sırada Kral ile Raymond'un arası, kulaktan kulağa yayılan bir dedikodu ile bozuldu. Antakya Prinkepsi Raymond, Kral'ın hanımı Eleanore'un amcasıydı. Güzel ve akıllı bir kadın olan Eleanore da kocasının Kudüs'e gitmek düşüncesine karşı çıkmış ve amacasının her şeyden önce Nureddin'e karşı savaşılması gerektiğini belirten önerisinin çok daha yerinde olduğunu açıkça söylemişti. Bu ise Louis'yi kızdırmıştı. Ayrıca Raymond'un Eleanore'a gösterdiği

³²⁷ Ebru Altan, **age**, s.98-99.

³²⁸ Ebru Altan, **age**, s.99.

³²⁹ Ebru Altan, **age**, s.99.

sevginin amcalık sınırlarının ötesinde olduğu ve Eleanore'un soğuk kocası yerine teselliyi Raymond'da aradığı rivayeti ile Antakya çalkalanmaya başlamıştı.³³⁰

Kral Louis şerefının iki paralık olduğunu ve gülünç duruma düştüğünü hissederek derhal Kudüs'e gideceğini açıkladı. Zaten Kudüs patriği de Antakya'ya gelip, kendisinin âcilen Kudüs'te beklendiğini haber vermişti. Kocasının bu kararına karşılık, Eleanore da Antakya'da kalıp ondan boşanacağını ilan etti. Eleanore, "*Louis ile izdivacında bir erkekle evlendiğini sandığını ama karşısında bir keşiş bulduğunu*" söylüyordu. Louis'nin artık sabrı kalmamıştı. Karısını, amcasının sarayından zorla kaçırttı ve bütün birlikleriyle Kudüs'e doğru yola koyuldu. Louis'nin sert tepkisi durumu şimdilik kurtarmıştı. Dört yıl sonra hayat dolu Eleanore onu kesin olarak terk edecek ve sonra İngiltere Kralı II. Henry ile evlenecekti ki, bu evliliğinden olan oğullarından biri daha sonra Arslan Yürekli Richard adıyla tanınacaktı.³³¹

II. Haçlı Seferi'nin Kudüs'e ulaşan ilk grubu, Otto von Freising ve ordusundan geriye kalanlardı. Otto'nun idaresindeki Almanlar, Türkler tarafından mağlup edildikten sonra darmadağın olmuş ve sahile ulaşabilenler guruplar halinde gemilere binerek parça parça Kudüs'e doğru denize açılmışlardı. Zorlu bir deniz yolculuğundan sonra nihayet nisan ayı başlarında bazı gruplar Akka'da, bazıları Sûr'da, bir kısmı da Sûr ile Sayda arasındaki Sarfend'de karaya çıktılar. Bazıları denizde kazaya uğramıştı. Kurtulanlar yarıçıplak ve perişan bir vaziyetteydi.³³²

Alman Kralı Konrad ise Efes'ten geri döndükten sonra kışı İstanbul'da geçirmiş ve ilkbaharda bir Bizans filosuyla beraber Filistin'e doğru yelken açmıştı. Konrad, Otto von Freising'den yaklaşık bir hafta sonra nisan ayı ortalarında, maiyetinde buluna yeğeni Friedrich von Schwaben, Avusturya Dükü Heinrich, Welf von Bayern ve diğer şöhretli asilleri ile beraber Akka'da karaya çıktı. Kral Boudouin, Patrik Foucheri, din adamları ve halk Konrad'ı şehir dışında merasimle karşılayarak şarkılar ve ilahiler eşliğinde Kudüs'e götürdüler. Burada Templierlerin sarayına yerleştirilen Konrad, şehrin kutsal yerlerini ziyaret ederek haçlı yeminini yerine getirdi. Konrad'dan bir ay sonra Kudüs'e gelen Louis de aynı şekilde parlak bir

³³⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 110-111.

³³¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 111.

³³² Ebru Altan, **age**, s. 102.

törene karşılandı. Louis ve çevresi Kudüs’de büyük bir ihtimamla ağırlandı ve kutsal yerleri ziyarete götürüldüler.³³³

Vezelay’da Kral Louis ile birlikte haçlı yemini etmiş olan ve deniz yoluyla Filistin’e gelen Toulouse Kontu Alfonso Jourdain de oğlu Bertrand ile beraber nisan ayında Konrad’dan pek az sonra Akka’da karaya çıkmıştı. Raymond de St. Gilles’in oğlu olup babası Trablus’u kuşattığı sırada Hacılar Tepesi’nde doğmuş olan Alfonso’nun güçlü kuvvetlerle Doğu’ya gelişini bütün halk sabırsızlıkla beklemişti. Çünkü, krallığa mutluluk ve şans getireceğini düşünüyorlardı. Ancak Alfonso’nun gelişi Trablus Kontu II. Raymond’u zor durumda bıraktı. Zira çok geçmeden Raymond’un korktuğu başına geldi ve Alfonso’nun Trablus üzerinde hak iddia ettiği şeklindeki söylentiler hızla yayıldı. Fakat Alfonso, Kudüs’e giderken yolda durmuş olduğu Kaysariye’de aniden rahatsızlanarak sancılar içinde öldü. Herkes onun zehirlendiğini söyledi.³³⁴

Trablus Kontu II. Raymond ile hanımı Hodierna’nın ablası olan Kraliçe Melisede’in bu olayın sorumlusu oldukları iddia edildi. Bütün krallık bu söylentilerle çalkalanırken Alfonso’nun oğlu Bertnard da kuzeni Raymond’u babasını öldürtmekle suçladı. Ama bu iddialar ispatlanamadı. Alfonso’nun ölümü ve ortaya atılan iddialar tabiatıyla Trablus Kontluğu’nda bir iç soruna sebep olmuştu. Bertnard, babasının davasını devam ettirebilir ve kontluğu Raymond’un elinden almak için her yolu deneyebilirdi. Bu yüzden Raymond, Kudüs’e gidip haçlı seferine destek vermek yerine kendi topraklarında kalarak devletine sahip çıkmayı ve iç sorunlarıyla meşgul olmayı tercih etti. Zaten Kral Louis’den de beklediği yardımı alamamıştı.³³⁵

Aynı şekilde Urfa ve Antakya hükümdarları da Louis’nin, onların sorunlarını gözardı etmesi karşısında hayal kırıklığına uğramışlardı. Şimdi kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan haçlı seferine katılmak için ülkelerini Nureddin Mahmud’a karşı savunmasız bırakıp Kudüs’e gidecek durumda değillerdi. Böylece yeni haçlı seferi Urfa, Antakya ve Trablus kontlarının katılımı olmadan, Batı’dan gelen Haçlılar ile Kudüs Krallığı’nın müşterek düzenlediği bir sefer olacaktı.³³⁶

³³³ Ebru Altan, **age**, s. 102.

³³⁴ Ebru Altan, **age**, s. 103.

³³⁵ Ebru Altan, **age**, s.103

³³⁶ Ebru Altan, **age**, s. 103.

Bütün Haçlılar Filistin'e vardktan sonra Kudüs Kraliçesi Melisende ve oğlu Kral III. Baudouin, krallığın bütün asillerinin, patriğın, piskoposların, Alman ve Fransız kralları ile bunların bütün ileri gelenleri ve şövalyelerinin katılımıyla 24 Haziran 1148 günü Akkâ'da bir toplantı yaptılar. Şimdi ne yapılması gerektiği hususunda karar verilmeliydi. Haçlı seferinden umdukları yardımı alamayan kızgın ve dargın Antakya, Urfa, Trablus kontları Kudüs'e gelmediler. Seferin kendileri için artık bir anlamı kalmamıştı. Onların yokluğuna ve Haçlılar'ın yol boyunca verdikleri kayıplara rağmen, Kudüs'de büyük bir kuvvet toplanmıştı. Ortaya çeşitli fikirler atıldı. Görüşmeler oldukça tartışmalı geçti. Haçlı ileri gelenleri ile Kudüs baronları arasında çıkan bazı anlaşmazlıklardan sonra nihayet Dımaşk üzerine sefer yapılmasına karar verildi.³³⁷

Ama bu çok yanlış bir karardı. Dımaşk, Frankların tek Müslüman müttefikiydi. Nureddin'in gittikçe artan kudretinden endişe duyan Dımaşk Emiri Unur, Kudüs Krallığı ile dost kalmaya çalışan ve işbirliği yapmaya hazır bir kimseydi. Şüphesiz Dımaşk'ın zenginliği ve stratejik önemi Franklar için çok çekiciydi. Fakat böyle bir girişim, tabiatıyla Unur'u Nureddin'in kucağına itecekti. Gerçekten de öyle oldu. Durumdan haberdar olan Unur bir taraftan şehri savunmaya hazırlanırken, diğer taraftan da başta Nureddin olmak üzere bütün Müslümanlardan yardım istedi. Bu ricaya uyan Nureddin ise, Dımaşk'a doğru ilerlemekte hiç gecikmedi.³³⁸

f- Dımaşk Kuşatması (24-28 Temmuz 1148)

Kudüs Kralı III. Baudouin, Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis idaresindeki birleşik haçlı ordusu, temmuz ayı ortalarında Taberiye'den Banyas istikametine doğru harekete geçti. Haçlı liderleri Banyas'ta, bundan sonra takip edecekleri stratejiyi belirlemek üzere yeni bir toplantı yaptılar. Liderler, önce Dımaşk'ı ve çevresini iyi bilen kişilerle görüştüler. Sonra, şehrin büyük kısmını âdeta sur gibi çevreleyen ve şehre büyük bir koruma sağlayan meyve bahçelerini ele geçirmenin faydalı olacağına karar verdiler. Böylece, bu meyvelikleri ele geçince şehri kolayca alabilecekleri düşüncesiyle Dımaşk'a batıdan saldırmayı planladılar.³³⁹

³³⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 111.

³³⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.111-112

³³⁹ Ebru Altan, **age**, s. 107.

Bundan sonra krallar, kargaşayı önlemek için bir yürüyüş düzeni tespit edip orduları savaş düzenine soktular. Buna göre, Kudüs kralı bölgeyi iyi tanıdığından ordusu ile beraber en önde ilerleyerek diğerlerine yol gösterecek; Fransa kralı ile ordusu ihtiyaç olduğunda öndekilere yardım edebilmek için ordunun merkezine yerleştirilecek; Konrad ve adamları da arkadan gelebilecek sürpriz bir saldırıya karşı orduyu korumak üzere en arkada yer alacaklardı.³⁴⁰

Bu yürüyüş planına uygun olarak Haçlı ordusu 24 Temmuz'da Dımaşk'ı çevreleyen meyveliklere ulaştı. Haçlılar ilk gün bu meyveliklere saldırdılar. Zorlukla da olsa burasını savunan Müslümanları geri attılar. Şehir halkı tam bir ümitsizlik içine düştü. Fakat ertesi gün durum değişti. Unur'un çağırdığı yardımcı kuvvetler kuzey kapısından şehre girmeye başlamışlardı. Unur, yardıma gelenlerin desteği ile mukabil taarruza geçti. Haçlılar'ı güney surlarının yanından uzaklaştırıp meyvelik arazi de öyle hırpaladı ki, üç kral –Louis, Konrad ve Baudouin-ordugahı buradan taşımaya ve şehrin doğu surlarının karşısındaki açık araziye çıkmaya karar verdiler. Böylece Dımaşk birliklerinin ağaçlar arasına gizlenerek yaptıkları hücumlardan kurtulacaklarını düşündüler.³⁴¹

27 Temmuz günü bütün haçlı ordusu doğu surlarının önündeki ovaya çıktı. Aslında bu, hiç de doğru bir karar değildi. Çünkü burası şehir surlarının en kuvvetli kesiminin karşısına isabet ediyordu. Üstelik burada su da yoktu. Bunun ötesinde meyve bahçelerine yeniden yerleşen Dımaşklılar, şimdi Haçlılar'a daha kolay saldırmak imkanını bulmuşlardı. Kudüs baronlarının tavsiyesiyle kralların aldığı bu karar, haçlı ordugâhında karışıklık çıkmasına neden oldu. Fransız ve Almanlar, Kudüs baronlarını suçlamaktaydı. Bunların Unur tarafından rüşvetle elde edildiğini ve ordugâhın bu uygunsuz yere taşınmasıyla Dımaşk'ın zaptının artık mümkün olamayacağını söylüyorlardı.³⁴²

Unur ise, sayısı gittikçe artan savaşçıları ile haçlı ordugâhına durmadan yeni saldırılar düzenlemekteydi. Haçlılar'ın bu ihanet dedikodularıyla cesaretleri kayboldu. Haçlı reisleri de birbirleriyle kavgaya başladı.³⁴³

³⁴⁰ Ebru Altan, **age**, s. 107.

³⁴¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.112.

³⁴² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.112.

³⁴³ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.112.

Kavganın konusu, Dımaşk'ın zaptedildikten sonra kime verileceği meselesi idi. Filistin baronları başından beri haçlı ordularının yardımı ile Dımaşk'ı kendi topraklarına katmayı ümit etmişler, hatta kendi aralarında buraya hükmedecek bir aday bile seçmişlerdi. Fakat Flandre Kontu Thierry de kralların her birine ayrı ayrı müracaat ederek Dımaşk'ın kendi hâkimiyeti altında yarı bağımsız bir devlet olmasını rica etmişti. Konrad, Louis ve Baudouin de bu ricayı kabul etmişlerdi. Filistin baronları zafer durumunda Dımaşk'ın Thierry de Flandre'a verileceğini duyunca bu karara hem öfkeleniler hem de içerlediler. Dımaşk'a taarruzun anlamsızlığını savunan Haçlılar'ın sayısı daha da arttı. Belki de bu baronlar Unur ile gizlice temas kurmuşlardı.³⁴⁴

Ordugâhtaki huzursuzluk Dımaşk'a taarruzun aleyhinde olan Haçlılar'ın sayısını artırdı. Bu arada Nurettin de Hıms'a varmış olup birlikleri birkaç gün içinde Dımaşk'ta olacaktı. Haçlılar'ın ise takviye alma ümidi yoktu. Bunların Dımaşk'ı alma hayali dört gün içinde Suriye'nin temmuz sıcağında buhar gibi uçup kayboldu. Çaresiz kalan krallar geri çekilme emri verdiler. Haçlı ordusu 28 Temmuz'da, Dımaşk önüne gelişlerinin beşinci günü, Galilaea yönünde çekilmeye başladı. Fakat Unur, Haçlılar'ı rahat bırakmadı. Hafif techizatlı Türkmen atlıları bunların peşine takılıp her adımda üzerlerine ok yağdırdı. Haçlılar'ın geçtiği yol insan ve hayvan ölüleri ile kaplandı. Sefer tam bir fiyasko olmuştu. Büyük ümitlerle başlayan Dımaşk kuşatması pek çok insan ve savaş malzemesinin kaybı ile sonuçlanmış ve dört günlük savaştan sonra geri çekilen Haçlılar'ın itibarı ağır bir darbe yemişti.³⁴⁵

Haçlı kralları Dımaşk yenilgisinden sonra Kudüs'e geri döndükleri zaman yeni bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda bazı asiller, Dımaşk önünde uğradıkları başarısızlığı telafi etmek için Askalan'a bir sefer düzenlemeyi teklif ettiler ve kuşatma için gerekli olan her şeyi oraya kolayca götürüp şehri kısa sürede ele geçirebileceklerini söylediler. Sonuçta haçlı meclisi, bu kez daha iyi hazırlanarak Askalan'a saldırmayı planladıysa da kesin olarak bilinmeyen bir nedenden dolayı bu teşebbüs gerçekleştirilemedi ve daha başlamadan sona erdi. Böylece büyük ümitlerle başlayan II. Haçlı Seferi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış oldu.³⁴⁶

³⁴⁴ Ebru Altan, **age**, s.110.

³⁴⁵ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 115.

³⁴⁶ Ebru Altan, **age**, s. 113.

Alman Kralı Konrad, hemen Filistin'den ayrıldı. Akkâ'dan deniz yolu ile, Selanik'e gitti ve orada İmparator Manuel ile buluştu. 1148 yılı Noel'ini İstanbul'da kutladı. Aylarca bu güzel şehirde kalıp keyif sürdü. Bu arada bu iki hükümdar müşterek düşmanları Sicilya kralına karşı beraberce İtalya üzerine sefer yapmak konusunda anlaştilar. Ayrıca, bir yıl önce verilen karara uyularak Kral Konrad'ın kardeşi Avusturya Dükü Heinrich Jasomirgott ile İmparator Manuel'in yeğeni Prenses Theodora'nın eğlenceler ve ziyafetlerle kutlanan düğün törenleri de yapıldı. Ancak saray halkı bu evliliği hiç de gönülden onaylamamıştı. Bizanslı şair Prodromos'un belirttiği gibi, herkes genç ve güzel prenseslerinin Batı'dan gelen bir canavara kurban edilmesine çok üzölmüşü.³⁴⁷

Fransa Kralı Louis ise 1149 yaz başına kadar Kudüs'te kaldı. Sonra, başarısızlığını yüklediği İmparator Manuel'e karşı duyduğu aşırı düşmanlık hisleri içerisinde ülkesine doğru yola çıktı ve Güney-İtalya'da Sicilya Kralı Roger ile buluştu. İki kral intikam almak üzere derhal Bizans'a karşı bir haçlı seferi yapmayı planladılar. Ama bu planı uygulamak imkanını bulamadılar. Böylece Batılıların İstanbul'u ele geçirmek düşünceleri, hiç değilse yarım yüzyıl ertelenmiş oldu.³⁴⁸

III. BÖLÜM

³⁴⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 115.

³⁴⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 115.

1- II. HAÇLI SEFERİNDEN SONRA NUREDDİN MAHMUD'UN FAALİYETLERİ

II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığı Haleb Hükümdarı Nureddin Mahmud'un Suriye'de nüfuz ve hâkimiyetini artırmasına yardım etti. Aslında Haleb birlikleri daha Haçlılar Dımaşk'ı ele geçirme gayreti içindeyken bile, kuzeydeki Hristiyan bölgelerine birbiri ardınca hücumlar düzenlemişlerdi. Alman ve Fransız krallarının Doğu'dan ayrılışından sonra ise Nureddin'in bu bölgelerdeki baskısı yoğunlaştı. Tell-Bâşir'de sıkışan kont II. Joscelin elinde beyaz bayrak taşıyarak bizzat Nureddin'in karargahına gidip onun merhametine sığındı ve kısa bir süre için de olsa, kopardığı geçici bir mütareke ile biraz rahatladı.³⁴⁹

Antakya Prinkepsi Raymond'un durumu daha zordu. Zira Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud da, Haçlılar'ın yenilgisinden faydalanıp 1148 sonbaharında Maraş'a hücum etmişti. Raymond, Maraş'ı kurtarmak üzere Mesud'a karşı harekete hazırlandı. Bunun üzerine Mesud, Nureddin'den Franklara şaşırtıcı bir taarruzda bulunmasını istedi. Bu istek kabul olundu. Nureddin yeniden Antakya topraklarına girdi. Fakat 1148 Kasım'ında, Hristiyanlardan ziyade Nureddin'den nefret eden Haşhaşi reisi Ali İbn Vefa ile birleşen Raymond, Afamiye yakınında Nureddin'in birliklerini baskına uğrattı. Nureddin'in en kıymetli iki kumandanı Şirkûh ile Mecdeddin İbn ed-Dâye birbirleriyle kavgalı idi. Şirkuh, Mecdeddin'in yanında savaşa katılmayınca birlikler bozulup kaçmak zorunda kaldı. Ancak Nureddin 1149 ilkbaharında Raymond'u Bagras yanında yenerek ordusuna yapılan baskının intikamını aldı. Sonra da güneye yönelerek Asi Nehri'nin doğusundaki İnab Kalesi'ni kuşattı.³⁵⁰

A- İnab Zaferi (1149)

Nureddin Mahmud II. Haçlı Seferi'nden sonra Dımaşk Atabeyliği veziri olan Üner ile birlikte karşı harekete geçip Arima'yı kuşatma altına almış ve kısa bir süre içerisinde burayı ele geçirip, yıktırıştır. Nureddin Mahmud Zengi'nin Arima Kalesi'ni yıktırmasına bir misilleme yapmak isteyen Haçlılar, Haleb bölgesine taarruza geçtiler. Nureddin Mahmud o sıralarda Havran'da bulunan Üner'den yardım

³⁴⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 117

³⁵⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.117.

istedi. Üner de komutanlarından Mücaheddin Bozan'ı bir miktar kuvvetle Nureddin'e yolladı. Bu sıralarda Nureddin Mahmud, Yağra'yı Haçlılar'ın elinden yeni almıştı. Dımaşk'dan gelen kuvvetlerin kendinse katılmasıyla güçlenen Nureddin Mahmud İnab Kalesi'ni kuşattı.³⁵¹

Antakya Prinkepsi Raymond, küçük bir ordu ve Ali b. Vefa kumandasında az sayıda savaşçısı olan bir haşhaşi birliği ile burasını kurtarmak üzere süratle geldi. Bunların kuvvetleri hakkında mübalağalı haberler almış bulunan Nureddin Mahmud geri çekildi. Aslında Müslüman ordusu altı bini bulan süvarisiyle Franklardan fazlaydı. 28 Haziran 1149'da Nureddin Mahmud, Hristiyan ordusunu kuşattı. Ertesi gün Raymond'un ordusu birkaç saat içinde imha edildi. Raymond bizzat Şirkûh tarafından öldürüldü.³⁵²

İnab zaferi, I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesinde şu şekilde anlatılmaktadır. *“Nureddin ordusunu toplayıp İnab'ı kuşattı. Bu durumu Antakyalı Pitabin öğrenince askerlerini toplayıp onunla savaşmaya gitti. Nurettin, Franklar'ın geldiğini duyunca kuşatmayı kaldırıp dağlara çıktı. Franklar Tell-Anab yakınında ovada kamp kurdular. Gözcüler, Franklar'ın az kişi olduğunu bildirdiler. Nureddin ordusunu düzenledi, borularını çaldı ve Frankların üzerine indi. Tanrı onlara kızgındı, dolayısıyla kaçtılar. Maraşlı Godfrey, Wafa'nın oğlu Ali ve birçokları öldürüldüler. Nurettin köle topladı ve Dük'ün toprağını yakıp yıktı. Antakya'nın beyi de öldürülmüştü. Bu korkunç bir yenilgiydi. Türkler çok fazla sayıda köle ve tutsakla, at ve eşya aldılar.”*³⁵³

B- Antakya'nın Kuşatılması ve Famiye Kalesi'nin Fethi

Antakya Prinkepsi II. Raymond'un İnab'da yenilerek öldürülmesi, Müslümanlar arasında Antakya'nın tekrar İslâm topraklarına katılabileceği ümidinin doğmasına sebep oldu. Nureddin, İnab zaferinden hemen sonra yanında Emir Bozan komutasında Dımaşk Atabeyliği askeri olduğu halde Antakya önlerine gelerek karargâhını kurdu.³⁵⁴

Prinkepsin ölüm haberini alan Patrik Aimery derhal savunma hazırlıkları yapmış ve Kudüs kralından da acil yardım istemişti. Nureddin şehir önünde

³⁵¹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 826.

³⁵² Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 826.

³⁵³ **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, s. 72.

³⁵⁴ Coşkun Alptekin, **agm**, s.552.

görününce ona, kısa süreli bir mütareke teklif etti. Nureddin de Antakya'yı kuşatmak için yeterli sayıda askeri olmadığını göz önüne alarak teklifi kabul etti.³⁵⁵

Nureddin Zengi, Antakya kuşatmasından sonra Hicretin 545. yılında Antakya prinkepsliğinin Âsi Nehri Vadisi'ndeki son kalesi olan Famiye üzerine yürüdü. Bu kale Şeyzer ve Hama civarındaki yüksek bir tepenin üzerine kurulmuş olup o yöredeki en müstahkem ve en sağlam kalelerden bir tanesiydi.³⁵⁶

Nureddin bu kale üzerine yürüyüp muhasara etti. Haçlılar kaledediler. Nureddin onlarla savaşa girdi ve oradaki Haçlılar'ı sıkıştırdı. Bunun üzerine, Suriye'deki Haçlılar toplanıp Nureddin'i oradan uzaklaştırmak için üzerine yürüdüler; fakat Haçlılar ancak Nureddin kaleyi zaptedip içine zahire, silah ve adamlarla onların ihtiyaç duyacağı her şeyi doldurduktan sonra ulaşabildiler.³⁵⁷

Nureddin onların hareketini haber alınca oradan ayrıldı. Bu sırada kaledeki işlerini tamamlamıştı. Doğruca Haçlılar'ın üzerine yürüdü, onlarla hesaplaşmak istiyordu. Haçlılar, kalenin zaptedildiğini ve Nureddin'in kendileriyle savaşma azminin kuvvetli olduğunu anlayınca yoldan geri dönüp ülkelerine girdiler. Nureddin'e haber gönderip barış talebinde bulundular. Nureddin salim ve muzaffer olarak döndü.³⁵⁸

Antakya bu suretle kurtulduysa da, artık prinkepsliğin hâkimiyet alanı sadece Antakya Ovası ile kıyıda İskenderun-Lazikiye arasındaki kısa ve daracık şeritten ibaret kalmıştı. Antakya'nın idaresini Raymond'un henüz 20 yaşına ulaşmamış hanımı Constance üstlendi. Patrik Aimery de ona yardımcı oldu. Kont II. Joscelin, Raymond'a destek olmayı aklına bile getirmemişti. Aksine damadı Renaud'un mirasını ele geçirebilmek hülyası ile Maraş'a koşmuştu ama Sultan Mesud'un Maraş üzerine geldiğini duyunca hemen Tell-Başir'e geri döndü. 1149 yılı kışında Nureddin bu defa Joscelin'i hedef aldı. Fakat hemen ciddi taarruzlara girişmedi.³⁵⁹

Nureddin, güneyde Dımaşk meselesi ile meşgul iken, 1150 Nisan ayı sonlarında Tell-Başir bölgesine girmiş bulunan bir Türkmen grubu, Antakya'ya

³⁵⁵ Ebru Altan, **age**, s. 120.

³⁵⁶ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.209.

³⁵⁷ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.209.

³⁵⁸ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.209.

³⁵⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.118

gitmekte olan II. Joscelin ile adamlarına rastladılar ve derhal bunları yakaladılar. Joscelin para karşılığında kendisini serbest bırakmalarını teklif etti. Türkmenler onu tanımadıkları için teklifi kabul ettiler. Joscelin de paranın temin edilmesi için Tell-Başir'e adamlarını yolladı. Fakat bu arada bir Yahudi onu tanıdı. Bunun üzerine Türkmenlerden biri Haleb'e gidip şehrin valisi Meceddin'e durumu haber verdi. Meceddin bu Türkmenle birlikte asker göndererek Joscelin'i kendisini esir edenlerden teslim aldı. Joscelin, Haleb'de hapse atıldı ve dokuz yıllık bir esaretten sonra zindanda öldü.³⁶⁰

Böylece II. Haçlı Seferi'nden pek kısa bir süre sonra Tell-Bâşir ve ona bağlı olan bölge de sahipsiz kalmıştı. Nureddin, Joscelin'in esir edildiğini öğrenince bu durumu değerlendirerek Azaz'ı zapt etti. Sultan Mesud da bir süre Tell-Bâşir'i kuşattı. Mesud'un kuşatmayı kaldırmasından sonra bu kez de Nureddin Tell-Bâşir'e taarruz etti. Kocasının yerine idareyi ele alan Kontes Beatrice gerek Mesud'un gerekse Nureddin'in saldırılarına güçlkle karşı koymuş ve bu saldırılar dayanılmaz hale gelmişti. Tell-Bâşir'in daha fazla savunulamayacağı artık belliydi.³⁶¹

Şehir, bütün bölgeye yayılan Türk hücumlarının sebep olduğu tahribat yüzünden çevreden akın akın gelerek buraya sığınan Frank ve Ermeni mültecilerle dolmuştu. Nureddin'in bölgedeki fetihleri sebebi ile Tell-Bâşir'in Antakya ile bağlantısı da kesilmişti. Bu sırada, Kontes Beatrice'in içinde bulunduğu zor durumu iyi bilen İmparator Manuel, ona, elinde kalan bütün araziye Bizans'a satmasını teklif etti. Kudüs Kralı III. Baudouin'in de rızasını alan Kontes bu teklifi kabul etti. Böylece Beatrice, Bizans'ın Kilikya Valisi Thomas tarafından getirilen torbalar dolusu altın karşılığında Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Râvendân kalelerini Bizans askerlerine teslim etti, kendisi ise kızı Agnes ve oğlu Joscelin ile birlikte Kudüs'e gitti.³⁶²

Fakat Türkler, Urfa Kontluğu'ndan geriye kalan toprakların Bizans'a intikal etmesinden sonra da bu bölgedeki hücumlarına devam ettiler. Neticede 1151 yılında Nureddin, Râvendân ve Tell-Başir'i zapt ederken Ayntab ve Dülük, Sultan Mesud'un; Samsat ve Birecik ise Artuklu Beyi Timurtaş'ın eline geçti. Böylece I.

³⁶⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.118.

³⁶¹ Ebru Altan, **age**, s.121.

³⁶² Ebru Altan, **age**, s.121.

Haçlı Seferi sırasında Güneydoğu Anadolu'da kurulmuş olan ilk haçlı devleti-Urfa Kontluğu- II. Haçlı Seferi'nden pek kısa bir süre sonra tarih sahnesinden tamamen silinmiş oldu.³⁶³

C- I. Dımaşk Kuşatması

İmameddin Zengi de birkaç defa Dımaşk şehrini egemenliği altına almaya teşebbüs etmiş; ancak haçlı ordularının Dımaşk atabeyine yardım etmeleri sebebi ile bu siyasetini gerçekleştirmeye muvaffak olamamıştı. Zira Haçlılar İmameddin'in bu şehri ele geçirdiği takdirde kendilerinin Suriye bölgesinde kalmalarını tehdit edeceğini biliyorlardı. Çünkü Dımaşk son derece stratejik bir mevkide bulunuyordu. Dımaşk'ın Mısır ile Fırat nehri kıyılarında bulunan yerleşim merkezleri arasındaki yol üzerinde yer alması şehrin askeri önemini artırıyordu. Dolayısıyla Dımaşk şehri gerek İmameddin Zengi'nin gerekse ondan sonra oğullarının dikkatini çekmeye devam etmiştir. Bu şehir aynı şekilde Kudüs hakimlerinin zihinlerini de meşgul etmişti. Nihayet 549/1154 yılında İmameddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmut bu şehri ele geçirmeye muvaffak oldu.³⁶⁴

Dımaşk atabeyliğinin idaresini yürüten Vezir Üner, 28 Ağustos 1149'da öldü. Üner'in ölümünden kısa bir süre sonra da Musul hakimi Seyfettin Gazi öldü. Kardeşi Kutbettin Mevdud, Musul'da ağabeyisinin yerini aldı. Nureddin Mahmut, Üner'in ölümünden sonra Dımaşk Hakimi Abak'ın emirlerini kendi safına çekmeye veya bazı asılsız haberler ile onları Abak'tan ayırmaya çalışmıştır. Dımaşk'ı almak Tuğtekinogulları'nın hâkimiyetine son vermek onun artık ısrarla üzerinde duracağı bir husus olmuştu. Havran'da Haçlılar'ın meydana getirdiği küçük bir olayı mesele yapmış ve Haçlılar üzerine bir sefer tertipleyerek cihad ilan etmişti.³⁶⁵

Nureddin Mahmut, Dımaşk Atabeyi Abak'a da haber yollayarak güvenilir bir komutanın idaresinde bin atlı göndermesini istedi. Bu bir oyundan ibaretti. Aslında asıl hedefi Dımaşk atabeyliği idi.³⁶⁶

Halep'den cihat maksadı ile yola çıkmış olan Nureddin'in Merc Yâbus'a kadar yaklaşması üzere Abak, o sıralarda Gazze'de bulunan Kudüs Kralı III. Baudouin'den yardım istedi. İki Türk emirini karşı karşıya getirmeyi menfaatlerine

³⁶³ Ebru Altan, *age*, s.121-122.

³⁶⁴ Hasan İbrahim Hasan, *age*, C.V, s.101.

³⁶⁵ Mustafa Eğilmez, *agm*, s.826.

³⁶⁶ Mustafa Eğilmez, *agm*, s.826.

uygun bulan Kral vakit geçirmeden öncü birliklerini Banyos'a gönderdi. Lakin Nureddin bundan hiç etkilenmeyip Dımaşk'a doğru yürüyüşüne devam ederek 25 Nisan'da Menazilü'l-Asâkir'e varıp karargahını kurdu. Buradan Abak'a da bir mektup yollayan Nureddin, gayesinin Dımaşk'ı kuşatmak olmadığını, Havran halkının çektiği çilelere son vermek istediğini, açılan cihada katılmanın gerekli olduğunu, birlikte girişecekleri fetihler sonunda ele geçirecekleri Askalan Limanı ile diğer bazı yerleri kendisine vereceğini bildirdi. Ancak, Abak, gönderdiği mesajda meseleyi kılıç kuvvetinin çözeceğini, Haçlılar'ın kendisine yardıma gelmekte olduğunu belirtti.³⁶⁷

Beklemediği böyle bir cevap üzerine Nureddin mektubu aldığı gün ertesi günü Dımaşk'a taarruza geçti. Fakat şiddetli yağın yağmur Halep askerinin belki de gerçekleştirmek üzere olduğu zapta imkân vermedi. Üstelik Haçlılar'ın yardıma gelmesi Nureddin'i endişelendirdi. Böyle bir durumda Abak ile anlaşmayı uygun bulan Nureddin, adının hutbede okunması ve kesilecek paralara adının yazdırılması şartı ile muhasarayı kaldıracağını Abak'a ilettil. Dımaşk'ın düşmesinden çekinen Abak, Nureddin'in karargahına kadar gidip şartlarını kabul edeceğini bildirdi.³⁶⁸

D- Baudouin'nin Askalan'ı Ele Geçirmesi

1152 yılında Trablus Kontu II. Raymond Haşhaşiler tarafından öldürölünce yerine henüz on iki yaşında bir çocuk olan oğlu III. Raymond geçti fakat annesi Hodierna naibe sıfatı ile idareyi üzerine aldı. Böylece üç haçlı devletinin sorumluluğu üç hanımın, Kudüs'de kraliçe Melisende, Antakya'da Constance ve Trablus'da Hodierna'nın eline kaldı. Her ne kadar III. Baudouin Antakya ve Trablus'un idaresinde yardımcı üstlendiyse de, kendisi henüz Kudüs krallığının bile tek başına hakimi değildi. Nihayet Baudouin aynı yıl içinde annesi Melisende'ı iktidardan uzaklaştırmayı başarıp krallığın tek hâkimi olabildi.³⁶⁹

III. Baudouin Kutsal Ülke'de doğmuş ilk Kudüs kralıydı. Tarih yazarları onu iyi yetişmiş, bilgili, karakteri gibi fiziki güzelliği ile de herkesin beğenisini kazanmış

³⁶⁷ Coşkun Alptekin, **agm**, s.553.

³⁶⁸ Coşkun Alptekin, **agm**, s.554.

³⁶⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.118.

birisi olarak metheder. Koyu sarı düz saçları, çenesini ve yanaklarını çevreleyen sakalı vardı. Yumuşak tavırlı, alçakgönüllüydü. Zekâsının kıvraklığı ve konuşmasının belâgatı ile dikkat çekerdi. Çok uzun boylu değildi, ama vücut yapısı orantılıydı. Willermus onun için “...*Vücudunun öyle mükemmel bir biçimi vardı ki, harikulâde heybetli görünüşünden herkes bir bakışta onun kral olduğunu anlayabilirdi.*” diye yazmakta fakat onun kumar ve kadınlara düşkünlüğünü de belirtmektedir.³⁷⁰

Haçlılar, Fatımî hilafetinin içinde bulunduğu karışıklıklardan faydalanarak Fatımîler’in elinde bulunan liman şehri Askalan’ı kuşattılar. Kral Baudouin tarafından kuşatılan Askalan, müstahkem bir kale idi. Frank ordusu şehri her tarafından tamamen kuşatmaya muvaffak oldu ise de aylar boyunca şehrin surları karşısında aciz durumda kaldı. 19 Ağustos 1153’de şehir garnizonu ahaliye taşınabilir malları ile birlikte emniyetle şehirden çıkıp gitmek müsaadesi verilmek şartıyla teslim olmayı kararlaştırdı. Kuşatma sırasında Nureddin Mamud, Askalan’a yardım etmeyi planlamış fakat bunu gerçekleştirememişti. Böylece Askalan Haçlılar’ın eline geçti.³⁷¹

E- II. Dımaşk Kuşatması ve Dımaşk’ın Alınması

Nureddin Mahmut, I. Dımaşk kuşatmasından kesin bir netice alamadan dönmüştü. Her ne kadar adı hutbeye konmuş ve hâkimiyeti tanınmış ise de Dımaşk’a serbest giriş hakkı dâhi yoktu. Bunun üzerine tekrar Mayıs 1151’de Dımaşk’ı kuşattı. Dımaşklılar, Kudüs’ten yardım istediler. Kudüs kralının Dımaşk’a yaklaştığını haber alan Nureddin Mahmut, Dârâyya’ya çekildi. Bir süre Dımaşk önlerinde kalan haçlı ordusu, Dımaşk atabeyliğine bağlı birliklerle Basra’yı kuşattılarsa da almaya muvaffak olamadılar. Haçlı ordusunun çekilmesinden sonra da Nureddin Mahmut tekrar tekrar Dımaşk’ı kuşattı. Nureddin Mahmut’un kararlı tavrı üzerine Abak, Nureddin Mahmut’un adını hutbeye koyduğu gibi ona istediği zaman şehre

³⁷⁰ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.119.

³⁷¹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.827.

girebileceğini de bildirdi. Böylece Dımaşk atabeyliğini tâbi hale getiren Nureddin Mahmut Zengi Haleb'e döndü.³⁷²

Nureddin Mahmud Zengi 25 Nisan 1154 yılında Dımaşk'a hakim olarak Haçlılar'ın Askalan başarısından çok daha büyük bir başarı elde etti. İbn'ül-Esir, Nureddin'in Dımaşk'ı ele geçirmesini şu sebebe bağlıyor: *“Haçlılar geçen yıl Askalan'ı ele geçirince Nureddin, Dımaşk engeli sebebi ile Haçlılar'ı Askalan'dan uzaklaştıramadı. Haçlılar, Askalan'dan sonra Dımaşk'a göz diktiler. Hatta oradaki Hristiyan köle ve cariyelerin kendilerine gösterilmesini istediler. Dımaşk'ta kalmak isteyenleri bıraktılar. Yurduna dönmek isteyenleri de efendileri istesin veya istemesin zorla alıp götürdüler. Dımaşk halkı Haçlılar'a her yıl bir miktar haraç ödemek zorundaydı. Haçlı elçileri şehre girer ve bunu onlardan alırlardı. Bunu gören Nureddin, Haçlılar'ın Dımaşk'ı zaptetmesinden korktu. Zira Dımaşk da elden giderse Suriye'de Müslümanların hâkimiyetinde hiçbir yer kalmayacaktı.”*³⁷³

İbn'ül Esir bundan sonraki gelişmeleri ise şu şekilde anlatıyor:

“Nureddin Dımaşk'ı kuvvet zoruyla alamayacağını anlayınca, hileye başvurdu. Çünkü şehrin hakimi Nureddin'in şehri zaptedeceğini anlayınca Haçlılar'la haberleşip yardım istemişti. Haçlılar da Nureddin, orayı zaptedip oradan aldığı güçle kendileri ile savaşmasın diye Dımaşklılara yardım ediyordu. Bu sebeple Dımaşk hakimi Mücireddin, Abak ile haberleşip onu kendi tarafına çekmek istedi. Ona bazı hediyeler götürüldü. Kendisi ile dost gözüktü ve sonunda Mücireddin ona güvendi. Nureddin zaman zaman ona falanca zât yani Abak'ın emirlerinden biri Dımaşk'ı teslim etmek için haber gönderdi der, Abak da adı geçen emiri yanından uzaklaştırır ve iktalarını alırdı.

Bu şekilde Abak'ın yanında hiçbir emir kalmayınca Atâ b. Haffaz Es-Sülemi adlı bir kadın emirini önemli mevkilere getirdi ve devlet idaresini ona bıraktı. Atâ, cesur ve kabiliyetli bir emirdi. Nureddin, Dımaşk emir Atâ'nın idaresinde kaldığı sürece orayı alamazdı. Mücireddin onu tevkif edip öldürünce Nureddin de hemen Dımaşk üzerine yürüdü. Oradaki muhafız kuvvetleri ile daha önce haberleşip onları kendi tarafına çekmiş, onlar da şehri kendisine teslim etmeye söz vermişlerdi.

³⁷² Mustafa Eğilmez, **agm**, s.826-827.

³⁷³ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.827.

Nureddin, Dımaşk'ı muhasaraya başlayınca Mücireddin Haçlılar'dan yardım istedi. Haçlı ordusu yardıma gelinceye kadar Nureddin şehri teslim aldı."³⁷⁴

Nureddin Mahmut, 1154 yılında Dımaşk şehrini ele geçirdi. Dımaşk ahalisi Nureddin'i fevkalade sevinç gösterileri ile karşılamışlardır. Nureddin askerlerine şehrin yağmalanmasını yasak ederek bütün pazarları yiyecek maddeleri ile doldurdu. Meyve ve sebze üzerinden vergileri kaldırdı. Kendisi Haleb'e dönerken Eyyub'u sorumlu kumandan olarak Dımaşk'ta bıraktı. Baalbek, yerli eşraftan Dahhâk adında birisinin idaresine verildi.³⁷⁵

Dımaşk'ın alınmasından sonra ortaya çıkan durumu Stevan Runchman şöyle dile getiriyor:

*"Dımaşk'ın Nureddin tarafından fethedilmesi, Baodouin'nin Askalan'ı zaptetmesini kat kat telafi eden bir muvaffakiyet idi. Nureddin'in arazisi şimdi Urfa'dan Mâverây-ı Ürdün'e kadar bütün Frank devletlerinin doğu sınırları boyunca uzanmaktaydı. Sadece Şeyzer gibi az sayıda küçük Müslüman emirliği Suriye'de bağımsızlığını muhafaza ediyordu. Frank arazisinin daha büyük ve yardım kaynaklarının daha verimli olmasına mukabil, Nureddin'in üstünlüğü onun elindeki bütün kuvvetlerin bir kumanda altında birleşmiş bulunması ve Franklarda olduğu gibi, ukalâ vasallar tarafından hareketlerinin baltalanması tehlikesinden uzak olması idi. Yıldızı parlamakta devam ediyordu. Fakat zaferinden derhal istifade etmeyi düşünmeyecek kadar ihtiyatlı idi. Görünüşe göre, Dımaşk ile Kudüs arasındaki ittifakı tasdik etmiş ve 1156 yılında ateşkes anlaşmasını 2 yıl müddetle yenilemiştir. Çünkü o, bu tarihte Mücir'in kabul etmiş olduğu 8 bin düka altınlık haracı ödemiştir. Onun bu uysallığının ve çekingenliğinin sebebi özellikle Anadolu Selçukluları ile rekabetinde aranmalıdır. Nureddin, bunların bir zamanki Urfa Kontluğu'ndan elde ettikleri hisseyi geri almayı düşünmekteydi."*³⁷⁶

F- Dımaşk'ın Ele Geçirilmesinden Sonra Nureddin Mahmud Zengi İle Haçlı Mücadelesi

Dımaşk'ın Nureddin'in eline geçmesi, Haçlılar'ı endişeye düşürmüştü. Nureddin'in ise Suriye'de ele geçirdiği yerleri tahkim etmesi için zamana ihtiyacı

³⁷⁴ Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 827.

³⁷⁵ Steven Runciman, **age**, C.II, s.286.

³⁷⁶ Steven Runiman, **age**, C.II, s. 286.

vardı. Ayrıca Harim'in Antakya prinkepsi Bohemond tarafından ele geçirilmesi, Nureddin'in burayı da kuşatmasına sebep olmuştu.³⁷⁷

Nureddin, Hârim'i muhasara edip büyük bir gayretle savaşa koyuldu, fakat kale müstahkem olduğu için teslim alamadı. Zaten içeride de yiğit şövalyeler, piyadeler ve cesur kişiler vardı. Kale bu sebeple de direndi. Haçlılar muhtelif yerlerden piyade ve süvari kuvvetlerini toplayıp hazırlıklarını tamamladıktan sonra Nureddin'i oradan uzaklaştırmak için harekete geçtiler. Nureddin'e yaklaşınca Nureddin onları savaşa davet etti; fakat Haçlılar kabul etmediler, elçiler gönderip onunla iyi geçinmek istediklerini belirttiler. Nureddin de kaleyi alamayacağını ve Haçlılar'ın da savaşa çıkmak istemediklerini anlayınca ülkesine geri döndü.³⁷⁸

Bu sefer esnasında Nureddin'in yanında Müeyyidüddele Üsâme b. Mürşid b. Münkız el-Kinânî de vardı. Çok cesur bir zat idi. Halep'e dönünce Şeyzer Mescidi'ne girdi. Ve mescidin duvarına şunları yazdı:

“Ey Mevlâm! Sana binlerce hamdî senalar olsun! Üzerimde sayısız lütuf ve nimetin var. Bunların şükürünü eda etmem imkânsız. Bu sene bu mescide gazadan dönerken sevaptan bol bol nasip almış olarak geldim. Geçen sene de buradan Beytullah'ı ve Hacer-i Esved'i ziyaret için ayrılmıştım. Hac farizasını edâ ettim ve gençlik yıllarımda işlediğim günahların ağırlıklarını üzerimden attım.”³⁷⁹

Arada bir barış anlaşması olmasına rağmen Kudüs kralı Baudouin, Şubat 1157'de Banyas civarında konaklamış olan bir Türkmen kafilesine tecavüz ederek birçoğunu esir aldı ve bütün sürülerini ele geçirdi. Bu hadise üzerine yapılan barış bozuldu.

Nureddin'in Dımaşk'a vali tayin etmiş olduğu Esedüddin Şirkuh, Aşağı Fırat boyunda; Nureddin'in kardeşi Nasuriddin, Dımaşk yakınlarında Haçlılar'ı bozguna uğratarak çok sayıda esir aldılar. Bunlar Dımaşk'a getirilip Banayas'ta öldürülen Müslümanlara karşılık olmak üzere kılıçtan geçirildiler. Nureddin bununla da iktifa etmeyerek Banyas'a taarruz etti. Şehri ele geçirdiyse de iç kaleyi alamadı. Kudüs kralının yaklaşmakta olduğunu duyan Nureddin, daha münasip bir zamanı beklemek üzere geri çekildi. Banyas'a gelen III. Baudouin, yapılan tahribatı tamir edip

³⁷⁷ Coşkun Alptekin, **agm**, s. 556.

³⁷⁸ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.309.

³⁷⁹ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.309.

bölgenin hububat ambarı olan Taberiyye'ye doğru yola çıktı. Henüz bölgeden ayrılmamış olan Nureddin, 1157 yılının haziran ayı sonlarında âni bir baskınla Kudüs kralını bozguna uğrattı.³⁸⁰

1157 Ekim ayında Nureddin Mahmut Zengi ağır bir şekilde hastalandı. Ölmek üzere olduğuna inandığından Halep'e götürülmesi hususunda ısrar etti. Halep'de vasiyetini yaptı. Kardeşi, Nureddin Mahmud Zengi'nin ülkesinin idaresini üzerine alacak ve Şirkuh onun yüksek hâkimiyeti altında Dımaşk'ı idare edecekti. Bu ortamda bazı karışıklıklar çıktı. Ancak Nureddin Mahmud Zengi'nin hastalıktan kurtulması büyük karışıklıkları engellemiş oldu. Ancak bu hastalıktan sonra Nureddin, eski cevvaliyetini kaybetmiş görünmekteydi.³⁸¹

Haçlılar, Nureddin Mahmud Zengi'nin hastalığından istifade ederek 1157 yılında Şeyzar'a taarruz ettilerse de Frank kumandanları arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden bir başarı elde edemediler. Buna karşılık ertesi yıl iki aylık bir kuşatmadan sonra Harim'i ele geçirmeye ve Nureddin Mahmud'u Şeria Nehri boyunda büyük bir bozguna uğratmaya muvaffak oldular (Temmuz 1158). 1158 sonbaharında Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos, büyük bir ordu ile Çukurova'ya doğru İstanbul'dan hareket etti. Ekim ayı sonlarında bütün Çukurova şehirlerini hâkimiyeti altına aldı.³⁸²

İmparator'un gelişi Antakya Prensi Renaud'u endişeye düşürdü. Bu sebeple Renaud, Manuel'e bir elçi göndererek Antakya iç kalesini bir imparatorluk birliğine teslim etmek teklifinde bulundu. Ancak İmparator, bunu kabul etmedi. Renaud, bizzat İmparator'un huzuruna gidip itaatini arz ederek İmparator'a, bütün şartlarını kabul edeceği hususunda yemin etti. Bundan sonra serbest bırakılarak Antakya'ya geri gönderildi. Kudüs Kralı Baudouin, İmparator Manuel ile ittifak içine girdi. Nureddin Mahmud Zengi, kendisine karşı yapılan bu ittifakla oluşan tehlikeyi Hristiyan esirleri serbest bırakmak suretiyle önledi.³⁸³

Nureddin Mahmud, bu tehlikeden sonra Orta Fırat bölgesinde Selçuklu ülkesine girdi. Kral Baudouin, Nureddin'in kuzeydeki meşguliyetinden Dımaşk bölgesine baskınlar yaptı. O sırada Renaud, Nureddin Mahmud tarafından esir

³⁸⁰ Coşkun Alptekin, **agm**, s. 557.

³⁸¹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 828.

³⁸² Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 829.

³⁸³ Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 828.

edilmişti. Sözde Urfa Kontu Joscelin de esir edilmiş ve Haleb kalesine Renaud ile beraber hapsedilmişti.³⁸⁴

G- Mısır Mücadelesi

Şii Fatimiler'in yönetimindeki Mısır, Haçlılar bölgeye geldiği sırada Vezir el-Efdal'in güçlü idaresinde kaybedilen Suriye topraklarını Selçuklulardan geri almanın planlarını yapmaktaydı. Ancak bu bağlamda Haçlılar ile ortak hareket etme ümitleri muhataplarının Temmuz 1099'da Kudüs'ü zaptetmesiyle başarısızlığa uğramıştı. Sonrasında Fatimiler, Kudüs Haçlı Krallığı'na karşı bir dizi askerî harekatta bulunmuşlarsa da sefrelerden bir netice alınamamıştı. Son olarak 1104 senesinde Haçlılar'ın üzerine gönderilen ordunun Remle'de mağlup edilmesiyle Fatimiler, Filistin'i geri almak konusundaki bütün ümitlerini yitirmişlerdi. Haçlılar karşısında aldığı başarısız sonuçlara rağmen Mısır'da güçlü bir otoriteye sahip olan el-Efdal'in Aralık 1121 tarihinde Kahire'de öldürülmesi ile birlikte makamını ele geçirmek isteyenler arasında kanlı iç çatışmalar baş göstermişti.³⁸⁵

Mücadeleler bütün şiddetiyle devam ederken Suriye-Filistin sahil şeridinde Fatimiler'in elinde bulunan şehirler kendi kaderlerine terk edilmiş ve birbiri ardına Haçlılar tarafından ele geçirilmişti. 1153'de Askalan'ın fethi, Kudüs Haçlıları ile Mısır arasındaki son engeli de ortadan kaldırmıştı. Ortamın bir askeri hareket için uygun olduğunu düşünen Kudüs Kralı III. Baudouin, 1161 yılında kardeşi Yafa Kontu Amaury komutasındaki Kudüs ordusunu Mısır üzerine göndermişti. Ancak Fatimiler 160.000 dinar yıllık vergi vermek şartıyla haçlı ordusunun hareketini önlemeyi başarmışlardı. Kudüs Haçlıları'nın uyarı niteliğindeki bu saldırısı Mısır'da çok fazla şey değiştirmemiş, onların geri dönüşünün hemen ardından aralarındaki mücadelelere kaldıkları yerden devam etmişlerdi.³⁸⁶

1163 yılının başlarında Yukarı Mısır'ın en önemli şehri olan Kus'da valilik görevini yürüten Şaver, Kahire'yi ve vezaret makamını ele geçirdi ise de bu çok uzun sürmedi. Ağustos-Eylül 1163 tarihinde Saray Baş Hacibi Dırgam'ın liderliğinde ona karşı başlatılan isyan sonrasında makamını ve Mısır'ı terk etmek zorunda kaldı. Ancak son derece hırslı bir kişiliğe sahip olan Şaver'in, Fatimî vezirliğinden kolay

³⁸⁴ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.828.

³⁸⁵ Aydın Usta, **age**, s.173-174.

³⁸⁶ Aydın Usta, **age**, s. 174.

kolay vazgeçmeye niyeti yoktu. Bu nedenle Mısır'dan ayrıldıktan hemen sonra Dımaşk'a giderek Atabek Nureddin Mahmud'dan yardım istedi. Onun makamına yerleşen Dirgam ise kısa süre sonra Mısır üzerine yeni Kudüs Kralı Amaury tarafından yönlendirilen bir haçlı saldırısı ile uğraşmak zorunda kaldı.³⁸⁷

Kral Baudouin 10 Şubat 1162'de çocuksuz öldü. Bu sebeple tahta kardeşi Amaury geçti. Amaury bu sırada yirmibeş yaşındaydı. Ağabeyi gibi boylu poslu, sarı saçlı, beyaz tenliydi. Fakat onun gibi güzel konuşma hasletinden mahrumdu. Kekeme olduğu için daha ziyade susmayı tercih ederdi. Her ne kadar asil bir görünüşe sahipse de, onda ağabeyinin kendine özgü çekiciliği ve samimi davranışları yoktu. Willermus onun için “...olağanüstü şişmandı. Göğüsleri kadın gibi beline kadar sarkıyordu. Acayip br gülüşü vardı. Ani kahkaha nöbetlerine tutulduğunda, sanki bütün vücudu havale geçiriyor gibi sarsılırdı” diye yazmakta ve yaşayış tarzının da pek övülecek tarzdan olmadığını söylemektedir.³⁸⁸

Amaury dört yıl önce eski Urfa Kontu II. Joscelin'in kızı Agnes ile evlenmişti ancak yakın akrabalık bağlarından dolayı patrik bu evliliği onaylamamıştı. Ayrıca Agnes, Amaury'den oldukça yaşlı ve adı bazı ahlaki dedikodulara karışmış biriydi. Amaury, patrik ve asillerin isteğine uyup tahta çıkarken onu boşadı. Fakat Agnes'den doğan oğlu Baudouin ile kızı Sibylle'in veraset haklarının korunmasında ısrar etti. Amaury iktidarı ele aldıktan sonra tıpkı kardeşi Baudouin gibi bütün dikkatini Mısır üzerinde topladı.³⁸⁹

I. Amaury, Suriye'nin tek efendisi olan Nureddin'in Mısır'a da sahip olması durumunda Kudüs Krallığı'nın geleceği açısından hayati bir tehlike yaratacağını anlamıştı.³⁹⁰

1153'de Askalan'ın kaybından beri Fatimî sarayı karışıklık içindeydi. Mısır hâlâ çok zengin bir ülkeydi ama hilafet süratle çöküyordu. Sonunun geldiği belliydi. Halife devletin başıydı fakat yıllardan beri sadece bir kukla olmuştu. Hakiki güç vezirlerin elindeydi. Vezirlik ise çok itibarlı bir mevki olduğu kadar çok da tehlikeli bir görev haline gelmişti. Son on beş vezirden ancak bir tanesi canlı olarak görevden ayrılmıştı; diğerleri ya zehirlenmiş ya da bıçaklanmış, asılmış, kafaları uçurulmuş

³⁸⁷ Aydın Usta, **age**, s.174-175.

³⁸⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 124.

³⁸⁹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 124.

³⁹⁰ Ebru Altan, **age**, s. 123.

veya linç edilmişti. Bu kişiler rakipleri veya en yakınları tarafından yok edilmişlerdi.³⁹¹

Amaury bu durumdan da yararlanarak 1161 yılında yapılan anlaşmanın şartlarının yerine getirilmediği bahanesi ile Mısır üzerine yürüyerek Kahire'nin kuzeyindeki Bilbis şehrini kuşattı. Ama Fatimîler, Mısır'ın doğal savunma avantajlarından da faydalanarak haçlı ordusunun ileri harekâtını durdurmayı başardılar. Dıgam, Nil nehri üzerindeki bentlerin kapaklarından birkaç tanesini açarak Haçlılar'ın geçeceği yolları sular altında bıraktı. Bu şartlar altında ilerleme imkanı bulamayan Kral Amaury, Kudüs'e geri döndü.³⁹²

Haçlılar Mısır'a saldırdığı sırada Şaver, Dımaşk'da Nureddin'i Mısır üzerine bir sefer yapmak için iknaya çalışıyordu. Nureddin Mahmud, Mısır üzerine yürümek hususundaki bütün endişelerine rağmen, Haçlılar'ın buraya karşı duydukları ilgiden rahatsızdı. Suriye'de köşeye sıkıştırdığı rakiplerinin, burayı ele geçirerek güçlenmelerini ve yeni bir hareket sahası kazanmalarını istemiyordu. Bununla birlikte Mısır'a yapılacak bir seferin neler getireceği konusundaki belirsizlik onun, Şaver'e vereceği cevabı sürekli olarak ertelemesine neden olmaktaydı.³⁹³

Bu bekleyişin bir başka nedeni de Şaver'den Mısır konusunda daha fazla imtiyazlar elde etmek arzusuuydu. Nitekim sefere çıkmak için ikna olduğunda, Şaver'den oldukça geniş tavizler koparmayı başarmıştı. Buna göre; Mısır'a giden askerlere iktalar verilecek ve sonrasında geri kalan gelirin 1/3'i ona ait olacaktı. Ayrıca, Şirkuh askerleri ile birlikte Mısır'da kalarak kendisinden gelecek direktiflere göre hareket edecekti. Anlaşma şartlarına dahil edilen son madde çok önemliydi ve Nureddin Mahmud bir anlamda Fatimîler'i kendisine bağlı bir devlet konumuna düşürmüş oluyordu.³⁹⁴

Bundan sonra sefer hazırlıkları yapıp Şaver'i de yanlarına alarak yola çıktılar. Nureddin Mahmud, Şirkuh'a, Şaver'i makamına iade etmesini ve vezaret hususunda onunla mücadeleye girenlerden intikam almasını emretti. Öte yandan Nureddin Mahmud da askerleri ile beraber Haçlılar'ın üzerine yürüdü. Esedüddin Şirkuh ve yanındaki askerler Bilbis şehrine ulaştılar. Dırgan'ın kardeşi Nasıruddin,

³⁹¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 125-126.

³⁹² Aydın Usta, **age**, s. 175.

³⁹³ Aydın Usta, **age**, s. 175.

³⁹⁴ Aydın Usta, **age**, s.176.

Mısır askerleriyle onların karşısına çıktı. Fakat mağlup olup bozguna uğrayarak Kahire'ye döndü. Şirkuh 15-24 Mayıs 1164'te Kahire önlerinde karargah kurdu. Dırgam da 24 Mayıs 1164'te Kahire'den ayrıldı. Ancak Seyyide Nefise'nin türbesi civarında öldürüldü. 25 Mayıs 1164 tarihinde Şaver'e vezaret hilatı giydirilerek makamına geçirildi. O da görevine başladı. Şirkuh ise Kahire dışında ikamet etti.³⁹⁵

Fakat hedefine ulaşan Şaver, minnetini Nureddin'e verdiği sözden dönerek ve Şirkuh'a da Mısır'dan gitmesini söyleyerek gösterdi. Şirkuh bu emre aldırmadı ve Bilbays'ı alarak Mısır'da kaldı. Bunun üzerine Şaver, Kudüs kralını yardımına çağırdı. Ona Kudüs'den Nil'e kadar yirmi yedi merhale tutan seferin her merhalesi için 1.000 dinar, Hospitalier tarikat şövalyelerine hediyeler ve atlarının yem paralarını ödemeyi vaat ediyordu. Amaury hemen harekete geçti. 1164 Temmuz'unda müşterek Mısır ve Frank orduları Şirkuh'u Bilbays'ta kuşattı.³⁹⁶

Fakat Nureddin'in en iyi kumandanını kaybetmeye niyeti yoktu. Antakya'nın yakınındaki Harim Kalesi'ne hücum edip kuşattı. Yanında Musul'daki kardeşinin ordusu ile Diyarbakır ve Mardin Artuklu birlikleri de vardı. Böylece Amaury'yi Mısır'dan geri çekmeye uğraşıyordu. Krallık içinde kalan bütün Franklar, Antakya prinkepsi, Trablus kontu, Çukurova'daki Ermeni hakimi Thoros ve Bizans kumandanı Konstantinos Koloman kaleyi kuşatmadan kurtarmak için koşuştular. Nureddin 10 Ağustos 1164'te Artah yakınında yapılan savaşta bunları perişan etti. Askerlerin çoğu öldürüldüğü gibi, hemen bütün liderleri de esir edildi. Bir sürü gururlu Frank lideri birbirlerine zincirlerle bağlı olarak Haleb'e getirildi. Tabiatıyla bu zafer Müslümanları çok sevindirdi. Ve Suriye'de çok büyük bir coşku yarattı. Bu arada Nureddin, Şirkuh'a bir torba dolusu Frank kafası ile Frank sancakları gönderdi. Ve ona bunları Kral Amaury ile ordusu görsün diye şehrin surlarına asmasını emretti. Amaury durumu kavradı ve Şirkuh ile anlaştı. Şaver'i mevkiinde bırakıp iki ordu yan yana Mısır'ı terk ettiler.³⁹⁷

Şirkuh ve Amaury'in, Mısır için yaptıkları ilk mücadele tamamıyla Şaver'in menfaatleri doğrultusunda gelişip ve sonuçlanmıştı. Kurnaz vezir, Nureddin ile Haçlılar arasında ikili oynamak suretiyle yerini sağlamlaştırmıştı. Diğer taraftan

³⁹⁵ Mustafa Eğilmez, **agm**, s. 829.

³⁹⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.126.

³⁹⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.126.

Şirkuh ve Haçlılar, Mısır'da buldukları kısa sürede eyaletin zenginliklerini olduğu kadar, siyasi zafiyetini yakından görmek fırsatını elde etmişler ve buranın kısa süre sonra taraflar arasındaki mücadelenin merkezine oturacağını farkına varmışlardı. Dolayısıyla dönüşlerinin hemen ardından, Mısır için yapılacak ikinci mücadelenin hazırlıklarına başlamışlardı.³⁹⁸

Şirkuh bir taraftan Mısır üzerine düzenlenecek yeni bir sefer için Nureddin'i ikna etmeye çalışırken diğer taraftan da 1165 yılında Dımaşk-Sayda yolu üzerindeki Şakif-i Tirun müstahkem mevkiini, arkasından Havran Ovası'nda Şakif müstahkem mevkiilerini Haçlılar'dan geri aldı. 1166 yılında ise Nureddin Mahmud Zengi, Haçlılar'ın elinde bulunan Suriye'deki El-Munitıra Kalesi'ni fethetti.³⁹⁹

Şirkuh her fırsatta Nureddin'e Mısır'a yeni bir sefer yapmak hususundaki görüşlerini anlatıyordu. Neticede Nureddin de bu en gözde emirinin ısrarları karşısında, ona gerekli müsaade ile birlikte sefer hazırlıklarında kullanılmak üzere 200.000 dinar verdi. Diğer tarafta Şaver, Şirkuh'un Mısır hakkındaki düşüncelerinden haberdardı. Onun harekete geçmek üzere hazırlıklara başladığını öğrenince, Haçlılar ile anlaşmakta acele etti. Fatimîler ile Haçlılar arasında yapılan bu anlaşmanın haberi, Nureddin ve Şirkuh'a ulaşınca sefer hazırlıklarını hızlandırdılar.⁴⁰⁰

Nihayetinde Şirkuh, Ocak 1167 tarihinde 2000 kişilik seçkin bir süvari birliğinin başında harekete geçerek süratle Mısır topraklarına girdi. Onun buradaki varlığı, Haçlılar'ın da olaya müdahale etmesine neden oldu. Kral Amaury yapılan anlaşmaya dayanarak Şaver'den çağrı beklemeden ordusu ile birlikte Mısır üzerine yürüdü. Şirkuh'un ortaya çıkardığı tehdit nedeni ile zaten güç anlar yaşamakta olan Şaver, Haçlılar'ın da Mısır'a girmesiyle büyük bir endişeye kapıldı. Yaptığı ittifaka rağmen onlara tam olarak güvenmese de, Şirkuh'un karşısında tutunabilmesini sağlayacak tek gücün yine Haçlılar olduğunun farkındaydı.⁴⁰¹

İki ordu bir ay boyunca karşı karşıya durdu. Bu arada Şirkuh, Şaver'e haber göndererek "Düşmanımız Franklar elimizde. Üslerinden çok uzakta ve kopmuş durumdalar. Ordularımızı birleştirip onları yok edelim. Zaman uygun; bu fırsat bir

³⁹⁸ Aydın Usta, **age**, s.178.

³⁹⁹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.829.

⁴⁰⁰ Aydın Usta, **age**, s.179.

⁴⁰¹ Aydın Usta, **age**, s.179.

daha çıkmayabilir” demişti. Fakat Şaver cihad peşinde değildi. Onun için önemli olan kendi çıkarıydı. Nihayet Şirkûh savaşa karar verdi. 18 Mart 1167’de Babeyn’de Türk atlı birlikleri ile uyguladığı Türk savaş taktiği sonunda Mısır-Frank müttefik ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Pek çok şövalye ve asker kılıçtan geçirildiği gibi, bir kısmı da esir alındı. Kral Amaury ve Şaver kılıç artığı adamları ile birlikte zorlukla canlarını kurtarıp Kahire’ye kaçtılar.⁴⁰²

Şirkuh ise İskenderiye üzerine yürümüş ve buradaki taraftarlarının yardımı ile şehre kolayca hakim olmuştu. Ticari ve stratejik açıdan Mısır’ın en önemli şehirlerinden birinin rakiplerinin eline geçmesi müttefikleri yeniden harekete geçirdi. Fatimî-Haçlı ordusunun üzerine geldiğini öğrenen Şirkuh, ilk sefer sırasında Bilbis’de olduğu gibi duvarların arkasına kapanarak savunmada kalmayı tercih etmedi. Selahhaddin’i bir miktar kuvvet ile İskenderiye’de bırakarak, Yukarı Mısır’a gitmek üzere şehirden ayrıldı. Müttefik kuvvetlerinin İskenderiye kuşatması sırasında çok şiddetli çarpışmalar yaşandı. Selahhaddin sayı azlığına ve erzak sıkıntısına rağmen şehirdeki taraftarlarının da yardımıyla savunmayı büyük bir gayretle sürdürüyordu. Ancak buna uzun süre devam edemeyeceğinin de farkındaydı. Amcasına haberciler yollayarak yardıma gelmesini istedi. Bu çağrıyı alan Şirkuh birlikleri ile hemen kuzeye yöneldi.⁴⁰³

Şirkuh İskenderiye’ye yetişmeden, ilk Mısır seferinde olduğu gibi haçlı ordugahına Suriye’den ulaşan kötü haberler durumun değişmesini sağladı. Atabeg Nureddin Mahmud, Şirkuh’u ikinci kez Mısır’a yolladıktan sonra onun harekâtını kolaylaştırmak için Temmuz 1167’de Trablus Haçlı Kontluğu topraklarına girmiş ve Arima, Halbe gibi kaleleri ele geçirmişti. Bu gelişmeleri öğrenen Amaury için bir kere daha Şirkuh ile anlaşmaktan başka çözüm yolu kalmamıştı.⁴⁰⁴

İki taraf, İskenderiye’nin Şaver’e teslim edilmesi, buna karşılık Fatimî vezirinin Şirkuh’a 50.000, Haçlılara 30.000 altın harp tazminatı ödemesi ve eski anlaşmada olduğu gibi aynı anda Mısır’dan ayrılmak üzere anlaştılar. Ayrıca harp esirleri karşılıklı olarak iade edilecek ve Haçlılar, İskenderiye’deki yaralı Müslüman askerlerini deniz yolu ile Suriye’ye nakledilmesine yardımcı olacaklardı. Şaver,

⁴⁰² Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.127.

⁴⁰³ Aydın Usta, **age**, s.181.

⁴⁰⁴ Aydın Usta, **age**, s.181

İskenderiye'deki Şirkuh taraftarlarını cezalandırmayacaktı. Anlaşmanın imzalanması ile birlikte Şirkuh ve Haçlılar Ağustos 1167'de Mısır'dan ayrıldılar.⁴⁰⁵

Ancak Kral Amaury 1168 Kasım'ında yeniden Mısır'a saldırdı. Bu zengin ülkeyi ele geçirmek düşüncesinden vazgeçmiyordu. Sadece kendisi değil, krallık asilzadeleri, tarikat şövalyeleri ve bu sırada Filistin'e gelmiş bulunan Nevers kontunun haçlı birlikleri de sefere hazır dılar. Franklar birdenbire Bilbays surları önünde belirdi ve 4 Kasım'da şehri zapt ederek, yaş, din, cinsiyet farkı gözetmeden bütün halkı katletti. Şaver dehşet içinde kalmıştı. Amaury'nin anlaşmayı bu kadar kolayca çiğneyebileceğini hiç sanmamıştı. Birkaç gün sonra Nil deltasına giren bir Frank filosu ise Tanis şehrine saldırdı. Aynı korkunç sahneler burada da yaşandı. Bu arada Şaver, Nureddin'e acele yardım ricasında bulunmuştu. Bu defa Nureddin 7.000 kişilik bir ordu ile Şirkuh'u tekrar Mısır'a gönderdi.⁴⁰⁶

13 Kasım'da Amaury, Kahire önüne geldi. Fakat bu girişim tam bir maceraydı. Kahire'yi zapt edecek gücü yoktu. Şirkuh'un Mısır'a girdiğini duyunca, Amaury için geri çekilmekten başka çare kalmadı. Ordusuna ve filosuna 2 Ocak 1169 günü ricat emrini verdi. Bundan altı gün sonra 8 Ocak'da Şirkuh Kahire'ye girdi. Fatimî halifesi kendisini çok iyi karşıladı. Şirkuh'un emrindeki Oğuzların gelişi, Mısırlılar tarafından da sevilmeyen Şaver'in nüfuzunu yok etmişti. Bir hafta sonra 18 Ocak'ta öldürüldü. Şirkuh onun yerini aldı ve birkaç hafta içinde bütün Mısır'a hakim oldu. Böylece Mısır'da fiili ve askeri idare Sünnilerin eline geçti. Fakat iki ay sonra 23 Mart'ta Şirkuh öldü ve yerini yeğeni Selahaddin Eyyubi aldı.⁴⁰⁷

Kral Amaury, Mısır'ı kaybetmiş olmanın Kudüs krallığı için ne büyük bir tehlike teşkil ettiğini anladı. Derhal yeni bir haçlı seferi düzenlenmesi hususunda Batı'ya elçiler gönderdi. Ne var ki elçiler, Avrupa krallarından olumlu bir cevap alamadan geri döndüler. Amaury bu arada Bizans imparatoruna da müracaat etmişti. İmparator Manuel bu yardım isteğini kabul etti ve yolladığı kuvvetli bir donanma ile Kudüs kralını destekledi. Ancak Mısır'a karşı 1169 sonbaharında yapılan sefer başarısız kaldı.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Aydın Usta, **age**, 182.

⁴⁰⁶ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.128.

⁴⁰⁷ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.128.

⁴⁰⁸ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s.128.

Suriye ile Mısır'ın birleşmesi Selahaddin'in, Nureddin Mahmud'dan gelen direktifler doğrultusunda 10 Eylül 1171'de Mısır'da okunmakta olan Şii hutbesini, Abbasi halifelerinin adına çevirmesi ile resmîyet kazandı. Bu tarih aynı zamanda Fatimîler Devleti'nin sonuna işaret ediyordu.⁴⁰⁹

Selahaddin-i Eyyubi, Mayıs-Haziran 1173'de bütün ordusu ile Kerek Kalesi'ni ele geçirmek üzere Mısır'dan haçlı hâkimiyetindeki topraklara sefere çıktı. Nureddin Mahmud ile birleşecek ve iki taraftan haçlı topraklarına saldırıcaklardı. Selahaddin, Nureddin Mahmud'dan önce Kerek'e varıp burayı kuşattı. Nureddin Mahmud'a gelince o, Selahaddin'in Mısır'dan hareketini bildiren mektubunu alır almaz Kerek üzerine yürüdü. Kerek'e iki merhale uzaklıktaki Er-Rahim'e ulaştı. Selahaddin onun yaklaştığını duyunca hem kendisi hem de bütün aile efradı korktular. Mısır'a geri dönmeye kara verdiler. Nureddin ile buluşmaktan vazgeçtiler. Zira onlar bir araya gelirlse Nureddin'in onu kolaylıkla azledeceğini biliyordu.⁴¹⁰

Selahaddin geri dönünce Fakih İsa'yı Nureddin'in yanına gönderip babası Necmeddin Eyyub'u ağır hasta olarak Mısır'da bıraktığını babasının ölümünden ve ülkenin elinden çıkmasından korktuğunu bu sebeple geri dönmek zorunda kaldığından özür diledi. Elçi ile beraber çok değerli hediyeler gönderdi. Elçi gelip durumu Nureddin'e arz edince bu durum Nureddin Mahmud'un çok zoruna gitti. Aslında Selahaddin'in niçin döndüğünü biliyordu. Fakat elçiye teessürünü belli etmediği gibi "*Mısır'ın muhafazası bizim için elbette diğer yerlerden daha önemlidir*" dedi. Görüldüğü gibi Nureddin Mahmud ile Selahaddin arasındaki soğukluk giderek artmaktaydı. Nureddin Mahmud Musul Atabeyi II. Seyfeddin Gazi'den yardım isteyerek hem Haçlılar'ı ezmek hem de Mısır'da itaatsiz davranmaya başlayan Selahaddin'den Mısır'ı almak istiyordu. Lakin hastalanan Nureddin Mahmud 10 Mayıs 1174'te boğaz iltahabından öldü.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Aydın Usta, **age**, s.186.

⁴¹⁰ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.831.

⁴¹¹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.831.

IV. BÖLÜM

1- NUREDDİN MAHMUD ZENGİ'NİN ŞAHSİYETİ

Nureddin Mahmud Zengi, Hicretin 511.senesinin şevval ayının on yedisinde pazar günü güneşin doğuşu esnasında Halep'te dünyaya geldi. Halep, Musul ve buralara bağlı birçok beldelerin hükümdarı olan babası İmamüddin'in kontrolü altında yetişti. Kuran-ı Kerim, Farsça ve Rumcayı öğrendi. Şehametli, şecaatli, yüksek himmet sahibi, iyi niyetli, saygılı, dindarlığı apaçık belli olan bir kimseydi. Caber Kalesi'ni kuşatmakta iken hicretin 541. senesinde babası öldürüldü.⁴¹²

Zengi cephesinde karışıklık hüküm sürerken, bundan sadece Nureddin Mahmud Zengi etkilenmemiştir. Yirmi dokuz yaşında, uzun boylu, esmer tenli, çenesi hariç yüzü traşlı, geniş alınlı, tatlı ve sakin biri olan Nureddin, Atabeyin daha soğumamış bedenine yaklaştı, elini titteyerek tuttu, egemenlik simgesi olan yüzüğünü alarak kendi parmağına geçirdi.⁴¹³

“Geçmiş zaman hükümdarlarının hayat hikayelerini okudum ve bunların arasında, ilk halifeler hariç, Nureddin kadar erdemli ve adil olanına rastlamadım.” İbn el-Esir, haklı olarak bu hükümdara tapacak kadar bağlanacaktır. Zengi'nin oğlu, babasının bütün iyi yanlarını –sadelik, cesaret, devlet duygusu- almakla birlikte, atabeyi çağdaşlarının bazılarının gözünde son derece iğrenç hale geirmiş olan kötü yanlarından hiçbirini almamıştır.⁴¹⁴

Zengi, yabaniliği ve utanmazlığı ile korku yaratırken, Nureddin daha sahneye çıktığı andan itibaren, kendine dindar, ciddi, adil, verdiği sözü tutan ve İslâm'ın düşmanlarına karşı olan cihada tamamen bağlı bir adam görüntüsünü vermeyi başarmıştır. Bundan da önemlisi –çünkü onun dehası burada ortaya çıkmaktadır-, erdemlerini korkutucu siyasal silah haline dönüştürmeyi başaracaktır. Daha XII. yüzyılın ortasında psikolojik seferberliğin oynayabileceği emsalsiz rolü anlayarak, gerçek bir propaganda mekanizması kurmuştur. Çoğu din adamı olan yüzlerce okumuş kişiye, halkın sempatisini kendine yöneltme ve böylece Arap dünyasının yöneticilerini sancağının altında toplanmaya zorlama görevi vermiştir.⁴¹⁵

Nureddin Mahmud Zengi, Hanefi mezhebine mensuptu. Alimler ve yoksulları sever, onlara saygı gösterip ikramda bulunur ve iyilik ederdi. Hükümlerini güzelce, adaletle ve şeriat-ı mütahharaya uygun olarak verirdi. Adalet meclisleri kurar ve bu

⁴¹² İbn Kesir, **age**, C.XII, s.493.

⁴¹³ Amin Maalouf, **age**, s.189.

⁴¹⁴ Amin Maalouf, **age**, s.189.

⁴¹⁵ Amin Maalouf, **age**, s.189-190.

meclisleri bizzat kendisi yönetirdi. Bu meclislerine her mezhepten kadılar, fakihler ve müftüler katılırlardı. Bütün Müslümanlar ve Zimmiler rahatça kendisine ulaşabilsinler ve onlara eşitçe muamelede bulunabilsin diye Keşk mıntıkasında bulunan Mescidü'l-Muallak'ta salı günleri adalet meclisi kurardı.⁴¹⁶

Daha önce harabe olan Yahudi mahallesine sur çekti. Kessan Kapısı'nı kapattı. Babü'l-Ferec'i açtı. Daha önce orada hiç kapı yoktu. Kendi ülkesinde sünneti izhar etti. Bid'atı öldürdü. Babasının ve dedesinin hâkimiyeti zamanında ezanlarda okunmayan “*Hayye alessalâh ve hayye alelfelah*” cümlelerinin okunmasını emretti. Önceleri ezana bu iki cümle yerine sadece “Hayye ala hayril amel” ifadesi okunuyordu. Çünkü böylece Rafizilerin sembolü ortaya konulmuş oluyordu.⁴¹⁷

Nureddin, hudutları korudu. Kaleleri fethetti. Haçlılar'ı defalarca bozguna uğrattı. Onların ellerinde bulunan birçok müstahkem kaleyi kurtardı. Müslümanlara ait olan bu kaleler, onlar tarafından istila edilmişti. Hacılara sataşmasınlar diye Bedevilere birçok arazileri ikta olarak verdi. Dımaşk'ta bir hastane yaptırdı ki, Şam mıntıkasında ne daha önce ne de daha sonra bu hastanenin benzeri görülmemiştir. Öksüzlere okuma-yazma öğretecek öğretmenler için vakıf kurdu. Onlar için nafaka ve elbise tahsisi etti. Haremeyn'de yani Mekke ve Medine'de mücavir olarak yaşayan kimseler için de vakıf kurdu. Bütün hayır yollarında sarfedilecek parayı temin etmek için vakıflar kurdu. Dullara ve muhtaçlara bakılması için de vakıf kurmuştu.⁴¹⁸

Emevi Camii yıkılmaya yüz tutmuştu. Bakım ve onarımına nazır olarak Musullu Kadı Kemaleddin Muhammed b. Abdullah eş-Şehrezori'yi tayin etti. Bu zatı ayrıca Dımaşk kadilkudatlığına da tayin etti. Kadı Kemaleddin Dımaşk Camii'nin onarımını yaptırdı. Dört meşhedini açtırdı. Hicretin 461. senesinde çıkan yangında camiinin eşyaları o meşhedlere konulmuştu. Camiinin bilinen vakıflarına ek olarak vakfedicileri bilinmeyen, şartları hakkında bilgi sahibi olunmayan bazı vakıfları da ilave etti, hepsini bir vakıf haline getirdi ve bunlara da “*malü'l-mesalih*” adını verdi.

⁴¹⁶ İbn Kesir, **age**, C.XII., s.494.

⁴¹⁷ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.494.

⁴¹⁸ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.494.

İhtiyaç sahiplerini, yoksulları, düşkünleri, dulları, öksüzleri ve benzeri muhtaç klişileri de bundan yararlandırdı.⁴¹⁹

Nureddin Mahmud'un saltanatı boyunca en büyük ideali Haçlılar ile komşu olan İslâm ülkeleri arasında tam bir işbirliğini gerçekleştirmek ve kendi idaresi altında, onlara karşı sağlam bir cephe oluşturmaktır.⁴²⁰

Nureddin'in ilkeleri basitti: Tek din, o da Sünni İslâm olacaktır. Ve bu durum bütün sapkınlıklara karşı mücadeleyi gerektirir. Frenkleri her bir yandan kuşatmak için tek bir devlet; işgalaltındaki toprakları geri almak ve özellikle Kudüs'ü kurtarmak için tek bir hedef: Cihad. Nureddin, 28 yıllık saltanatı boyunca, birçok ulemayı kutsal Kudüs kentinin niteliklerini öven incelemeler yazması için teşvik edecek ve camiler ile okullarda bunların halka okunmalarını öğütleyecektir.⁴²¹

İbnü'l Esir'e göre, Ömer b. Abdülaziz'den sonra Melik Nureddin gibisi gelmemiştir. Onun kadar adaleti araştıran, onun kadar insafı ve merhametli bir kimse görülmemiştir. Humus'ta birkaç dükkânı vardı. Bunları kendi payına düşen ganimetler ile satın almıştı. Bunların kira gelirleri ile geçimini sağladı.⁴²²

İşte O'nun zühdü ve ibadet ve ilmine dair bir misal: Nureddin yemek ve elbise ile diğer ihtiyaçlarını sadece kendi malı olan emlakın geliri ile karşıladı. Elde edilen ganimetlerden şahsına bir pay ayırmaz, Beytülmal'den kendisi için en ufak bir şey almazdı. Karısı içinde buldukları sıkıntıdan şikâyet ettiği zaman ona; Hıms'ta kendisine ait üç dükkanı vermişti. Bunlardan senede yirmi dinar elde ediyordu. Karısı bunu az bulunca: *"Benim bundan başkaparam yoktur. Elimdeki bütün mallar Müslümanların hakkıdır. Bu konuda Müslümanların hazinedarıyım ve onlara asla ihanet etmem. Senin yüzünden de kendimi cehenneme atamam"* cevabını verdi.⁴²³

Nureddin Mahmud Zengi, bir gün arkadaşlarından biriyle beraber ata bindi. Güneş arkalarında, gölgeleri ise önlerindeydi. Gölgelerine kavuşamıyorlardı. Sonra geri döndüler. Bu defa gölgeleri arkalarına düştü. Nureddin atını sürdü, koşturdu. Gölgesi yine onu takip ediyordu. Arkadaşına dedi ki: *"İçinde bulunduğumuz durumun neye benzediğini biliyor musun? Ben bunu dünyaya benzettim. Dünyayı*

⁴¹⁹ İbn Kesir, **age**, C.XII., s.494.

⁴²⁰ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.831.

⁴²¹ Amin Maalouf, **age**, s.190.

⁴²² İbn Kesir, **age**, C.XII, s.495.

⁴²³ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.399.

*elde etmek isteyen kimseden dünya kaçar. Ama dünyadan kaçan kişiyi ise dünya kovalar. Şairin biri bu anlamda bir şiir okumuştur: “Elde etmek istediğin rızık, seninle birlikte yürüyen gölgeye benzer. Acele de etsen o gölgeye kavuşamazsın. Ama arkanı dönüp gittiğinde gölge seni takip eder.”*⁴²⁴

Geniş ölçekte yayılan bu cins sözler, bölgenin lüks içinde yaşayan ve en ufak tasarruflarını bile çekip almak için uyruklarına baskı yapan hükümdarları için öncelikle rahatsız edici olmuştur. Nureddin’in propagandası, onun otoritesine bağlı ülkelerde kaldırılan vergileri sürekli olarak vurgulamakta, hasımlarının canını sıkın Nureddin Mahmud Zengi, çoğu zaman kendi emirlerini de rahatsız etmektedir. Nureddin, zaman geçtikçe, dinsel hükümlere uyulması konusunda daha da katılaşacak, alkolü sadece kendisine değil, tüm ordusuna yasaklayacaktır.⁴²⁵

Halepli Vakanüvis Kemaleddin “*Tambur, flüt ve Tanrı’nın hoşuna gitmeyen diğer şeyleri*” de yasakladığını bildirdikten sonra, “Nureddin bütün parlak kıyafetleri bırakarak pürtüklü kumaşlara büründü” diye eklemektedir. İçkiye ve muhteşem süslere alışkın olan Türk subaylar, nadiren gülümseyen ve sarıklı ulema ile arkadaşlık etmeyi diğerlerine tercih eden bu efendi ile birlikte kendilerini çok rahat hissetmeyeceklerdir.⁴²⁶

İbnü’l-Esir’in anlattığına göre; Melik Nureddin ilk defa adalet sarayı inşa ettiren hükümdarlardandır. Haftada iki kez orada meclis kurardı. Başka bir rivayete göre ise dört kez meclis kurmuştur. Hatta beş kez meclis kurduğuna çeşitli mezheplere tabi kadı ve fakihler katılırlardı. Mecliste bulunduğu zamanlarda herhangi bir hacip veya görevli, insanların onun yanına girmesine engel olmazdı. Güçlü de zayıf da gidip onunla görüşebilirdi. Yanına gelen kimseler ile konuşur, dertlerini dinler, haksızlıkları ortaya çıkarır, mazlumun zalimdeki hakkını alırdı.⁴²⁷

Bir gün bir şahıs kendisinden şikayetçi olunca Kadı Kemaleddin b. Şehzürri’ye haber gönderip: “*Ben davalı olarak geldim. Davalılara nasıl davranıyorsan bana da öyle davran,*” dedi. Muhakeme sonunda Nureddin haklı çıktı ve hakkını kendisinden şikayetçi olan şahsa bağışlayıp: “*İddia ettiği şeyi ona verip*

⁴²⁴ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.495.

⁴²⁵ Amin Maalouf, **age**, s.191.

⁴²⁶ Amin Maalouf, **age**, s.191.

⁴²⁷ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.496.

*gitmek istedim, fakat bunun beni gurura ve kibire sevk edip şeriat meclisine gitmeme mani olmasından korktum da geldim, sonra da iddia ettiği şeyi ona verdim.” dedi.*⁴²⁸

Melik Nureddin’in şecaati hususunda şöyle denilmiştir: At sırtında ondan daha şecaatli, ondan daha sebatlı kimse görülmemiştir. Güzel küre oynardı. Bazen küreye elindeki çevganla vurur, peşine düşer ve küreyi havada iken eliyle yakalardı. Sonra da o küreyi meydanın sonuna fırlatırdı. Çevganın tepesinin üstüne çıktığı görülmemiştir. Çünkü yeni, çevganını örtüyordu. O eğlenmek için küre ile oynardı. Savaşta şecaatli ve sabırlı bir kimse idi. Bu hususa o örnek gösterilmiştir. Kendisi şöyle demiştir: *“Defalarca kendimi şehit olmak için savaşta ileriye attım. Fakat nasib olmadı. Eğer ben de bir hayır bulunsaydı ve Allah katında da kıymetli bir kimse olsaydım, Allah bana şehitlik nasip ederdi. Ameller ancak niyetlere göredir.”*⁴²⁹

Nureddin Mahmut Zengi, yaptığı savaşlarda şehitlik arzu ettiğinden kendini ileriye atıp ön saflarda savaşırdı. Büyük fıkıhçılardan En-Neşsavi ona; *“Allah aşkına ne olursun kendini ve İslâm’ı tehlikeye atma. Eğer savaşta şehit düşecek olursan Müslümanlardan tek kişi kalmamak üzere hepsi kılıçtan geçirilir”* deyince, Nureddin Mahmud *“Sultan Mahmud da kim oluyor. Benden önce İslâm’ı ve Müslümanları kim korumuş ise yine o korur”* şeklinde karşılık vererek hem büyük bir olgunluk örneği sergilemiş hem de Allah’ın takdirine olan sarsılmaz imanını ortaya koymuştur.⁴³⁰

Nureddin Mahmud Zengi, yollarda, burçlarda birçok hanlar inşa ettirmiş, korkulu yerlere bekçiler tayin edip onlara aylık bağlamıştı. Haberleri kısa sürede kendisine ulaştıran hevadi güvercinleri kullanmıştı. Ribatlar ve hankahlar yaptırmıştı. Yanında fakihler, şeyhler, sofiler toplanır, o da onlara ikramda bulunup saygı gösterirdi. Salih kimseleri severdi. Nureddin Mahmud Zengi, hadis dinlemek ve okumak isteyen kimseler için Dımaşk’ta bir darülhadis inşa ettirdi. İbnü’l Esir’in ifadesine göre ilk yaptırılan darülhâdis orasıdır.⁴³¹

Melik Nureddin, ümeranın kalbine şiddetli derecede heybet salan, korku verici, vakarlı bir zattı. Kendisi izin vermeden herhangi bir kimse onun huzurunda

⁴²⁸ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.399.

⁴²⁹ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.497.

⁴³⁰ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.832.

⁴³¹ Mustafa Eğilmez, **agm**, s.498.

oturmaya cesaret edemezdi. Emir Necmeddin Eyüp dışında hiçbir emir onun huzurunda izinsiz oturamazdı. Esedüddin Şirkuh ve Halep Naibi Mecdüddin b. Daye ve diğer ekabire gelince bunlar onun huzurunda ayakta dururlardı. Bununla beraber fakihlerden veya yoksullardan biri huzuruna girdiğinde kendisi ayağa kalkar, gelen adama doğru birkaç adım atar, sonra onu vakar ve sukunet ile beraberinde seccadesinin üzerine oturturdu. Bunlardan herhangi birine çok denecek herhangi bir şey verdiği zaman da *“Bunlar, Allah’ın askerleridir. Bunların duaları bereketi ile düşmanlara karşı muzaffer oluyoruz. Bunların beytülmalde kat kat hakları vardır. Bu verdiğimiz azıcık şeyler ile bizden razı olacak olurlarsa biz kendilerine minnettar oluruz”* derdi.⁴³²

Ramazan Şeşen, Selahaddin-i Eyyubi ve Devlet adlı kitabında Selahaddin Eyyubi’yi değerlendirirken Nureddin Mahmud’un şahsiyeti ile ilgili şu sözlere yer vermektedir: *“Nureddin ile Selahaddin’in tarihî rollerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Türk tarihinde, ancak Alpaslan ve Fatih ile mukayese edebileceğimiz bu iki büyük hükümdar tarihte oynadıkları rol bakımından birbirlerini tamamlarlar. Nureddin olmasa Selahaddin gelmezdi. Selahaddin olmasa Nureddin’in eseri ölümüyle sona ererdi. Ayrıca Selahaddin ve Eyyubiler, Nureddin’in meydana getirdiği eserde çok büyük bir paya sahiptiler. Bunun için biz Nureddin devrini Zengiler ile Eyyubilerin işbirliği devri olarak gördük. Nureddin ve Selahaddin siyasî ve askerî deha oldukları gibi sanatkarların, alimlerin ve ilimlerin koruyucuları idi. Zamanlarında pek çok bayındırlık ve ilim müesseseleri yapılmış, etraflarındaki adamlar da bu hayır müesseselerinin tesisinde onların yolunu takip etmişlerdir.”*⁴³³

Nureddin Mahmud Zengi, bir İslâm mücahidi, dindar ve adaletli bir önder olmanın yanında üstün nitelikli bir devlet adamıdır. Siyaset açısından büyük başarılar elde ederken bir yandan da devleti ayakta tutan kurumlar tesis etmiştir. Bu sebeple onun İslâm kurumları tarihinde apayrı bir yeri vardır. Depremler dolayısıyla büyük yıkımlara sahne olan Dimaşk, Humus, Hama, Halep, Şeyzer ve Ba’lebek gibi şehirlerin kale ve burçlarını yeniden yaptırmış veya tamir ettirmiştir. Urfa Ulu Camii’ni hükümdarlığının ilk yıllarında yaptırmıştır. Hama’da Âsi Irmağı’nın

⁴³² Mustafa Eğilmez, **agm**, s.498.

⁴³³ Ramazan Şeşen, **Selahaddin Eyyubi ve Devlet**, Çağ yayınları, İstanbul 1987, s.12-13.

kıyısındaki cami de onun eserlerindedir. Dimaşk'ta kendi adını taşıyan cami hâlâ ayakta. Nureddin'in en büyük ve en güzel eseri ise 568 yılında tamamlanan Musul Ulu Camii'dir.⁴³⁴

Nureddin Mahmut Zengi, aynı zamanda birçok medreseler de açmıştır. Nureddin bu sayede hem eğitime büyük önem verdiğini göstermiş hem de inşâ ettirdiği medreselerde mimariye birçok yenilikler getirmiştir. Ramazan Şeşen, Nureddin Zengi dönemi medreseleri ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir. *“Nureddin Mahmud'un 1150 yılında Hallaviye Medresesi'ni açtığını görüyoruz. Alaeddin El-Kâsâni'nin müderris olduğu bu büyük Hanefî medresesinde Sadreddin el-Konevi ve Mevlana Celaeddin-i Rûmî de okumuştur. Daha sonra Nifferiye medresesi öğretime başlamıştır. Nureddin Mahmud 1153 yılında Şafîilerin reisi olan Şerefüddin b. Ebi Asrun'u Sincar'dan Halep'e çağırması, onun ders vermesi için Halep, Dimaşk, Hims, Baalbek ve Menbiç'e medreseler inşa ettirmiştir. Bu devirde Kemaleddin El-Şehrazuri Musul'da, Mücahidüddin Kaymaz Erbil'de birer medrese inşa etmişlerdir. Bunlara ilave olarak Nureddin Mahmud, Halep ve Dimaşk camilerinde hadis okutmak, Maliki ve Hanbeli mezheplerinde Fıkıh okutmak için zaviyeler vakfetmiştir.”*⁴³⁵

Ravzateyn adlı eserin baş tarafında Şeyh Şihabüddin, onun birçok iyiliklerini ve hoş taraflarını anlatmış, onu övmek için yazılan kasideleri nakletmişti. Onun anlattığına göre Esedüddin, Mısır diyarını fethedip vefat ettikten sonra yerine Selahaddin geçince Melik Nureddin onu azledip yerine bir başkasını naib olarak atamayı birkaç defa düşünmüş ancak Haçlılar ile yaptığı savaş ve ecelinin yaklaşması onu, bu kararını gerçekleştirmeye ulaştırmamıştı. Ömrünün son senesi olan hicretin 569. senesinin başında Mısır diyarına girmeye iyiden iyiye karar verdi.⁴³⁶

Nureddin, Mısır'a gidip orayı Selahaddin'in elinden almak istiyordu çünkü onun kendi bölgesindeki Haçlılar ile cihad hususunda gevşek davrandığını görüyordu. Aslında Nureddin onun kendinden ve kendisi ile buluşmaktan korktuğu için böyle hareket ettiğini biliyordu. Selahaddin de Nureddin'e karşı Haçlılar'dan yararlanmak niyeti ile onların o güzergâhta bulunmalarını tercih ediyordu. Nureddin

⁴³⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.XXXIII., TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 261.

⁴³⁵ Mustafa Eğilmez, *agm*, s.833.

⁴³⁶ İbn Kesir, *age*, C.XII, s. 502.

bu maksatla Musul el-Cezire ve Diyarbakır'a haber gönderip askerleri sefere çağırdı. Gayesi Suriye ve Musul hakimi olan yeğeni Seyfeddin Gazi'yi o bölgede bırakmak ve kendisi de askerleri ile Msır'a hareket etmekte.⁴³⁷

Bu haberi duyan Melik Selahaddin şiddetli bir korkuya kapıldı. Bu senenin Ramazan Bayramı girdiğinde Melik Nureddin kible tarafındaki Ahdar Meydanı'na gitti. Orada bayram namazını kıldırdı. O gün günlerden pazardı. Şimal Meydanı'ndaki Ahdar tarafında ordugâh kurdu. O esnada kader ona *"Bu senin son bayramındır"* dedi. O gün mükellef bir sofraya kurdu ve sofradaki her şeyin yenilmesini emretti. Aynı gün oğlu İsmail'i sünnet ettirdi. Bu amaçla şehri süsletti. Hem bayram hem de sünnet düğünü için her tarafa müjdelere uçuruldu. Sonra kendisi pazar günü adet üzere küre oynamaya gitti. Huyu olmamasına rağmen o gün emirlerinden birine çok öfkelenildi. Öfkeli halde hemen kaleye döndü. Rahatsız oldu. Mizacı bozuldu. Kendi canı ve sancısı ile uğraştı. Vücudunun duyu organları bozuldu. Tabiatı değişti. Bir hafta halkın karşısına çıkmadı. Halksa onun oğlunun sünnet düğünü sebebi ile yapılan eğlenceler ve oyunlarla meşguldü. Oysa diğer taraftan kendisi canının derdine düşmüştü. Bu sevinç yerini hüznü bıraktı. Mizah yerini ciddiyete terk etti. Melik Nureddin nefes alamaz hale geldi. Konuşamıyordu. Boğaz ağrısının gereği buydu.⁴³⁸

İbnü'l Esir, Nureddin Mahmud'un hastalık sürecini şu şekilde anlatmaktadır:

"et- Tabibu'r-Rahbi adı ile tanınan ve uzman hekimlerden olup Nureddin'i tedavi eden bir tabip bana şunları anlattı:

'Nureddin, ölümünden önceki son hastalığı sırasında beni ve daha başka tabipleri çağırdı. Dimaşk Kalesi'nde küçük bir evde yatıyordu. Yanına gittik. Boğazı fena halde kilitlenmişti. Ölmek üzereydi. Sesi çıkmıyordu. İbadet için orada yalnız başına kalırdı. Hastalığa yakalanmış ve oradan ayrılmamıştı. Huzuruna girip o vaziyette görünce hastalığın ağırlaşincaya kadar seni hiç bekletmeden buradan alıp geniş ve aydınlık bir yere götürmemiz gerekir, dedim. Bu hastalık hakkında bilgisi vardı. Hemen tedaviye başladık. Kan aldırmasını tavsiye ettik, bunun üzerine bize, altmış yaşındaki bir adam kan aldırılmaz dedi ve kabul etmedi. Biz de başka tedavi

⁴³⁷ İbn el Esir, **age**, C.IX, s.399.

⁴³⁸ İbn Kesir, **age**, C.XII s.502-503.

usulleri uyguladık, fakat ilaç hayretmedi. Hastalık ilerledi ve öldü.' Allah rahmet eylesin.”⁴³⁹

Nureddin Mahmud 11 Şevval 569'da (15 Mayıs 1174) tarihinde bu hastalık dolayısıyla vefat etti.⁴⁴⁰

Cenaze namazı Dımaşk'ın kale Camii'nde kılındı. Sonra Havvasın Kapısı ile Hiyemiyin Kapısı arasındaki yol üzerinde Hanefiler için yaptırmış olduğu medresenin avlusundaki türbeye nakledildi. Mezarı orada bulunup ziyaret edilmektedir. Oraya boğaz hastalığı yüzünden vefat etmiş olduğundan Şehid Nureddin'in mezarı denilmektedir. Vefatı sebebi ile şairler birçok mersiye yazmışlardır. Ebu Şâme bu mersiye nakletmiştir. İmad'ın onun hakkında yazmış olduğu şu mersiye ne güzeldir:

“Melik Nureddin'e melek kılığında gelen ölüme şaştım.

Yeryüzünde felekin ortasında yuvarlak felek nasıl durur.”⁴⁴¹

Arkale lakabı ile tanınan şair Hassan, Nureddin'in defnedildiği medrese ile ilgili olarak şöyle demiştir:

“Bir medrese ki orada bütün dersler verilir.

Orası ilmin ve ibadetin himayesinde baki kalır.

Ünü Nureddin b. Zengi sayesinde doğuya ve batıya yayıldı.”⁴⁴²

⁴³⁹ İbn el Esir, **age**, C.IX, s. 398.

⁴⁴⁰ **İslâm Ansiklopedisi**, C.IX., Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, s.360.

⁴⁴¹ İbn Kesir, **age**, C.XII, s.503.

⁴⁴² İbn Kesir, **age**, C.XII, s.503.

SONUÇ

Tarihte büyük bir öneme sahip olan Zengiler, Halep ve Musul merkez olmak üzere El-Cezire, Doğu Anadolu ve Suriye’de hüküm sürmüş olan bir atabeyliktir. Atabeyliğin kurucusu Kasimüddeve Aksungur’un Suriye Meliki Tutuş ile yaptığı savaşı kaybetmesi ve daha sonra da ölmesiyle yerini tek oğlu olan ve o sırada yedi yaşında bulunan İmameddin Zengi almıştır. Babasının ölümünden sonra, Musul

valileri tarafından himaye edilen İmameddin Zengi, gösterdiği başarılar sonucu kısa zamanda Musul Valiliğine atanmıştır.

İmameddin Zengi, Musul Valiliği'ne olarak atandıktan sonra, Haçlılar ile büyük bir mücadeleye girişmiştir. Özellikle 10 Mart 1098 yılında Boudouin de Boulogne tarafından kurulan Urfa Haçlı Kontluğu'nu 1144 yılında ele geçirmesi, bütün dikkatlerin onun üzerine çevrilmesini sağlamıştır. Ancak Urfa'nın geri alınması hem II. Haçlı Seferi'nin sebebi olmuş hem de kendisinden sonra Musul atabeyliğine geçecek olan oğlu Nureddin Mahmud'un Haçlılar ile mücadelesine zemin teşkil etmiştir.

Bilindiği gibi Müslümanlığın kısa zamanda büyük bir gelişme göstererek, Arap Yarımadası'ndan dışarıya doğru yayılmaya başlaması, Arabistan, Kuzey Afrika ve İspanya'nın yavaş yavaş İslâm ordularınca ele geçirilmesi, özellikle Türklerin İslâmlığı kabul edip, Müslümanlık uğrunda savaşmaları, Hristiyanları hem telaşlandırmış hem de korkuya düşürmüştür. Aynı zamanda İsa'nın doğduğu, büyüdüğü ve Hristiyanlığın yayıldığı Filistin topraklarının VII. yüzyılda Müslümanların eline geçmesi ve Selçuklu Türklerinin de artık yıkılmaya yüz tutmuş olan Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirmek için birçok savaşlara girişmeleri de haçlı seferlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bundan ötürü Papa II. Urbanus, Clermont'da 1095 yılında topladığı Konsül'de, Tanrı'nın Kilisesi'ni kurtarmak için Kudüs'e gidecek olan herkese tam bir af verileceği vaadiyle, I. Haçlı Seferi yolunu açmış oldu. I. Haçlı Seferi'nden sonra birçok Latin devleti kurulmuştur. Kurulan bu Latin devletlerinden bir tanesi de yukarıda da bahsettiğimiz gibi 1098 yılında, Baudouin de Boulogne tarafından kurulan Urfa Haçlı Kontluğu'dur. Ancak bu kontluğun 1144 yılında İmameddin Zengi tarafından ele geçirilmesi, hem II. Haçlı Seferi'nin yolunu açmış, hem de İmameddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud Zengi'nin Haçlılar ile mücadelesinin en büyük sebeplerinden birisi olmuştur.

Urfa'nın İmameddin tarafından fethi özellikle Antakya ve Kudüs haçlı devletlerinin varlığını da Türkler karşısında tehlikeye düşürmüştür. I. Haçlı Seferi'nde, haçlı seferi ruhunu oluşturan, Urbanus ve Pierre L'Hermite'nin yerini bu kez Bernard üstlenmiştir. Bernard'ın 1145 Aralık ayından itibaren haçlı ruhunu oluşturabilmek için yaptığı çağrılar 1147 yılına kadar sürmüştür. 1147 yılında Alman

ve Fransız askerlerinden mürekkep büyük bir ordu kurulmuştur. Her bir ordunun başında Kral ve Papa'nın vekilleri bulunmaktadır. Bu ordu birçok yaya ve insanla birlikte yaklaşık 70.000 şövalyeden oluşmaktadır.

Alman ve Fransız ordularının Anadolu'da I. Mesud karşısında, ağır bir yenilgiye uğramaları, haçlı ordularının yönünü bu kez Antakya bölgesine çevirmelerine sebep olmuştur. Antakya Prinkepsi Raymond, uzunca bir süredir Nureddin Mahmud Zengi karşısında, haçlı ordularından yardım istemekteydi. 1148 yılında, Antakya topraklarına giren Louis'i gören Raymond büyük bir sevinç yaşadı. Raymond, Müslümanların bütün kuvvetleri ile Antakya'ya saldırdıklarında Haçlılar'dan etkili yardım alamayacağını farkındaydı. Bu yüzden, Louis'i derhal Halep'e taarruz edilmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktaydı.

Ancak Louis, biran önce Kudüs'e gitmek istemekteydi. Nitekim Louis, Kral Raymond'un bu isteğini kabul etmeyerek diğer haçlı birlikleri ile beraber Kudüs'e doğru yola çıktı. Bütün Haçlılar, Filistin'e vardktan sonra, Kudüs Kraliçesi Melisende ve oğlu III. Baudouin başkanlığında bir toplantı yapıldı. Ancak, Haçlılar'dan istedikleri yardımı alamayan Trablus, Antalya ve Urfa kontları bu toplantıya katılmadılar. Onların yokluğuna ve Haçlılar'ın vermiş oldukları bütün kayıplara rağmen, yine de Kudüs'te büyük bir kuvvet toplamayı başardılar.

Sonuçta bu toplantıda alınan karara göre; haçlı kuvvetleri Dımaşk üzerine yürüyeceklerdi. Aslında Dımaşk, Frankların tek müttefiki idi. Alınan karar bu açıdan çok yanıştı. Ancak, Dımaşk'ın zenginliği Haçlılar'ın iştahını kabartmıştı. Haçlılar'ın Dımaşk üzerine hareket ettiğini öğrenen Unur, Nureddin Mahmud'dan yardım istemek mecburiyetinde kaldı. Bu yardım isteğine uyan Nureddin ise, Dımaşk üzerine yürümekte gecikmedi. Haçlı ordusu, Nureddin karşısında ağır bir mağlubiyete uğrayıp geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.

Bundan sonra, haçlı ordularının 1149 yılı içerisinde ülkelerine geri döndüklerini görmekteyiz. Ancak, Nureddin'in Haçlılar ile mücadelesi bununla sınırlı kalmayacak ve devam edecektir. II. Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla son bulması Nureddin Mahmud'un Suriye'deki hâkimiyetini daha da arttırmasını sağlayacaktır. Nureddin Mahmud Zengi, daha Alman ve Fransız birlikleri, Doğu'dan ayrılmadan önce, Hristiyan bölgelerine birbiri ardınca akınlar düzenlemeye başlamışlardı. Haçlı birliklerinin ülkelerine dönmek üzere yola çıkmalarından sonra, Nureddin bu

bölgelerdeki baskısını daha da arttırdı. İlk önce Tell-Bâşir’de sıkışan II. Joscelin Nureddin’in insafına sığınmak mecburiyetinde kaldı ardından da Bagras yakınlarında yenilen Raymond aynı duruma düştü.

Raymond’u, Bagras’da yenilgiye uğrattıktan sonra bu kez, Arima’yı kuşatan, Nureddin, burayı ele geçirir geçirmez de İnab Kalesi’ni kuşatmıştır. Kaleyi kurtarmaya gelen Raymond, Nureddin’in kumandanı Şirkuh tarafından öldürülmüş ve kale ele geçirilmiştir. Raymond’un öldürülmesinden sonra Antakya kuşatılmış ancak Nureddin, Antakya’yı alabilmek için yeterli sayıda askeri olmadığını da göz önünde tutarak, Patrik Aimery tarafından yapılan mütareke teklifini kabul etmiştir. Nureddin mütareke teklifini kabul etmekle birlikte, Antakya Prinkepsliğinin Asi Nehri Vadisindeki son kalesi olan, Famiye’yi de ele geçirmiştir.

Bundan sonra Azaz’ı zapteden Nureddin, Tell-Bâşir üzerine yürümüş ve 1151 yılında Ravendan ve Tell-Başir zaptedilmiştir. Aynı zamanda Ayntab ve Dülük’ün Sultan Mesud, Samsat ve Birecik’in ise Artuklu Hükümdarı Timurtaş’ın eline geçmesi ile birlikte ilk haçlı devleti olan Urfa Haçlı Kontluğu tarih sahnesinden tamamen silinmiş oldu.

1154 senesinde Nureddin, Haçlılar ile zaman zaman işbirliği yapan Dımaşk’ı ele geçirmiştir. Dımaşk’ın ele geçirilmesinden sonra da, Nureddin Mahmud Zengi’nin Haçlılar ile mücadelesi devam etmiştir. İlk önce, Nureddin’in Banyas’ı kuşattığını duyan ve Banyas’a yardıma gelen Kudüs Kralı, Taberriye yolunda büyük bir bozguna uğratılmış, arkasından da zaman zaman Kudüs Haçlılarının baskısına maruz kalan zaman zaman da onlarla ittifak içerisinde olan Mısır ele geçirilmiştir.

Sonuç olarak; Nureddin Mahmud Zengi, Musul Valisi olarak atandığı zaman, Haçlılar’ın saldırıları had safhadaydı. Zengi, Musul Valiliğine atanır atanmaz, Haçlılar’ın bu saldırılarını engellemek için çeşitli önlemler almış, arkasından da onları ardı ardına yenilgiye uğratmıştır. Nureddin Mahmud Zengi, bütün saltanatı boyunca ömrünü Haçlılar ile mücadeleye adanmıştır. Nureddin’in en büyük hayali Haçlılar’a komşu olan İslâm ülkeleri arasında tam bir işbirliği gerçekleştirmek ve kendi idaresi altında Haçlılar’a karşı sağlam bir cephe oluşturabilmektir. Nitekim, Haçlılar’ın gücünü Filistin’de kırabilmek maksadıyla Selahaddin Eyyubi ile birlikte onların üzerine yürümek istemiş ancak ömrü buna vefa etmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

A)- KİTAPLAR:

Abû'l Farac, **Gregory; Abû'l Farac Tarihi**, C.II, TTK, Ankara 1999.

Altan, Ebru; **II. Haçlı Seferi (1147-1148)**, TTK, Ankara 2003.

_____ **Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserin XI. Ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi**, İ.Ü sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Ayan, Ergin; **Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı eserinin XVI. XVII. Ve XVIII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi**, İ.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

Azimi, Muhammed b. Ali; **Azimi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538= 1038/39-1143/44), Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**: Ali Sevim, TTK, Ankara 2006.

Carnotensis, Fulcherius; **Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi**, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

Chan, Claude; **Haçlı Seferleri Sırasında Doğu ve Batı**, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

Demirkent, Işın; **Haçlı Seferleri Tarihi**, Dünya Kitapları, İstanbul 2007.

_____ **Urfa Haçlı Kontluğu, (1098-1118)**, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara 1994.

Er, İbrahim Halil; **Cennet Doğu'da Bir Yerdedir, Haçlı Seferleri'nin Değişen Yüzü**, Elips Kitap, Ankara 2006.

Erer, Raşid; **Türklere Karşı Haçlı Seferleri**, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002.

Hasan, Hasan İbrahim; **İslâm Tarihi**, C.IV Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1984.

Holt, P.M; **Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu**, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2003.

I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, Notlar: H.A.R. Gibb, Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul 2005.

İbn el Esir, **İslâm Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi**, X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1987.

İbn Kesir, **Büyük İslâm Tarihi**, CXIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000.

İslâm Ansiklopedisi, C.IX., Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997.

Karaköse, Hasan; **Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı**, Nobel Yayınları, Ankara 2006.

Kesik, Muharrem; **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi**, TTK, Ankara 2003.

Kırpık, Günay; **Haçlılar**, (Doktora Tezi), Ankara 2005.

Kinnamos, **Ionnes; Ionnes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001.

- Koca, Salim; **Türkiye Selçuklu Tarihi**, C.II, Karam Yayınları, Çorum 2003.
- Kommena, Anna; **Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt Sonrası)**, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- Kotan, Necati; **Türk ve İslâm Alemine Karşı Haçlı Seferleri**, Kemal Matbaası, Adana 1974.
- Kök, Bahaeddin; **Nureddin Mahmud Bin Zengi ve İslâm Kurumları Tarihindeki Yeri**, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.
- Maalouf, Amin; **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Telos Yayınları, İstanbul 1998.
- Morisson, Cecile; **Haçlılar**, Dost Yayınları, Ankara 2005.
- Niketas, **Niketas Khoniates'in Historia'sı**, TTK, Ankara 1995.
- Öngül, Ali; **Selçuklu Tarihi**, C.II, Emek Matbaası, Manisa 2007.
- Öztuna, Yılmaz; **Büyük Türkiye Tarihi**, C.II, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978.
- Polat, İbrahim Ethem; **Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler**, Vadi Yayınları, İstanbul 2007.
- Refik, Ahmet; **Haçlılar**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- Runciman, Steven; **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1992-1998.
- Sevim, Ali; Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara 1995.
- Şehbenderzade, Filibeli Ahmet Hilmi; **İslâm Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Şeşen, Ramazan; **Selahaddin Eyyubi ve Devlet**, Çağ yayınları, İstanbul 1987.
- Turan, Osman; **Doğu Anadolu Türk Devletleri**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2004.
- _____ **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.
- _____ **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- Umar, Bilge; **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İnkılap Yayınevi, Ankara 1998.
- Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekaynamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 2000.
- Usta, Aydın; **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.

B)- MAKALELER:

Abdulkasım, Kasım; “Beytü’l Makdis Bölgesi’nde Eyyubiler’in Haçlılara Karşı Mücadelesi”, **USES**, 23-24 Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s.75.

Alptekin, Coşkun; “Musul Atabeyliği (Zengiler)”, **DGBİT**, C. VII, Çağ Yayınları, İstanbul 1998, s.533-571.

Baştav, Şerif; “Bizans ve Haçlı Seferleri” **UHSS**, (23-25 Haziran 1997), TTK, Ankara 1999, s.61.

Bayat, Fazıl; “İmameddin Zengi ve Musul Atabeyliği”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.814-824.

Baykara, Tuncer; “II. Haçlı Seferinin Türkiye Güzergâhı Üzerinde Bazı Düşünceler”, **Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri 26-27 Mayıs 1997**, İ.Ü Edeb. Fak. Basımevi, İstanbul 1998, s. 15-21..

Bezer, Gülay Öğün; “Zengiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 803-813.

Demirkent, Işın ; “Haçlılar”, **DİA**, XVI, İstanbul 1996, s.5

_____ “Haçlı Seferleri ve Türkler” **Türkler Ansiklopedisi**, C.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.651.

Eğilmez, Mustafa; “Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud” , **Türkler Ansiklopedisi**, C.IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 825-835.

Göktaş, Lütfullah; “Katolik Kilisesinin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri”, **USES**, 23-24, Kasım 1996, Diyarbakır 1996, s. 83-84.

Karaca, Yusuf ; “Nureddin Mahmud Zengi”, **Tarih Ansiklopedisi**, C.VII., Berikan Yayınları, Ankara 2002. s.217-218.

Kesik, Muharrem; “Sultan Melikşah ve Sultan I. Mesud Dönemleri” , **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.558.

Kopruman, Kazım Yaşar; “Nureddin’in Faaliyeti”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.IV, S.6, s. 505-520.

ÖZGEÇMİŞ

11.06.1984 yılında Malatya’da doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi Malatya’da tamamladıktan sonra Lise öğrenimimi Trabzon Lisesi’nde tamamladım. 2001 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü kazandım. 2005 yılında mezun oldum. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans programını kazandım. 2007 yılında yüksek lisansımı “İsmet İnönü’nün 1935 Yılı Doğu Gezisi ve Bu Gezi Sonrası Kurulan III. Umumi Müfettişlik” isimli tezimi vererek tamamladım. 2007 yılında Yozgat Bozok Üniversitesinin açmış olduğu sınavı kazanarak, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandım. 2008 yılında Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans

programını kazandım. 2010 yılında Rize Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümünde okutman olarak göreve başladım. Rize Üniversitesindeki görevim hâlen devam etmektedir. Yabancı dilim İngilizcedir.